

Antti Palomaa

Koulukaappauksen monet kasvot

Beslanin koulukaappauksen kehystäminen Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tiedotusopin laitos

PALOMAA, ANTTI: Koulukaappauksen monet kasvot – Beslanin koulukaappauksen kehystämisen Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä

Pro gradu -tutkielma 78 s.
Tiedotusoppi

Toukokuu 2008

Tämän pro gradu -tutkielman tutkimuskohteena on Beslanin koulukaappauksen uutisointi Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä. Työn tavoitteena on tutkia, millaisen kuvan nämä suomalaislehdet luovat etelävenäläisessä pikkukaupungissa syksyllä 2004 tapahtuneesta kaappauksesta.

Lehtien Beslan-uutisoitua tutkitaan kehysanalyysin keinoin. Lehdistä eritellään koulukaappauksen hahmottamiseen käytettyjä erilaisia kehyksiä. Kehysten analysoiminen on keino tuoda näkyviin journalismin piirissä merkityksistä käytävää kamppailua. Kehyksen käsite on peräisin sosiologi Erving Goffmanilta. Hän tarkoittaa käsitteellä tulkintakehystä, jonka avulla ihmiset havainnoivat, tunnistavat ja nimeävät asioita ja tapahtumia. Yksittäinen asia voidaan ympäröidä vaihtoehtoisesti erilaisilla kehyksillä, jolloin sen luonne määrittyy erilaiseksi. Suuntaviivoja kehysanalyysiin on haettu muun muassa Robert M. Entmanilta ja William A. Gamsonilta sekä Andre Modiglianilta. Tärkeitä suomalaisia lähteitä ovat olleet Esa Väliiverrosen, Erkki Karvoson ja Karina Horstin tekstit.

Analyysia pohjustetaan katsauksella aiempaan terrorismin ja median välistä suhdetta käsitelleeseen tutkimukseen. Työssä tutustutaan muun muassa käsitykseen terrorismista kommunikaationa ja keskusteluun tiedotusvälineiden vastuusta. Tärkeimpiä lähteitä aiemmasta viestinnällisestä terrorismitutkimuksesta ovat olleet Robert G. Picardin ja Alex P. Schmidin sekä Janny de Graafin teokset. Hyödyllisiä ovat olleet myös Paavo Raution pohdinnat terrorismin ja nykyaikaisen suoritusjulkisuuden suhteesta.

Analyysia tukee Venäjän ja Tšetšenian välisen pitkään jatkuneen konfliktin historian tarkastelu. Beslanin tapahtumia tarkastellaan suhteessa vuosisatojen mittaan toistuvasti väkivaltaiseksi yltyneeseen venäläisten ja tšetšeenien vihanpitoon. Tärkeitä oppaita Tšetšenian konfliktin taustoihin ovat olleet Matthew Evangelistan ja Dmitri V. Treninin sekä Aleksei V. Malašenkon teokset.

Kehysanalyysi tuottaa suomalaislehtien Beslan-uutisoinnista viisi kehystä: Tšetšenian sodan kehyksen, kansainvälisen terrorismin kehyksen, inhimillisen tragedian kehyksen, turvallisuus-kehyksen ja demokratia-kehyksen. Työn lopuksi kehykset kootaan yhteen ja luodaan kokonaiskuva Beslanin koulukaappauksen ympärille muodostuvasta julkisuudesta. Kehysten suhteiden analysoimiseen käytetään hyväksi ns. Kööpenhaminan koulukunnan sekuritisaation teoriaa eli teoriaa turvallisuuteen liittyvästä puheesta. Beslanin koulukaappauksen uutisoinnista Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä muodostuu kokonaiskuva, joka rakentuu kolmesta julkisuuden muodosta: suoritusjulkisuudesta, arvostelujulkisuudesta ja myötätuntojulkisuudesta.

Sisällysluettelo

1. Koulukaappauksen kehystäminen suomalaislehdissä	1
2. Viestinnällinen terrorismitutkimus	4
2.1. Aiemman tutkimuksen huomionkohteet	4
2.2. Terrorismin määritelmä ja määrittelyn vaikeus	5
2.3. Terrorismi kommunikaationa	9
2.4. Tiedotusvälineiden vastuu	13
2.5. Mediasisältöjen tutkimus	16
2.6. Terrorismi mediassa syyskuun yhdennentoista jälkeen	17
2.7. Oma tutkimuksellinen näkökulmani	19
3. Tšetšenian kaksi sotaa	22
3.1. Satojen vuosien sotaiset suhteet	22
3.2. Kansallismieliset valtaan Neuvostoliiton romahtaessa	23
3.3. Ensimmäinen sota	24
3.4. Toinen sota	25
3.5. Sotien syyt	27
3.6. Kansainvälinen terrorismi	29
3.7. Venäjän tuho	30
3.8. Putinin nousu	31
3.9. Tiedotusvälineiden rooli	32
3.10. Beslanista tuli osa konfliktia	33
4. Kehysanalyysi tutkimusmenetelmänä	35
4.1. Kehykset rakentavat todellisuutta	35
4.2. Kehyksen käsitteen monet käyttötavat	35
4.3. Kehysanalyysin kriittinen potentiaali	36
4.4. Kehys tilanteen määrittäjänä	37
4.5. Kehystämisen ja perustelun keinot	38
4.6. Kehyksen ja diskurssin suhde	39
4.7. Aineistolähtöinen tutkimustapa	40
4.8. Kamppailu koulukaappauksen kehystämisestä	40
5. Koulukaappauksen kehykset	42
5.1. Beslanin tragedia	42
5.2. Tšetšenian sodan kehys	43
5.3. Kansainvälisen terrorismin kehys	44
5.4. Kehysten epäselvät rajat	46
5.5. Inhimillisen tragedian kehys	47
5.6. Turvallisuus-kehys	50
5.7. Kaaos-puhe	51
5.8. Demokratia-kehys	52
5.9. Putinin arvostelu	53
5.10. Arvioita suomalaislehtien Beslan-uutisoinnista	55
5.11. Lehtien erot	56
6. Kehysten suhteet	59
6.1. Kehysparit	59
6.2. Sekuritisaatio	60
6.3. Venäjän johdon puhe turvallisuudesta	61
6.4. Sekuritisaatio Beslanin koulukaappauksen uutisoinnissa	63
6.5. Universaalit arvot ja EU:n rooli	66
7. Beslanin koulukaappauksen julkisuus	71
Lähdeluettelo	76

1. Koulukaappauksen kehystäminen suomalaislehdissä

Vuoden 2004 syyskuussa aseistautuneet kaappaajat ottivat panttivangikseen suurimman osan luku-
vuoden ensimmäistä koulupäivää juhlineista oppilaista ja heidän vanhemmistaan etelävenäläisen
Beslanin kaupungin suurimmassa koulussa. Koulukaappauksen lauettua tulitaisteluksi noin 400 ih-
mistä sai surmansa ja 700 loukkaantui.

Beslan on noin 36 000 asukkaan kaupunki Pohjois-Ossetian tasavallassa Kaukasiassa Etelä-
Venäjällä. Sen rajanaapureita ovat muun muassa Venäjään kuuluvat Ingušian ja Tšetšenian tasaval-
lat sekä Neuvostoliiton romahduksen jälkeen itsenäistynyt Georgia ja siitä yksipuolisesti itsenäisek-
si julistautunut Etelä-Ossetia.

Viime vuosina kyseinen maailmankolkka on ollut levotonta seutua. Levottomuutta on lisän-
nyt erityisesti pitkään jatkunut Tšetšenian konflikti. Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen
Tšetšeniassa on käyty kaksi sotaa, joista toisen jälkimainingit lyövät edelleen. Kansallismieliset
tšetšeenit ovat tavoitelleet tasavallalleen itsenäisyyttä. Venäjän johto on pyrkinyt tukahduttamaan
itsenäisyysvaatimukset sotavoimin.

Beslanin koulukaappauksen voi liittää osaksi Tšetšenian konfliktin aiheuttamien murheellis-
ten tapahtumien pitkää listaa. Koulun kaappaajat vaativat ensi töikseen Venäjän joukkojen vetäyty-
mistä Tšetšeniasta ja vangittujen tšetšeenikapinallisten vapauttamista vankiloista. Lisäksi Beslanin
koulukaappaus muistutti tekovaltaan muita tšetšeenikapinallisten tekemiä kaappauksia, kuten
moskovalaisen teatterin valtausta kesken musikaaliesityksen vuonna 2002. Moskovan iskussa kuoli
lähes 130 panttivankia.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin Beslanin koulukaappauksen uutisointia Helsingin Sa-
nomissa ja Iltalehdessä. Valitsin aineistokseni tarkoituksella ennakkoon ajatellen kaksi erilaista leh-
teä, jotta saisin esille laajan valikoiman uutisoinnin mahdollisista näkökulmista. Helsingin Sanomat
on maan suurin sanomalehti ja ainoa valtakunnallinen, Iltalehti on toinen iltapäivälehdistä.

Useimmilla meistä on jonkinlainen käsitys siitä, mitä tarkoitetaan, kun puhutaan terrori-
skusta. Terrorismin yhteydessä puhutaan usein muun muassa siitä, että terroristit valitsevat koh-
teekseen viattomia uhreja ja pyrkivät raakalaismaisilla teoillaan kiinnittämään huomion omiin ta-
voitteisiinsa. Monen käsitykseen terrorismista sopii varmaan se, että myös Beslanin koulukaappaus-
ta kutsutaan terroriteoksi.

Tutustuminen Beslanin koulukaappauksen uutisointiin paljastaa, että terroritekona pidetyn
tapahtuman käsittely tiedotusvälineissä on monimutkaisempi prosessi kuin ehkä äkkiseltään vaikut-
taa. Uutisissa esiintyvien toimijoiden käsitykset tapahtumasta poikkeavat toisistaan. Toisille koulu-
kaappaus on itsestään selvästi osa Tšetšenian konfliktia. Toisten mielestä sillä ei ole mitään teke-
mistä sen kanssa. Joillekin se on ennen kaikkea inhimillinen tragedia. Jotkut ovat erityisesti huolis-
saan yhteiskunnan yleisestä turvallisuudesta.

Koulukaappauksen uutisointia leimaa eri toimijoiden välinen kamppailu siitä, mistä kaappauksessa loppujen lopuksi on kyse. Tässä tutkielmassa tavoitteeni on tunkeutua kaappauksen uutisointiin pintaa syvemmälle ja tuoda näkyviin uutisointia rakentava erisuuntaisten voimien välinen kädenvääntö.

Päästäkseni käsiksi terrorismin käsitteen määrittelyn vaikeuteen ja terrorismin esittämiseen tiedotusvälineissä olen tutustunut tutkielmani toista lukua varten aiempaan viestinnälliseen terrorismintutkimukseen. Luvun pohjana ovat Robert G. Picardin ja Alex P. Schmidin sekä Janny de Graafin tutkimukset. Myös Joseba Zulaikan ja William A. Douglassin peräänantamattomat pohdinnat terrorismin käsitteen tarpeellisuudesta ovat olleet suureksi avuksi oman tutkimukseni näkökulman etsinnässä. Norman Provizerin ja Paavo Raution pohdinnat tiedotusvälineiden vastuusta ja nykyaikaisen julkisuuden luonteesta ovat puolestaan auttaneet hahmottamaan etenkin eri toimijoiden asemaa koulukaappauksen uutisoinnissa. Toisen luvun lopuksi muotoilen oman tutkimukseni suhteen viestinnälliseen terrorismintutkimukseen ja empiirisen analyysini teoreettiset lähtökohdat.

Tutkielman kolmannessa luvussa tarkastelen Tšetšenian konfliktin historiaa ja sitä, millaiseksi eri toimijat ovat konfliktin nähneet. Tšetšenian ja Venäjän väliset vihamielisyydet eivät alkaneet viime vuosikymmenellä. Tšetšeenit ja venäläiset ottivat yhteen jo 1700-luvulla ja sama meno jatkui myös seuraavalla vuosisadalla siinä määrin, että Kaukasia valikoitui aiheeksi ja miljöökksi myös monien suurten venäläisten 1800-luvun kirjailijoiden teoksiin. Kaukasiaa kuvaavat muun muassa Aleksandr Puškin teoksessaan *Kaukasian vanki* (1822) ja Mihail Lermontov teoksessaan *Aikamme sankari* (1840). Kirjailijat yhdistivät Kaukasiaan ja sen asukkaisiin sellaisia myönteisiä määreitä kuten vapaus ja rohkeus. Leo Tolstoi puolestaan arvosteli rajusti venäläisjoukkojen raa-kuutta teoksessaan *Kasakat* (1863). (Layton 1997.)

Päälähteeni Tšetšenian konfliktin syövereihin ovat olleet Matthew Evangelistan *Tšetšenian sodat: hajoaako Venäjä?* (2004) ja Dmitri V. Treninin ja Aleksei V. Malašenkon *Russia's Restless Frontier: The Chechnya Factor in Post-Soviet Russia* (2004).

Tutkimukseni empiirisen osan metodisena työkaluna käytän kehysanalyysia. Kehyksen käsite on peräisin sosiologi Erving Goffmanilta (1974). Käsitteen taustalla on ajatus siitä, että minkä tahansa ilmiön kohdatessaan ihmiset pyrkivät välittömästi luomaan itselleen käsityksen siitä, mistä ilmiössä on kyse. He ikään kuin esittävät kysymyksen: mitä täällä tapahtuu? Vastaus kysymykseen saadaan kehysten avulla. Kehykset tekevät asioista tunnistettavia, antavat niille merkityksen.

Kehysanalyysi sopii hyvin työkaluksi, kun tutkimuksessa pyritään pureutumaan jonkin ilmiön määrittelemisestä julkisuudessa käytävään kamppailuun. Kehysanalyysin teoriaa käsittelemässä olen neljä. Kotimaisia kehysanalyysia käsitteleviä lähteitani ovat olleet Karina Horstin, Esa Väli-verrosen ja Erkki Karvosen kirjoitukset. Tärkeimpiä ulkomaisia lähteitani ovat olleet Goffmanin lisäksi Robert M. Entmanin, William A. Gamsonin & Andre Modiglianin, Gamsonin & Kathryn E. Laschin ja Paul D'Angelon tekstit.

Kehysanalyysin avulla tutkimusaineistostani nousee esiin viisi kehystä: Tšetšenian sodan kehys, kansainvälisen terrorismin kehys, inhimillisen tragedian kehys, turvallisuus-kehys ja demokratia-kehys. Esittelen kehykset seikkaperäisesti luvussa viisi.

Kuudennessa luvussa tavoitteenani on koota kehykset yhteen ja muodostaa niiden avulla käsitys tutkimieni lehtien Beslanin koulukaappauksen ympärille rakentamasta julkisuudesta. Käy ilmi, että siinä on osittain kyse Paavo Raution kuvailemasta suoritusjulkisuudesta, jossa terrorismista luodaan vallanpitäjille ”hyvä vihollinen” (Rautio 1989, 30–31). Samalla paljastuu, että kehysten varaan muodostuu myös ainakin kaksi muuta julkisuuden muotoa, joita nimitän arvostelujulkisuudeksi ja myötätuntojulkisuudeksi.

Kehysten välisten suhteiden tarkasteluun käytän apunani kansainvälisten suhteiden tutkimukseen keskittyneen niin sanotun Kööpenhaminan koulukunnan sekuritisaation teoriaa. Koulukunta on erikoistunut tutkimaan turvallisuutta koskevaa puhetta. Teorian perusajatus on se, että mikään kysymys ei sinänsä ole turvallisuuskysymys. Ilmiöstä tulee turvallisuuskysymys vasta, kun joku esittää sen sellaisena. Ilmiön sekuritisoimiseksi eli turvallisoimiseksi puhujalla on oltava riittävästi vaikutusvaltaa, jotta laaja yleisö hyväksyy puhujan esittämät hätätoimet määritellyn uhkan torjumiseksi. (Buzan, Wæver & de Wilde 1998, 24–25.)

Beslanin koulukaappauksen yhteydessä turvallisoinnin teoria antaa eväät tutkia erityisesti Venäjän johdon puhetta turvallisuudesta ja verrata sitä länsimaiden, erityisesti EU:n puheeseen demokratiasta.

Teoria auttaa huomaamaan, että turvallisuuden ja demokratian kaltaisten, moneen taipuvien ja abstraktien käsitteiden käyttöön saattaa puolin ja toisin olla hyvin käytännölliset, taktiset syyt. Näitä käsitteitä käyttämällä saatetaan oikeuttaa erilaisia kansalaisten oikeuksia rajoittavia poikkeustoimenpiteitä ja häivyttää taustalle niiden toimenpiteiden käyttöönottoon vaikuttavat mahdolliset muut motiivit.

Beslanin koulukaappauksen julkisuudesta kehrittelemäni malli antaa mahdollisuuden pohtia myös sitä, miten hyvin tutkimani suomalaislehdet koulukaappauksen uutisoinnista selviytyivät. Uskoakseni mallista voisi olla hyötyä myös muiden terroritekojen yhteyteen muodostuvan julkisuuden analysoinnissa.

2. Viestinnällinen terrorismintutkimus

2.1. Aiemman tutkimuksen huomionkohteet

Median ja terrorismin suhdetta käsittelevää tutkimusta ovat hallinneet muutamat teemat. Ensimmäisenä niistä voisi mainita kysymyksen terrorismin määritelmästä.

Lähes kaikkea terrorismia käsittelevää tutkimusta leimaa vaikeus määritellä terrorismi. Terrorismin määritelmät vaihtelevat, koska eri tahot määrittelevät terrorismia omien lähtökohtiensa mukaan. Olipa terroriteko kuinka kauhistuttava hyvänsä, melkein aina on myös niitä, jotka pitävät sitä jonakin muuna kuin terrorismina. (Eke & Alali 1991, 3–5.)

Toinen keskeinen teema on median vaikutus terrorismiin. Esimerkiksi David L. Paletz ja John Boiney (1992, 6) näkevät tämän teeman nousevan useimmiten esiin tutkimuksessa.

Paletz ja Boiney jakavat terrorismitutkimuksen ensin neljään kategoriaan: terroristien strategiat ja taktiikat, syytökset mediaa kohtaan, median toiminnan parannusehdotukset ja sisällöntutkimus. Lopuksi he kuitenkin toteavat, että yksi kysymys nousee tutkimuksessa selvästi ylitse muiden: auttaako vai haittaako median huomio terroristien asiaa? Kysymyksen voisi asettaa myös niin, että rohkaiseeko mediahuomio terroristeja tekemään lisää terroritekoja. (emt. 6.)

Toiset tutkijat ajattelevat, että uutisointi lietsoo uusia terrori-iskuja. Jotkut menevät jopa niin pitkälle, että syyttävät mediaa terroristien rikoskumppaniksi. Toisten mielestä ei ole selviä todisteita siitä, että mediajulkisuus vaikuttaisi merkittävästi terrorismin yleisyyteen. (Eke & Alali 1991, 7–9.)

Kolmas teema on se, pitäisikö median osallistua terrorismin vastaiseen taisteluun. Kenoye Kevlin Eke ja A. Odasuo Alali (emt. 9) kirjoittavat, että koska useat päättävissä asemassa olevat uskovat, että terroritekojen uutisointi yllyttää uusiin terroritekoihin, ei ole yllättävää, että mediallyn nähdään olevan merkittävä rooli terrorismin vastaisessa taistelussa.

Myös tällä alueella mielipiteet jakautuvat kahtia. Ratkaisevia kysymyksiä ovat se, millainen rooli median pitäisi ottaa ja se, kenellä pitäisi olla valtuudet määritellä tuo rooli? Pitäisikö median oikeutta uutisoida terrori-iskuista jollain tavalla rajoittaa ja pitäisikö hallituksilla olla oikeus vaikuttaa terrorismiuutisointiin? (emt. 9)

Aiemman tutkimuksen perusteella olen hahmotellut oman luetteloni median ja terrorismin suhdetta käsittelevän tutkimuksen teemoista. Mielestäni tutkimus on mielekäästä jakaa seuraavanlaisiin kokonaisuuksiin:

1. Terrorismin määritelmä ja määrittelyn vaikeus
2. Terrorismi kommunikaationa (ja tiedotusvälineiden asema kommunikaatioprosessissa)
3. Tiedotusvälineiden vastuu terrorismista uutisoitaessa
4. Mediasisältöjen tutkimus

5. Terrorismi mediassa syyskuun yhdennentoista jälkeen

Näiden viiden teeman käsittelyn jälkeen esittelen lyhyesti aiempaa tutkimusta kohtaan esitettyä arvostelua ja pohdin sitä, mikä on oman tutkimuksellisen näkökulmani suhde aiempaan tutkimukseen.

2.2. Terrorismin määritelmä ja määrittelyn vaikeus

Lukiessaan terrorismia käsittelevää teosta törmää lähes aina pohdintaan terrorismin määritelmän vaikeudesta. Se vaikuttaisi olevan pakollinen osio, jota ilman terrorismia käsittelevää tutkimusta ei voi kirjoittaa. Esimerkiksi voisi ottaa vaikkapa Robert G. Picardin teoksen *Media Portrayals of Terrorism* (1993). Picard on yksi näkyvimmistä median ja terrorismin suhteeseen huomionsa kiinnittäneistä tutkijoista. Myös hän pohtii niitä vaikeuksia, joita kohdataan käytettäessä termiä ”terrorismi”. Hän kirjoittaa, että terrorismin määrittelyyn vaikuttaa aina se näkökulma, josta asiaa katsellaan.

”Omaan valtioon kohdistuvaa väkivaltaa pidetään terrorismina. Oman valtion tuke-
maa väkivaltaa pidetään oikeutettuna.” (emt. 3.)

Picard kiinnittää huomionsa sanan terrorismi moniin käyttötapoihin. Sitä on käytetty kuvaamaan sekä pienten, yhteiskunnan ulkopuolella olevien organisaatioiden että suurten, laajasti kannatettujen, tiettyä järjestelmää vastustavien ryhmien toimintaa. Sillä on myös viitattu väkivaltaa valtansa pönkittämiseen käyttäneiden hallitusten toimintaan ja sitä on käytetty semanttisena aseena toisinajatteli- ja vastustajia vastaan heidän sulkemisekseen yhteiskunnan ulkopuolelle. (emt. 10.)

Terrorismilla on siis monia määritelmiä ja merkityksiä. Merkityserot johtuvat erilaisista näkökulmista poliittiseen väkivaltaan ja sen erilaisista tulkinnoista. (emt. 11.)

Picardin mukaan sosiologiassa on myös laajempia määritelmiä, jotka pyrkivät välttämään terrorismin määrittelyä vain jostakin yhdestä rajoittuneesta näkökulmasta. Kehitellessään omaa määritelmäänsä terrorismista Picard listaa muutamia piirteitä, jotka toistuvat tällaisissa laajemmissa määritelmissä: 1) väkivallan tai voiman käyttö, 2) uhkauksen ja uhkailun käyttö, 3) pelon ja kauhun aiheuttaminen ihmisissä ja 4) näiden keinojen käyttö osana joidenkin päämäärien saavuttamiseen tarkoitettua strategiaa. Näiden piirteiden pohjalta Picard johtaa oman määritelmänsä: terrorismi viittaa väkivaltaan tai väkivallan uhkaan, jonka kohteeksi joutuvat siviilit. (emt. 11.)

Picard ei kuitenkaan jätä määritelmäänsä yhteen virkkeeseen. Hän syventää sitä jakamalla terrorismin kolmeen eri luokkaan: patologiseen, rikolliseen ja poliittiseen/sosiaaliseen terrorismiin. (emt. 11.)

Patologinen terrorismi on epäpoliittista ja usein henkisesti häiriintyneiden ihmisten tekosia, harvoin ryhmätoimintaa. Myös rikollinen terrorismi on epäpoliittista ja sen tavoitteena on usein ta-

loudellinen hyöty. Rikollisen terrorismin tekijänä on usein jokin ryhmä, esimerkiksi mafia. (emt. 11.)

Poliittinen/sosiaalinen terrorismi taas pitää sisällään ideologiaan perustuvan väkivallan. Poliittisessa terrorismissa väkivalta on osa yritystä hyökätä sosiaalisia ja poliittisiä instituutioita vastaan. Tämä on se terrorismin muoto, jota yleensä ajatellaan, kun ajatellaan terrorismia. Myös Picard sanoo viittaavansa sanalla terrorismi juuri tähän poliittisen terrorismin luokkaan. (emt. 11.)

Ei-valtiollinen terrorismi on kuitenkin vain osatotuus poliittisesta väkivallasta. Picard muistuttaa, että ei pidä unohtaa valtioterrorismia. Sillä tarkoitetaan terrorismia, jonka hallitukset toteuttavat tai johon ne ovat sekaantuneet. Picardin mukaan valtiollinen terrorismi on muistettava huomioida jo senkin vuoksi, että sen aiheuttamat uhriluvut ovat paljon ei-valtiollista terrorismia suuremmat, vaikka huoli kohdistuu paljon useammin juuri jälkimmäiseen. Picard kirjoitti vuonna 1993, että kuluneiden kolmenkymmenen vuoden aikana noin 10 000 ihmistä oli saanut surmansa ei-valtiollisessa terrorismissa, kun valtioterrorismin uhreja oli kolmesta seitsemään miljoonaan. (emt. 11–12, 17.)

Ei-valtiollisen terrorismin voi halutessaan jakaa moniin alalajeihin. Niitä ovat muun muassa sesessionistinen (eroa lietsova), nationalistinen, sosiaali-vallankumouksellinen, supremasistinen (tukahduttava, esimerkiksi etninen tai rasistinen), uskonnollinen ja yhden asian terrorismi. Samaan tyyliin voi luetella tyypillisiä terrorismin muotoja: pommi-iskut, aseelliset hyökkäykset, tuhopoltot, panttivankien ottaminen ja kaappaukset. Valtioiden käyttämiä muotoja ovat puolestaan joukkomurhat, kuolemanjoukot, kidutus, keskitysleirit, nälkiinnyttäminen, karkotukset ja pakkosiirrot. (emt. 11–12, 16.)

Alex P. Schmid ja Janny de Graaf pohtivat terrorismin määrittelyä ja sen vaikeutta teoksessaan *Violence as Communication* (1982). He kirjoittavat, että sanalla terrorismi on hyvin kielteisiä konnotaatioita ja myös aiheesta, koska terrorismin uhreiksi joutuvat usein viattomat ihmiset, jotka eivät ole syyllisiä konfliktiin. Termiä käytetään kuitenkin niin väljästi, että siitä on tullut melkein poliittinen iskulause, jolla tuomitaan kaikki vastapuolen käyttämä väkivalta. (emt. 57–58.)

Terrorismi-sanan poliittisuudesta kirjoittajat käyttävät esimerkkinä sitä, kuinka 60-luvulla kuubalaisia, jotka kaappasivat lentokoneita päästäkseen pois Fidel Castron Kuubasta, pidettiin Yhdysvalloissa lähes sankareina. Kun Yhdysvaltojen kansalaiset matkustivat puolestaan samalla tavalla Kuubaan, heitä alettiin hyvin pian kutsua terroristeiksi. (emt. 57–58.)

Schmidin ja de Graafin mukaan on kaksi ehtoa, jotka vaaditaan, jotta väkivallantekoa voi pitää terrorismina: 1) uhri ei voi omalla toiminnallaan vaikuttaa siihen, pysyykö hengissä vai ei, ja 2) joistakin tulee uhreja pääasiassa sen vuoksi, että sillä on vaikutusta kolmanteen osapuoleen, eikä pelkästään uhreihin itseensä. (emt. 58.)

Joskus toisen ehdon toteutumista on vaikea arvioida, koska on vaikea saada selvää terroristien motiiveista. Useimmiten terrorismi on kuitenkin systemaattista ja tarkoituksellista ja niinpä terroritekojen jatkuessa tekijöiden motiivi yleensä käy selväksi. (emt. 59.)

Myös Schmid ja de Graaf jakavat terrorismin eri kategorioihin. Jos teon tavoitteena on henkilökohtaisen materiaalisen hyödyn tavoittelu, kyseessä on rikollinen terrorismi. Jos teko toteutetaan henkilökohtaisen psyykkisen tyydytyksen saavuttamiseksi, kyseessä on patologinen terrorismi. Jos taas taustalla ovat kollektiiviset tavoitteet ilman suoria henkilökohtaisia materiaalisia tai psyykkisiä motiiveja, kyseessä on poliittinen terrorismi. (emt. 59.)

Poliittisen terrorismin Schmid ja de Graaf jakavat vielä kolmeen eri luokkaan. Vastarintaterroismin, valtioterrorismin, ja kilpailevien ryhmien väliseen terrorismin, eli ei-valtiollisen ryhmän terroritekoihin toista ei-valtiollista ryhmää kohtaan.

Myös vastarintaterroismin jakautuu kolmeen kategoriaan. Ensimmäisessä tavoitteena on valtiovallan hankkiminen omiin käsiin eli vallankumous. Sitä kutsutaan sosiaalivallankumoukselliseksi terrorismiksi. Toisessa etninen tai kansallinen ryhmä pyrkii eroon valtiosta. Se on nimeltään separatistinen (tai etninen/kansallinen) terrorismi. Kolmatta vastarintaterroismin muotoa voi nimittää yhden asian terrorismiksi. (emt. 59–60.)

Näiden kaikkien kategorioiden lisäksi Schmid ja de Graaf erottavat vielä omaksi ilmiökseen kansainvälisen terrorismin. Sen kohteena ovat joskus ulkomaiset valtiot, toisinaan ulkomaiset ei-valtiolliset ryhmät. Sitä harrastavat yleensä ei-valtiolliset ryhmittymät, mutta joskus myös valtiot osallistuvat siihen. Joskus ei-valtiolliset ryhmät ja valtiot toimivat yhteistyössä. (emt. 60.)

Moninaisten määrittelyjensä päätteeksi Schmid ja de Graaf muistuttavat, että on epätodennäköistä, että niin tunteita herättävän aiheen kuin terrorismin määritelmästä päästäisiin yhteisymmärrykseen lähitulevaisuudessa. Jopa yksinkertaisemmilta tuntuvien käsitteiden, kuten ”sotilas” ja ”aggressio”, määritelmistä on kiistelty pitkään erilaisissa kansainvälisissä järjestöissä. Usein ne, joilla on valtaa, käyttävät tuota valtaansa hyväkseen myös poliittisia käsitteitä määriteltäessä. (emt. 61.)

Joseba Zulaika ja William A. Douglass ovat vieneet äärimilleen pohdinnat terrorismin käsitteen ongelmallisuudesta. Heidän mielestään käsitteestä pitäisi luopua kokonaan. He sanovat, että terrorismin käsitteestä on analyttisesti enemmänkin haittaa kuin apua yritettäessä ymmärtää poliittista väkivaltaa. (Zulaika & Douglass 1996, 60.)

”Ei ole mitään syytä asettaa tällaista diskursiivista ensimmäistä premissiä poliittisesta väkivallasta kirjoitettaessa.” (emt. 60.)

Zulaika ja Douglass kutsuvat puhetta terrorismista terrorismi-diskurssiksi ja sanovat olevansa hämmentyneitä sen hyväksikäytöstä. He suhtautuvat ilmiöön epäillen ja arvostelevat ”terrorisminvastaista teollisuutta”, joka on vallalla monella yhteiskunnan osa-alueella. He eivät kiistä, ettei ter-

rori-iskuja pitäisi yrittää estää, mutta vaativat pohtimaan, kuinka paljon terrorismi-diskurssi itsessään on syyllinen niihin. (emt. ix–x.)

Zulaika ja Douglass kyseenalaistavat mahdollisuuden määritellä terrorismi. Heidän suhtautumisensa terrorismi-diskurssiin pohjaa jälkistrukturalistiseen ajatukseen merkitysten epämääräisyydestä.

”Terroristi-merkitsijät ovat vapaasti kelluvia ja saavat merkityksensä kielestä itseltään. Siksi kytkökset diskurssin ja todellisuuden välillä on asetettava kyseenalaisiksi. Tavoitteena ei ole saada tietää lopullista totuutta terrorismista, vaan penkoa sen voimakkaiden representaatioiden retorista perustaa.” (emt. xi.)

Zulaika ja Douglass kuvaavat terrorismia ensisijaisesti retoriseksi ilmiöksi. Tärkeää terrorismin toiminnan ja tehokkuuden kannalta ovat oletetut reaktiot sekä tulkinnat, joita konkreettisista poliittisista väkivallanteoista tehdään. Iso osa terroriteon merkityksestä syntyy siitä, miten tekoihin vastataan. (emt. 4, 25.)

Terrorismin tehokkuuden mittari eivät ole niinkään todelliset uhrin tai tuhot, vaan tehokkuuden mittaa terroriteon aiheuttama yleinen huoli. Zulaika ja Douglass näkevät tehtäväkseen paljastaa ja purkaa tätä terrorismi-diskurssin retorista luonnetta. (emt. 25.)

Tutkijat kyseenalaistavat myös elokuvien fiktiivisen terrorismi-diskurssin ja politiikkojen, journalistien sekä tutkijoiden faktuaalisen terrorismi-diskurssin välisen rajan. Heidän mielestään faktan ja fiktion raja ei ole niin selvä kuin halutaan ajatella. (emt. 3.)

Tutkijat korostavat terrorismin kerronnallista luonnetta. Terrorismista kirjoittavan on mietittävä, millaisessa tarinallisessa muodossa esittää tapahtumat ja argumentit. (emt. 64.)

”Terrorismissa tapahtuma ei ole se, mikä tapahtuu. Tapahtuma on se, mikä voidaan kertoa.” (emt. 64.)

Zulaika ja Douglass arvostelevat kaikenlaisia narratiiveja, jotka pyrkivät rakentamaan ehjän ja johdonmukaisen kuvan terrorismista. He korostavat, että narratiivisia juonia analysoitaessa on muistettava, että kertomus voidaan kertoa myös toisella tavalla. Valittu kerronnan laji vaikuttaa kirjoittajan käsitykseen siitä, mitä on todella tapahtumassa. (Tapa, jolla Zulaika ja Douglass kuvailevat narratiivin toimintaa, tuo sen lähelle tässä tutkielmassa myöhemmin esittelemääni kehityksen käsitettä.) (emt. 88.)

Zulaikan ja Douglassin terrorismi-diskurssin analyysi on tarkkanäköistä. Koska journalismi on mukana yhtenä instituutina tuottamassa terrorismi-diskurssia, heidän analyysinsä antaa paljon aineksia laadullista tutkimusta journalismin terrorismiuutisoinnista tekeväälle tutkijalle. Se haastaa kysymään, missä kohtaa journalismin diskurssi tekee ”suuren hyppäyksen” faktojen maailmasta ”diskursiiviseen fantasiaan” (emt. 4).

2.3. Terrorismi kommunikaationa

Seuraavaksi pureudun median ja terrorismin suhdetta käsittelevässä tutkimuksessa esiintyvään ilmiöön, joka liittyy yhtä aikaa sekä terrorismin määrittelyyn että terroristien motiivien pohdintaan. Yleinen tapa puhua terrorismista viestintätutkimuksen näkökulmasta on puhua siitä kommunikaationa. Tähän viittaa esimerkiksi jo aiemmin mainitsemieni Alex P. Schmidin ja Janny de Graafin keskeinen teos *Violence as Communication* (1982) – väkivalta kommunikaationa.

Tuossa teoksessa kirjoittajien lähtökohta on se, että terrorismi ei ole vain järjetöntä väkivaltaa, vaan terrorismi on ikään kuin väkivaltainen kieli. Toisin sanoen terrorismi on väkivaltainen kommunikaation muoto, jossa viestin lähettäjä on terroristi, viestin generaattori eli eräänlainen voimanlähde on terroriteon uhri ja vastaanottaja on vihollinen ja/tai yleisö. Terroriteon luonne, sen raakuus, paikka ja uhrien henkilöllisyys vaikuttavat lähetetyn viestin voimakkuuteen. (emt. 1, 15.)

Kun kirjoittajat ovat ensin määritelleet terrorismin kommunikaatioksi, seuraavaksi he kiinnittävät huomionsa tuon kommunikaation tavoitteisiin. Tällä tavalla puhuminen terrorismista kommunikaationa liittyy pohdintaan terroristien motiiveista.

Terroristien tarkoitusperät ovat kiinnostaneet monia tutkijoita (Paletz & Boiney 1992, 7). Myös Schmid ja de Graaf ovat kiinnostuneita niistä, mutta nimenomaan kommunikaation näkökulmasta. Heidän mielenkiintonsa kohdistuu kysymykseen siitä, mitä terroristit yrittävät teollaan viestiä. He sanovat etsivänsä vastausta siihen, millä eri tavoin terroristit käyttävät mediaa hyväkseen viestinsä välittämisessä. (Schmid & de Graaf 1982, 16.)

Schmid ja de Graaf tutkivat eri terroristijärjestöjä Palestiinalaisten vapautusjärjestöstä PLO:sta ja Irlannin vapautusarmeijasta IRA:sta saksalaiseen Punaiseen prikaatiin. Tutkimuksessaan he keskittyivät nimenomaan terroristien tapaan käyttää hyväkseen mediaa. He laativat listan terroristien erilaisista tavoista käyttää uutismediaa. He jakavat käyttötavat aktiivisiin ja passiivisiin. Aktiivisia käyttötapoja ovat muun muassa:

1. Pelottavien viestien lähettäminen suurelle yleisölle
2. Yleisen mielipiteen polarisoiminen, eli yhteiskunnan jakaminen kahteen vastakkaiseen leiriin
3. Uusien jäsenten houkuttelu terroristiryhmään
4. Ryhmän manifestin julkaisun vaatiminen uhkaamalla vahingoittaa uhreja
5. Myönteisen julkisuuden hankkiminen vapauttamalla panttivankeja
6. Vihollisen harhaanjohtaminen julkaisemalla väärää tietoa
7. Julkisuuden hankkiminen antamalla haastatteluja maan alla
8. Tiedotusvälineiden pelottelu tappamalla tai haavoittamalla toimittajia
9. Tulevista toimista ilmoittaminen
10. Yleisön yllyttäminen hallitusta vastaan
11. Lähetysasemien valtaaminen viestien saamiseksi julkisuuteen

Passiivisia käyttötapoja ovat puolestaan muun muassa:

1. Tiedotusvälineiden käyttäminen ulkoisena viestintäverkkona terroristien välillä
2. Uusien terroriteknikoiden oppiminen tiedotusvälineiden terrorismiuutisista
3. Tiedon hankkiminen panttivankien henkilöllisyydestä ja asemasta
4. Tiedon hankkiminen turvallisuusjoukkojen käyttämistä vastatoimista
5. Tiedotusvälineiden läsnäolon käyttö piiritystilanteessa suojana turvallisuusjoukkojen “likaisia temppuja” vastaan
6. Tiedon hankkiminen yleisön reaktiosta terrori-iskua kohtaan

Schmidin ja de Graafin listaan eivät kuitenkaan sisälly heidän mielestään kaksi keskeisintä syytä siihen, miksi terroristit käyttävät mediaa hyväkseen viestinsä välittämiseen. Tutkijat kirjoittavat, että kaikkein tärkein syy on median kyky vahvistaa ja suurentaa yksittäisiä tapahtumia.

”Siitä nykyaikainen terrorismi saa voimansa ja merkityksensä. Median välityksellä yksien kokemuksesta tulee miljoonien kokemus, yksittäisen terrori-iskun uhrien kokemuksesta tulee miljoonien median vastaanottajien kokemus.” (emt. 53.)

Toinen tutkijoiden päähuomioista on se, että terroristit eivät käytä mediaa pelkästään informaation välittämiseen, vaan myös identifikaation luomiseen. Heidän mielestään terrorismiuutisten vastaanottaja voi samastua eri toimijoihin: uhriin ja hänen perheeseensä, terroristiin tai terroristien vastapuoleen. Terrorismin voima on suurelta osin tässä samastumisessa. Sen avulla yksittäisellä väkivalteella voi olla suhteettoman suuret yhteiskunnalliset vaikutukset. (emt. 54.)

Koska Schmid ja de Graaf määrittelevät terrorismin kommunikaatioksi, myös syy siihen, että jotkut päätyvät terroritekoihin, liittyy heidän mielestään viestintään. He ajattelevat, että suurin syy terroritekoihin on vallitsevan informaatiojärjestelmän epätasa-arvoisuus.

Schmid ja de Graaf kirjoittavat, että länsimaissa 1960-luvulta lähtien kehittynyt nykyaikainen terrorismi on syntynyt pääasiassa vähemmistöjen tarpeesta päästä uutisiin. Siellä, missä yksilöt tai etniset tai vallankumoukselliset vähemmistöt eivät saa huolenaiheitaan ilmaistua politiikan kanavien kautta ja missä he eivät saa näkemyksiään esille tehokkaasti joukkoviestinnän kanavien kautta, mahdollisuus siihen, että jotkut heistä ryhtyvät terroritekoihin on suuri. Tähän liittyy myös parlamentaarisen demokratian kriisi. Kriisin vuoksi parlamentarismen ulkopuoliset ryhmät pyrkivät enenevässä määrin saamaan asiansa esille hitaan byrokraattisen hallintokoneiston sijaan median kautta. Jopa niille terroristeille, jotka eivät tavoittele mitään muuta kuin täydellistä vallankumousta, kommunikaation ongelma on usein heidän liikkeidensä alkuperän pohjalla. (emt. 181–182, 215.)

Väärinkäsitysten välttämiseksi kirjoittajat haluavat kuitenkin korostaa, että he eivät pidä kaikkea terrorismia yrityksenä päästä tiedotusvälineisiin siellä, missä muita kanavia ei ole käytössä

tai niiden ajatellaan olevan poissa käytöstä. Kaikki terrorismi ei ole suunnattu tiedotusvälineille. Terrorismilla on myös paljon muita käyttötarkoituksia. Myös se vaikuttaa, missä vaiheessa vastarintakampanjaa terroriteot tehdään. Alussa huomion kiinnittäminen mediassa on erityisen tärkeää asiansa puolesta taistelevalle liikkeelle. Myöhemmässä vaiheessa terroriteoilla haetaan myös muita tavoitteita. Myös matkimisella on terrorismissa suuri rooli. Tiedotusvälineiden avulla terrorismista on tullut muodikas vastarinnan muoto. Muodikkuus vie helposti huomion modernin terrorismin historiallisista ja kommunikaation liittyvistä juurista. Alkuperäisessä muodossaan terrorismi on oire siitä, että yhteiskunnan kommunikaatiojärjestelmässä on jotain mätää. (emt. 183–184.)

Schmid ja de Graaf ajattelevat siis, että terroriteon avulla terroristit pääsevät tuomaan esiin viestin, jota heidän ei muuten anneta ilmaista. Tämä herättää kuitenkin kysymyksen siitä, että miksi tukahduttava informaatiojärjestelmä luopuisi tukahduttavuudestaan myöskään terroriteon hetkellä. Miksi se ei voisi kertoa myös terroriteosta haluamallaan tavalla ja siten viedä terroristeilta mahdollisuuden saada viestiään kuuluviin?

Schmid ja de Graaf tuntuvat ajattelevan, että kun terroriteko on tehty, terroristit ovat jo onnistuneet välittämään viestinsä. Olisin kuitenkin taipuvainen ajattelemaan niin, että terroriteko on vain alkusysäys viestintätapahtumalle, jonka lopullista viestiä terroristit eivät pysty hallitsemaan. Myös terroriteon yhteydessä informaatiojärjestelmän valta voi hyvinkin pitää pintansa ja muokata terroristien viestistä sellaisen, että se sopii vallanpitäjille.

Cynthia L. Irvin tutki terroristien näkökulmaa heidän kanssaan tekemiensä haastattelujen ja heidän julkaisemiensa tiedotteiden ja asiakirjojen perusteella. Hänen kysymyksensä kuuluu nimenomaan, onko terroristin pääsy mediaan aina voitto terroristille. (Irvin 1992, 63.)

Tutkimuksensa perusteella Irvin vastaa, että mediajulkisuus voi sekä edistää että haitata terroristien tavoitteita. Hänen mielestään terroristit pitävät mediaa parhaimmillaankin vain vastahakoisena liittolaisena ja pahimmillaan vihamielisenä ja voimakkaana vastustajana. (emt. 84.)

Schmidin ja de Graafin ajattelutavan ongelma on siinä, että he tuntuvat sivuuttavan tiedotusvälineiden vaikutuksen terroristien viestin välittymiseen. Heillä tiedotusvälineen rooliksi näyttäisi jäävän toimia neutraalina kanavana. Kun he puhuvat esimerkiksi sen huomioimisesta, missä muodossa viesti lähetetään, he tarkoittavat sen tutkimista, millaisesta terroriteosta on kyse, ei siitä, millaisessa muodossa tiedotusvälineet terroriteon uutisoivat.

Kun näemme televisiosta uutisen terroriteosta tai luemme siitä lehdestä, ei ole kysymys pelkästään siitä, että terroristi lähettäisi meille tiedotusvälineiden välityksellä jonkinlaisen viestin, johon meidän pitää suhtautua tavalla tai toisella. Terroriteko käynnistää tiedotusvälineissä monimutkaisen viestintätapahtuman, jossa terroristin tavoitteiden toteutuminen tai toteutumatta jääminen on vain yksi pieni osa kokonaisuutta.

Robert G. Picardin käsitys terrorismista kommunikaation muotona laajentaa hieman Schmidin ja de Graafin näkökulmaa. Picard näkee kommunikaation olevan läsnä terroriteossa ainakin

kahdella tavalla. Ensinnäkin monien terroritekojen tärkeä tavoite on niin sanotun teon propagandan luominen. Tämä tarkoittaa sitä, että itse teko kantaa jotain viestiä. Viesti voi olla esimerkiksi se, että terroristit ovat tehokkaita, että heidät pitää ottaa vakavasti, että kaikki yhteiskunnassa eivät ole tyytyväisiä vallitseviin oloihin tai että tapahtumat eivät ole täysin viranomaisten hallinnassa. Väkivaltaisten tekojen suuntaaminen kohti siviilejä antaa terroristeille mahdollisuuden välittää yleisölle viesti ilman suoraa väkivaltaista yhteenottoa viranomaisten kanssa, mikä yleensä johtaisi heidän ryhmänsä tuhoon. (Picard 1993, 13.)

Toisaalta terroriteko liittyy kommunikaatioon myös siinä mielessä, että yksi niiden toteuttajien motiiveista on etsiä foorumia asialleen. Koska varsinkin valtamediat tukevat ja uusintavat hallitsevan järjestelmän perusnormeja ja arvoja, tuon järjestelmän kanssa jyrkästi oppositiossa olevat viestit pääsevät harvoin esille mediassa. Toteuttamalla väkivaltaisia tekoja terroristit toivovat pakottavansa tiedotusvälineet tuomaan esille myös heidän uskomuksensa ja tarkoitusperänsä. Asettamalla vaatimuksia, julkaisemalla lausuntoja ja antamalla haastatteluja toimittajille terroristit toivovat voitavansa tuoda viestinsä esille median välityksellä ja siten vaikuttaa yleisöön. (emt. 14.)

Nämä kaksi kommunikaatioon liittyvää terroristien tavoitetta eroavat siis hieman toisistaan. Ensimmäisessä tapauksessa terroriteko itsessään on viesti, ikään kuin näytelmä, joka yrittää sanoa jotakin meille katselijoille. Selvimmin tämä tulee esille silloin, kun terroristien valitsema kohde on symbolisesti erityisen merkittävä. Esimerkiksi vuoden 2001 syyskuun 11. päivän terrori-iskujen New Yorkin WTC-torneihin on varsin helppo ajatella kantaneen mukanaan viestiä, jonka tosin voi varmaankin tulkita hyvin monella eri tavalla.

Toisessa tapauksessa terroriteko on ikään kuin terroristien kutsukortti mediaan. Terroriteolla terroristit kääntävät kamerat itseensä, jotta voivat sitten sanoa niiden kautta jotakin meille katsojille. Tästä on kyse esimerkiksi silloin, kun tiedotusvälineet näyttävät Osama bin Ladenin puhuvan videonauhalla. Terroritekojen avulla bin Ladenista on tullut median silmissä hahmo, jonka viestejä pitää kuunnella.

Tähän saakka Picardin tapa puhua terroriteosta ei eroa vielä merkittävästi Schmidin ja de Graafin tavasta. Ero syntyy siitä, että Picard suhtautuu varauksellisesti terroristien kykyyn saada viestinsä läpi tiedotusvälineiden avulla. Picard ottaa huomioon sen, että viestin välittymiseen vaikuttaa moni muukin osapuoli kuin itse terroristi ja että myös viestinnän väline vaikuttaa terrorismille annettuun merkitykseen. Hän kirjoittaa myös, että useimmiten juuri tämä terroriteoille annettu merkitys on tärkeämpi kuin itse teko. (emt. 4.)

Picardille tiedotusvälineet eivät siis ole pelkkä neutraali kanava, jonka terroristit väkivaltaisen tekonsa avulla ottavat käyttöönsä, vaan ne vaikuttavat olennaisesti siihen, millaisena viesti välittyy.

Huomionarvoista on se, että Picard käyttää sanan ”viesti” sijasta sanaa ”merkitys”. Picardin ajattelussa terroristien viestin välittyminen sellaisenaan ei ole itsestään selvää, vaan terroriteon merkityksen muotoutuminen on monimutkainen prosessi.

2.4. Tiedotusvälineiden vastuu

Yksi tutkimuksessa esiintyvä tapa lähestyä median ja terrorismin suhdetta on pohtia sitä, mikä on tiedotusvälineiden vastuu terrorismista uutisoitaessa. Tähän liittyen tutkijat ovat miettineet esimerkiksi sitä, pitäisikö tiedotusvälineiden rajoittaa terroristien pääsyä mediaan ja sitä, tuleeko mediasta rikoskumppani, kun se antaa terroriteoille julkisuutta.

Norman Provizer sanoo pitävänsä kyllä kiinnostavina Alex P. Schmidin ja Janny de Graafin esittämiä kysymyksiä terrorismin luonteesta kommunikaatiomuotona. Hän on kuitenkin sitä mieltä, että tuollaiset pohdinnat eivät kiinnitä huomiota kiistanalaisimpaan kysymykseen tiedotusvälineiden ja terrorismin suhteesta. Provizerin mukaan tämä kysymys on terroristisen viestin välittämisen eettinen taso. (Provizer 1987, 37)

Kysymys tiedotusvälineiden vastuusta liittyy sananvapaudesta ja turvallisuudesta käytyyn keskusteluun: pitäisikö tiedotusvälineiden sananvapautta rajoittaa yleisen turvallisuuden nimissä? Provizer kiinnittää huomionsa tähän terrorismiuutisoinnin eettiseen tasoon. Tiedotusvälineitä on syytetty siitä, että ne eivät ole noudattaneet eettisen vastuun periaatetta uutisoidessaan terrorismista. Niitä on syytetty jonkinlaisesta paheellisesta liittolaisuudesta terroristien kanssa, koska ne tarjoavat terroristeille mahdollisuuden tuoda asiansa esille. Provizer jakaa mediaa arvostelevat näkemykset neljään eri tyyppiin:

1. *Vastaterrorin skenaario*, jonka mukaan julkisuutta etsivä terroriteko on sotatoimi, jota vastaan tiedotusvälineillä on velvollisuus taistella.
2. *Konfliktiskenaario*, joka käyttää vähemmän militaristista kieltä ja jossa ajatellaan, että kriisin hetkellä tiedotusvälineitä on pidettävä vastuullisina tekojensa seurauksista yhteisön terveydelle ja hyvinvoinnille.
3. *Rikollisuusskenaario*, jossa tiedotusvälineitä arvostellaan eettisesti ”rikollisesta” toiminnasta terrorismin välittömiä uhreja kohtaan.
4. *Sivilisaatioskenaario*, jossa vastuun etiikan kysymykset koskevat yhteiskunnan organisoitumisen periaatteita ja institutionalisoituneita suhteita. (emt. 39–40.)

Kaikissa skenaarioissa nousee esiin kysymys sensuurista. Kysymys kuuluu, pitäisikö valtion puolustamisen ja yhteiskunnan sekä yksilöiden suojelemisen nimissä voida rajoittaa lehdistönvapautta. (emt. 40.)

Provizer tarkastelee tiedotusvälineitä kohtaan esitettyä kritiikkiä poliittisten suuntausten näkökulmasta. Hänen mukaansa poliittinen oikeisto syyttää tiedotusvälineitä siitä, että ne eivät osallistu terrorismia vastaan käytävään taisteluun. Kritiikki ei kuitenkaan ole vain konservatiivien yksinoikeus. Myös vasemmistosta esitetään vaatimuksia rajoittaa terrorismiuutisointia, kylläkin hieman eri näkökulmasta. Vasemmalla joukkotiedotus tuomitaan vallan välikappaleeksi. Vasemmistolainen kritiikki väittää, että vallanpitäjät käyttävät terrorismia hyväkseen ylläpitäessään status quota sekä taloudellisia ja poliittisia valta-asemiaan. Terrorismi tarjoaa yhteisen vihollisen ja kääntää ihmisten huomion pois yhteiskunnan muista vakavista ristiriidoista. (emt. 40–41.)

Provizer itse on journalismin vapauden vankka kannattaja. Hän kirjoittaa, että terrorismin ja tiedotusvälineiden suhteen kritiikki ei ole esimerkiksi empiirisesti tarkastellen kovinkaan tukevalla pohjalla. Hänen mukaansa ei ole todisteita siitä, että tiedotusvälineet länsimaissa liioittelisivat terroritoimintaa, tai siitä, että julkisuus vaikuttaisi merkittävästi terrorismin esiintymiseen. (emt. 42.)

Provizerin mukaan kritiikki ei ole kestävä myöskään median motiivien ja keinojen kannalta. Hän kysyy, onko valtion etu tärkeämpi kuin vapaan tiedonkulun periaate ja onko epämääräinen "huoli yhteisön elämänlaadusta ja rauhallisuudesta" journalismin itsenäisyyttä ja objektiivisuutta tärkeämpää. (emt. 42.)

Tällä Provizer ei tarkoita sitä, että tiedotusvälineiden ja terrorismin suhde olisi jätettävä kritiikin ulkopuolelle.

”Joukkotiedotus ei voi siirtää itseään eettisten kysymysten yläpuolelle ja todeta yksinkertaisesti, että sen tehtävänä on vain tiedonvälitys. Eettiset paradoksit on kohdattava.” (emt. 42.)

Tästä journalismin itsekritiikin vaatimuksesta huolimatta Provizerin ajattelun pääpaino on sananvapauden puolustamisessa kriitikkoja vastaan.

Myös Paavo Rautio on kiinnostunut tiedotusvälineiden vapauden ja moraalisen yhteiskuntavastuun välisestä jännitteestä. Rautio (1989) puhuu terrorismista julkisena uskottavuuskokeena vallanpitäjille ja kirjoittaa siitä, miten terrorismista tulee julkisuudessa "hyvä vihollinen".

Raution mukaan on ennen aikaista ajatella, että tunkeutumalla väkivaltaisella teollaan julkisuuteen terroristi olisi jo saavuttanut kaikki tavoitteensa ja voittanut. Terrorismin julkisuutta analysoitaessa on kiinnitettävä huomiota myös siihen, miten vallanpitäjät vastaavat terroristien asettamaan haasteeseen. (emt. 29–30.)

Rautio nimittää nykyaikaista tiedotusvälinejulkisuutta suoritusjulkisuudeksi. Siinä julkisuudesta on tullut yhteiskunnan päättäjien näyttäytymisareena. Suoritusjulkisuus muotoutuu ylhäältäpäin tapahtuvan hallinnan välineeksi. (emt. 30.)

Tällaisessa suoritusjulkisuudessa terroriteosta tulee julkinen uskottavuuskoe niille, jotka ovat ottaneet tehtäväkseen turvata yhteiskunnallista vakautta. (emt. 30.)

Valtionjohdon on pakko vastata terroriteon julkisuudessa asettamaan haasteeseen. Vastaus on usein kaksijakoinen. Toisaalta yritetään hallita sitä julkisuutta, jota terrorismi saa. Tähän liittyvät mahdolliset vaatimukset tiedotusvälineille asetettavista rajoituksista. Toisaalta yritetään palauttaa järjestys ja kuva järjestyksestä. (emt. 30.)

Terrorismin ja sen vastatoimien julkisuuden näyttämölle järjestämää vuoropuhelua Rautio nimittää "uskottavuuden eroosiotekojen ja uskottavuuden restauraatiotöiden kamppailuksi." Rautio väittää, että tämä näyttävä julkisuudessa käyty kamppailu uskottavuudesta selittää myös sen ylimitoitettun huolen, jota sekä hallitus että yleisö terrorismista tuntevat. (emt. 30.)

Populistinen puhe ei yleensä jää pelkäksi puheeksi, vaan sillä on myös käytännön seurauksia. Lisäksi sen taustalla voi olla jo valmiiksi todellisia tavoitteita, joiden ajamisessa terroritekoa käytetään hyväksi. Tähän terrorismin hyväksikäyttöön julkisuudessa on viitattu tutkimuksessa termillä "hyvä vihollinen". (emt. 31.)

Rautio kirjoittaa, että oleellista terrorismin saamassa julkisuudessa on sen käyttö hallinnan välineenä. Terroristi saa etsimänsä julkisuuden, mutta vain julkisesti "hyväksi viholliseksi" tyypistetyinä. (emt. 31.)

”Terrorismista rakentuu hyvä vihollinen kiellettyä terroristien näkökantojen, taustojen ja vastavoimien kritisoinnin pääsy julkisuuteen.[...]

Samalla valtion repressiivinen koneisto perustelee terrorismin vastaisia toimia vetoamalla 'terrorismin luonteeseen' – joka todellisuudessa on terrorismin julkisen kuvan muokkaamisen/muokkautumisen kautta muotoutuva stigma.

Näin ollaan noidankehässä, jossa terrorismi toimii provokaationa uusille lainsäädännöille ja poliisin erikoisvaltuuksille. Terrorismin vastaisesta hyökkäyksestä siikiä joustavia säännöksiä, joita voidaan – kiitos tulkinnanvaraisuksiensa – tarvittaessa hyödyntää yleisiä yhteiskunnallisia kriisiaiheita vastaan.” (emt. 31–32.)

Rautio käyttää esimerkkinä Britannian terrorismilakia (*The Prevention of Terrorism Act*), joka viimeisteltiin vuoden 1974 Birminghamin pommi-iskun kasvattaman ja tiedotusvälineiden ylläpitämän moraalisen paniikin aallonharjalla. Laki ajettiin ennätysnopeasti läpi, koska harva uskalsi sitä arvostella. (emt. 31.)

Vastaavaksi tuoreeksi esimerkiksi käy Yhdysvalloissa vuoden 2001 syyskuun 11. päivän jälkeen laadittu terrorismilaki (*USA Patriot Act*), joka muun muassa lisäsi huomattavasti liittovaltion poliisin FBI:n valtuuksia tietojen keruussa.

Jennifer Jane Hocking on tutkinut terrorismin ja median suhdetta terrorisminvastaisten toimien näkökulmasta. Hänen pääväittämiensä on, että jotkut tapahtumat saatetaan määritellä terrorismiksi sitä vastaan toimeenpantujen terrorisminvastaisten toimien perusteella. Tällöin terrorismi ei enää määrittele terrorisminvastaisia toimia, vaan terroristi on kuka tahansa, joka luokitellaan sellaiseksi. (Hocking 1992, 88.)

Hockingin pohdinnat liippaavat läheltä Raution lähestymistapaa. Hocking haluaa kyseenalaistaa vallitsevat käsitykset median roolista terrorisminvastaisessa taistelussa. Tämä vallitseva käsitys on se, minkä esimerkiksi Margaret Thatcher muotoili siten, että media tarjoaa terroristeille julkisuuden happea, ja siksi median toimintaa on jotenkin pystyttävä kontrolloimaan. Myös Hocking kiinnittää siis huomion ristiriitaan sensuurin ja liberaali-demokraattisen ideologian välillä. (emt. 97.)

2.5. Mediasisältöjen tutkimus

Robert G. Picard kirjoittaa, että mediaa on kyllä arvosteltu paljon terrorismiuutisoinnista, mutta loppujen lopuksi on vain vähän tutkimuksia, joissa terrorismiuutisoinnin sisältöä on tutkittu. Vain pieni osa kritiikistä perustuu mediasisältöjen systemaattiseen tarkasteluun. (Picard 1993, 80.)

Picard kirjoitti näin vuonna 1993, mutta tämä pitää ainakin osittain paikkansa yhä edelleen, vaikka vuoden 2001 syyskuun 11. päivän Yhdysvaltojen terrori-iskujen jälkeen tehdyt tutkimukset ovat varmasti jonkin verran paikanneet aukkoa.

Picard esittelee joitakin sisällöntutkimuksen tuloksia siitä, miten terrorismia uutisoidaan:

1. Valtioterrorismi jätetään huomioimatta. Picard antaa muutamia esimerkkejä siitä, miten suuren luokan valtioterrorismitapaukset maailmalla ovat saaneet vain pienen huomion yhdysvaltalaisessa mediassa. On tehty johtopäätös, että tämän vuoksi yleisö saa väärän kuvan terrorismin luonteesta. (emt. 81–82.)
2. Ei-valtiollisen terrorismin uutisointi on rajoittunutta. Tämä tarkoittaa, että vain pieni osa tapauksista uutisoidaan. Syynä on esimerkiksi maantieteellinen vääristymä uutisissa. (emt. 82.)
3. Ne tapaukset, joista kerrotaan, ovat kaikkein julkisimmat ja sensaationalisimmat ja Yhdysvaltojen ollessa kyseessä ne liittyvät Yhdysvaltoihin tai sen liittolaisiin. (emt. 84.)
4. Pitkäkestoisemmat tapaukset, kuten kaappaukset, ja sellaiset, joista on saatavilla tv- tai valokuvamateriaalia saavat eniten huomiota. (emt. 84.)
5. Uutisointi keskittyy yksittäisiin tapahtumiin ja hallituksen reaktioihin, ei kontekstiin. (emt. 85.)

Lisäksi Picard kirjoittaa, että pitkittyneen tapauksen uutisoinnissa on havaittu uutisoinnin kolme vaihetta:

1. Kerrotaan kuka, mitä, milloin ja missä (kestää pari päivää).
2. Uutisoidaan hallituslähteiden reaktioita.
3. Hallituksen reaktioiden uutisointi jatkuu, mutta mukaan tulee taustakertomuksia, kun yritetään saada vastaus kysymyksiin miten ja miksi. (emt. 85.)

Suurimmassa osassa tapauksista taustoitusta ei kuitenkaan tarjota ollenkaan, ei kiinnitetä huomiota terroristien tavoitteisiin eikä terrorismin syihin – usein ei edes nimetä tekijöitä. (emt. 86.)

Pitkittyneissä uutisissa taustatiedot saavat suuremman roolin noin viikon uutisoinnin alun jälkeen. Pitkittyneet tapaukset ovat kuitenkin poikkeus. (emt. 86.)

Taustatietojen puuttumista on yritetty selittää esimerkiksi toimittajien aloitekyvyn tai tilan, ajan ja taloudellisten resurssien puutteella. (emt. 87.)

Yksi vääristymän aiheuttaja saattaa olla se, että jos syihin paneudutaan, niitä etsitään tekijöiden persoonallisuudesta, ei ulkoisista olosuhteista. Yksilöpsykologiset selitykset ovat varsin yleisiä. (emt. 87.)

Kaiken kaikkiaan uutisointi on yleensä joko neutraalia tai vääristynyttä sosiaalisen järjestyksen ja status quon suuntaan. Draama ja konflikti nostetaan esille, taustainformaatiota ja selityksiä on vähän ja eri mediat kuvaavat väkivaltaa hyvin samalla tavalla. (emt. 88–89.)

2.6. *Terrorismi mediassa syyskuun yhdennentoista jälkeen*

Kun tutkii terrorismin ja median välistä suhdetta 2000-luvun alussa, voi tuskin olla puhumatta vuoden 2001 syyskuun 11. päivän terrori-iskusta Yhdysvalloissa. Niinpä nostan tässä luvussa esiin muutamia tuosta iskusta ja sen uutisoinnista kirjoittaneita tutkijoita ja heidän ajatuksiaan. Tapahtumasta on kirjoitettu ymmärrettävästi hirvittävät määrät tieteellistä ja vähemmän tieteellistä tekstiä. Tässä yhteydessä on mahdollista suorittaa vain pieni pintaraapaisu.

Deni Elliot pohtii syyskuun 11. päivän uutisointia globaalin journalismin ja kansallisvaltion muuttumisen näkökulmasta. Hän lähtee liikkeelle siitä, että käsityksemme kansallisvaltiosta muuttui ratkaisevasti 1900-luvun aikana. (Elliott 2004, 38.)

Yksi tämän muutoksen seurauksia on se, että nykyään suurinta osaa sodista ei käydä kahden valtion välillä, vaan esimerkiksi vuonna 1995 käynnissä olleista 50 aseellisesta konfliktista 49 oli itsenäistymistaisteluja tai etnisten ryhmittymien välisiä kahakoita. (emt. 38.)

Elliott kirjoittaa, että valtioista riippumattomat taistelijat, joilla on valta luoda terroria ympäri maailmaa, ovat synnyttäneet kysymyksen siitä, miten nykypäivänä on järkevä ajatella valtioiden välisiä suhteita. Elliottin mielestä ne, joita kutsutaan terroristeiksi, ovat omineet itselleen ne vastuut ja etuoikeudet, jotka ovat perinteisesti kuuluneet vain valtioille, kuten kyvyn käyttäytyä aggressiivisesti vieraan valtion alueella. Toisaalta terroristit paljastavat, että mikään valtio ei kykene täydellisesti suojelemaan kansalaisiaan. Perinteinen yhteiskuntasopimus on perustunut nimenomaan siihen, että yksilöt luopuvat vallastaan valtion hyväksi, jotta valtio suojelisi heitä. (emt. 39.)

Elliot näkee, että syyskuun 11. päivän iskujen jälkeen kansallisvaltioiden rajat ovat edelleen heikentyneet. Huolimatta tästä kehityksestä Yhdysvaltojen hallituksen retoriikka on edelleen hyvin

nationalistista. Tämä johtuu siitä, että on tunnustettujen hallitusten edun mukaista, että kansalaiset edelleen uskovat niiden kykyyn suojata heitä mitä tahansa uhkaa vastaan. Elliottin mielestä uutismedian velvollisuus on kiistää tämä myytti. (emt. 41.)

Elliott erottaa toisistaan nationalistisen journalismin ja patrioottisen journalismin. Tässä jaksossa nationalistinen journalismi viittaa journalismiin, joka vain toistaa, mitä vallanpitäjät haluavat sanoa tai mitä kansalaiset haluavat kuulla. Patrioottinen journalismi taas pyrkii kertomaan sen, mitä kansalaisten täytyy kuulla pystyäkseen tekemään valistuneita itseään koskevia päätöksiä. (emt. 30.)

Pysymällä itsenäisinä tiedotusvälineet voivat välttää ”me vastaan ne” -retoriikan tai ”hyvä vastaan paha” -retoriikan uutisoidessaan konflikteista. Elliot kirjoittaa, että tällaisen vaihtoehdoisen retoriikan perusta on itse demokratiassa. Se pitää sisällään kunnioituksen toista kohtaan ja tavoittelee täyttä informaatiota ja intellektuaalista rehellisyyttä. Tällaiseen retoriikkaan nojautuminen antaa uutismedialle mahdollisuuden arvioida hallituksen reaktioiden legitimitettä, eikä vain hyväksyä tyyneesti hallituksen selityksiä siitä, miksi juuri tietynlainen reaktio olisi oikeutettu. (emt. 42.)

Elliott puhuu ”kontekstualisoidusta raportoinnista”, mikä tarkoittaa, että kansalaisten pitää saada kuulla myös omaa hallitusta vastustavia ääniä. Elliottin mielestä tällainen raportointi loisti Yhdysvalloissa poissaolollaan niin syyskuun 11. päivän jälkeen kuin juuri ennen Irakin sotaa. (emt. 42.)

Douglas Kellner kirjoittaa syyskuun 11. päivän iskuista mediaspektaakkelinä. Hän muistuttaa, että erilaiset terroristeiksi nimetyt poliittiset ryhmät ovat jo kauan rakentaneet terrorin mediaspektaakkeleja edistääkseen asiaansa. (Kellner 2004, 42.)

Globaalissa mediamaailmassa terrorispektaakkelit suunnitellaan maailmanlaajuisen huomion saavuttamiseksi, osallisten ryhmien asioiden dramatisoimiseksi ja tiettyjen poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. (emt. 43.)

Terrorispektaakkelit käyttävät hyväkseen dramaattisia kuvia ja dramaattista leikkausta huomion saavuttamiseksi ja ne välittyvät globaalin median ansiosta eri puolille maailmaa. (emt. 43–44.)

Syyskuun 11. päivän uutisoinnin analyysissään Kellner haluaa osoittaa, miten Yhdysvaltojen media kehysti syyskuun 11. päivän iskut synnyttääkseen sotahysteriaa ja miten se ei onnistunut kertomaan, mitä oikeasti tapahtui, miksi se tapahtui ja miten siihen pitäisi vastuullisesti reagoida. (emt. 44.)

Hänen mielestään Yhdysvaltojen valtamedia piti etusijalla ”sivilisaatioiden yhteentörmäys” -mallia, loi vastakkainasettelun islamistisen terrorismin ja sivistyneen maailman välille ja kannatti sotilaallista puuttumista asioihin. (emt. 44.)

Kellnerin ajatukset tulevat varsin lähelle Elliottin ajatuksia, kun hän toteaa, että vaikka demokraattisessa maassa median pitäisi kriittisesti keskustella kansakuntaa koskettavista kipupisteistä, terrorikriisissä Yhdysvaltain valtamedia lietsoi sotakuumeita ja kannatti sotilaallista ratkaisua globaalin terrorismin ongelmaan. (emt. 45.)

Kellnerin mielestä keskustelun puute on osoitus syvenevästä demokratian kriisistä Yhdysvalloissa. Terrorismin vastaisen sodan aikana Yhdysvaltojen valtamedia on kiltisti nostanut etusijalle Bushin hallinnon ja Pentagonin näkökannat. (emt. 50.)

Terrorisminvastaisen sodan aikana politiikka on lisääntyvässä määrin medioitunut ja rakentunut speaktaakkelimaisten mediatapahtumien ja niiden tuottajien poliittisten agendojen varaan. (emt. 59.)

Myös Robert M. Entman kirjoittaa, että Yhdysvaltojen presidentin George Bushin määrittelemä alkuperäinen kehys dominoi syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeistä uutisointia. (Entman 2003, 415.)

Entman kiinnittää huomionsa siihen, että heti iskujen jälkeen Bush määritteli ongelman yksinkertaisesti ”sotatoimeksi” ja sen syyksi ”vihollisen”, joka oli ”paha”. Myös Bushin hallinnon muut edustajat toistelivat näitä samoja määritelmiä. (emt. 415–416.)

Entmanin näkökulmasta näiden termien toistaminen oli osa Bushin hallinnon strategiaa kehystää syyskuun 11. päivän iskut kansakunnan yhdistämiseksi suunnittelemansa ratkaisun taakse eli terrorisminvastaisen sodan taakse. (emt. 416.)

2.7. Oma tutkimuksellinen näkökulmani

Robert G. Picard arvostelee paikoin rajusti aikaisemman terrorismitutkimuksen huonoa tasoa. Hänen mielestään terrorismikirjallisuus on monenkirjavaa ja se on liian usein kytköksissä hallituksen intresseihin: On populaaria, jopa propagandistista kirjallisuutta kylmän sodan hengessä. On taktisiin asioihin keskittyvää sotilaallista ja poliisin toimintaan liittyvää kirjallisuutta, joka pohtii lähinnä terrori-iskuihin varautumista. Hieman vastaavanlainen on poliittinen lähestymistapa, joka pohtii terrorismin vaikutuksia julkiseen hallintoon ja poliittiseen valtaan ja sitä, miten sotilaallisesti ja poliittisesti terrorismiin voidaan vastata. (Picard 1993, 21.)

Lisäksi on psykologista ja sosiologista tutkimusta, jossa pohditaan, mitä terroristin mielessä liikkuu tai miten iskut vaikuttavat uhreihin psyykkisesti. On myös lainopillista kirjallisuutta, joka pohtii kotimaisen ja kansainvälisen lain soveltamista terroritekojen tekijöitä vastaan ja edistää uusien lakien kehittämistä. Lisäksi on viestinnällinen lähestymistapa, joka pohtii terrorismia viestinnän muotona. (emt. 21.)

Oman tutkimukseni voi katsoa kuuluvan viestinnälliseen terrorismitutkimukseen. Tutkimukseni on viestinnällistä siinä mielessä, että tutkimuksen kohteena on tiedotusvälineiden terroriteon ympärille luoma julkisuus. Tutkimukseni eroaa kuitenkin viestinnällisen lähestymistavan varhaisista variaatioista ensinnäkin siinä mielessä, että toisin kuin esimerkiksi Alex P. Schmid ja Janny de Graaf, en tutki niinkään itse terrorismia viestinnän muotona.

Tämä ei tarkoita sitä, ettei myös Schmidin ja de Graafin arvio pitäisi osaltaan paikkansa. Terroristeilla on omat motiivinsa ja viestinsä, joita he yrittävät terroriteollaan tuoda esille käyttämällä hyväkseen median tarjoamaa julkisuutta. Omana tavoitteenani on kuitenkin tutkia tuota julkisuutta laajasti, ei pelkästään terroristien osuutta.

Kun jossakin, esimerkiksi Beslanissa Etelä-Venäjällä kaapataan ihmisiä, käynnistyy julkisuudessa monenlaisia yhtäaikaisia prosesseja. Tiedotusvälineiden ensimmäinen tavoite on kertoa mahdollisimman nopeasti ja luotettavasti, mitä on tapahtunut ja missä. Toisaalta hyökkäyksen kohteeksi joutunut yhteisö tai yhteiskunta aloittaa vastatoimet hyökkäyksen kukistamiseksi. Myös tämä tapahtuu suurelta osin tiedotusvälineiden tarjoamassa julkisuudessa. Lisäksi monet ulkopuoliset tahot, kuten asiantuntijat ja muiden valtioiden edustajat kommentoivat tapahtumia omasta näkökulmastaan. Tämän monimutkaisen prosessin luonteesta pyrin tässä työssä pääsemään perille.

Tavoitteenani ei myöskään ole yrittää luoda terrorismista määritelmää, jonka pohjalta ilmiöstä voitaisiin päästä yhteisymmärrykseen. Tarkoitukseni on pikemminkin tarkastella sitä, miten jonkin ilmiön, tässä tapauksessa terroriteon määritelmästä käydään kamppailua tietyssä kontekstissa. Omassa työssäni konteksti on Beslanin koulukaappaus.

Beslanin koulukaappausta voisi ainakin jostakin näkökulmasta nimittää terroriteoksi. Sen voisi tulkita terroriteoksi myös sekä Picardin että Schmidin ja de Graafin määritelmien perusteella: kyseessä on väkivaltainen teko tai sen uhka, joka kohdistuu siviileihin, uhri ei voi itse vaikuttaa siihen, pysyykö hengissä vai ei ja joistakin tulee uhreja pääasiassa sen vuoksi, että sillä on vaikutusta kolmanteen osapuoleen, eikä pelkästään uhreihin itseensä. Lisäksi koulukaappauksen voisi luokitella kuuluvaksi separatistiseen terrorismiin, koska sen voi kytkeä tšetšeenien käymään itsenäisyystaisteluun.

Työni tavoitteena ei kuitenkaan ole yrittää määrittää, onko Beslanin koulukaappaus terroriteko, ja jos on, niin minkä määritelmän mukaan. Enemmän minua kiinnostaa itse määrittelyprosessi, jossa eri toimijat esittävät käsityksiään siitä, mistä Beslanin koulukaappauksessa oikeastaan on kyse. Tässä tutkielmassa tuota prosessia tutkitaan nimenomaan sellaisena kuin se välittyy tiedotusvälineiden kautta.

Omalla tutkimuksellani on yhtymäkohtia tiedotusvälineiden vastuusta käytävään keskusteluun. Siinä tiedotusvälineiden julkisuutta tarkastellaan laajasti ja usein tuota julkisuutta myös arvostellaan ankarasti, joko siitä, että tiedotusvälineistä tulee terroristien liittolaisia terrorismista uutisoidessaan tai siitä, että ne tarjoavat vallanpitäjille ”hyvän vihollisen”, jonka avulla nämä voivat pönkittää valta-asemaansa.

Tässä tutkielmassa huomio ei kiinnity niinkään kysymykseen siitä, pitäisikö tiedotusvälineitä kieltää kertomasta terrori-iskuista. Keskityn pikemminkin kysymykseen siitä, millaisen julkisuuden tiedotusvälineet terroriteon ympärille rakentavat.

Beslanin koulukaappauksen kohdalla kysymystä tiedotusvälineiden vastuusta on mielenkiintoista lähestyä muun muassa siitä näkökulmasta, että miten terroriteon kohteeksi joutuneen valtion johto vastaa julkisuudessa terroriteon asettamaan haasteeseen. Yhdysvaltojen hallinnon tavoin myös Venäjän johto on käyttänyt hyväkseen terrorisminvastaisen sodan retoriikkaa. Tavoitteenani on ottaa selvää, missä valossa tuo retoriikka tuodaan esille suomalaisissa lehdissä. Toiseksi kiinnostavaksi kysymyksi nousee monien Venäjän johtoa arvostelevien toimijoiden asema uutisoinnissa.

Tiedotusvälineiden vastuusta käytävä keskustelu pitäytyy kovin usein teoreettisella tasolla. Oma tavoitteeni on kytkeä empiirisestä aineistosta tutkimusmenetelmäni eli kehysanalyysin avulla tuottamani havainnot aiempiin tutkimuksissa esitettyihin käsityksiin ja sillä tavalla ikään kuin testata aiempia käsityksiä terrorismiuutisoinnin luomasta julkisuudesta. Tällainen analyysi antaa mahdollisuuden myös uutisoinnin arvosteluun.

Tutkielmani tavoitteita suhteessa aiempaan viestinnälliseen terrorismitutkimukseen:

1. Terrorismin määritelmä ja määrittelemisen vaikeus: käsitys terrorismin määritelmästä kontekstista riippuvaisena prosessina.
2. Terrorismi kommunikaationa: laaja käsitys terrorismin julkisuudesta, ei vain kyse siitä, mitä terroristit haluavat ja miten he käyttävät mediaa hyväkseen, vaan julkisuus useiden eri toimijoiden kamppailuna merkityksistä.
3. Tiedotusvälineiden vastuu: aineistostani nousevien kehysten kytkeminen aiempaan tiedotusvälineiden vastuusta käytyyn keskusteluun. Onko Beslanin koulukaappauksen ympärille rakentuvassa julkisuudessa suoritusjulkisuuden piirteitä?

3. Tšetšenian kaksi sotaa

3.1. Satojen vuosien sotaisat suhteet

Ensimmäinen Tšetšenian sota alkoi joulukuussa 1994. Sota kesti kaksi vuotta, tappoi tuhansia ihmisiä ja ajoi satojatuhansia pakolaisiksi. Venäjän armeija ei onnistunut lyömään kapinallisia huolimatta maahyökkäyksestä ja massiivisista ilmapommituksista. Moskova veti joukkonsa Tšetšeniasta ja allekirjoitti tšetšeenipresidentti Aslan Mashadovin kanssa rauhansopimuksen, joka lykkäsi kysymyksen Tšetšenian poliittisen aseman ratkaisemista vuoteen 2001. (Evangelista 2004, 13.)

Rauhansopimus ei lopettanut Tšetšenian konfliktia. Joulukuussa 1999 kapinalliset hyökkäsivät Tšetšenian naapuritasavaltaan Dagestaniin tavoitteenaan vapauttaa se Venäjän vallan alta ja perustaa sinne islamilainen tasavalta. Moskova vastasi hyökkäykseen pommittamalla Tšetšeniää ja lähettämällä sinne jalkaväkijoukkoja. Toinen Tšetšenian sota oli alkanut. (emt. 14.)

Venäjän ja Tšetšenian välisellä konfliktilla on pitkä historia. Ensimmäinen kerran Venäjä ja Tšetšenia sotivat keskenään jo 1720-luvulla. Silloin tšetšeenitaistelijat peittosivat tsaari Pietari Suuren käskyttämät ratsujalkaväen joukot. Myöhemmin samalla vuosisadalla tšetšeenien vastarintaa johti uskonnollinen ja sotilaallinen johtaja šeikki Mansur, joka aloitti pyhän sodan venäläisiä tunkeilijoita ja periaatteistaan lipsuneita muslimeja vastaan. (emt. 28–29.)

Seuraavalla vuosisadalla eli 1800-luvulla Venäjä yritti kaikin keinoin alistaa Tšetšenian valtaansa. Tsaarin hallinto karkotti tšetšeeniä kolmeen eri otteeseen pois asuinseuduiltaan. Kylien tuhoaminen ja muut sortotoimet tekivät monista tšetšeeniestä legendaarisen imaami Šamilin kannattajia. Šamil kävi Venäjää vastaan pitkän ja verisen sodan, joka päättyi hänen antautumiseensa 1860-luvun puolivälin paikkeilla. (Evangelista 2004, 29–30; Trenin & Malašenko 2004, 34.)

1900-luvulla neuvostokausi toi Tšetšeniään jonkinasteista teollista ja modernia elämää mutta samalla myös Tšetšenian historian suurimman katastrofin: Stalinin määräämät joukkokarkotukset Keski-Aasiaan ja muille alueille vuosina 1943–44. Toisen maailmansodan loppupuolella Stalinin hallinto toteutti useita samankaltaisia etnisten ryhmien joukkokarkotuksia. Karkotusten kohteeksi joutuneita ryhmiä syytettiin heppoisin perustein maanpetoksesta ja natsien avustamisesta. (Evangelista 2004, 29–30.)

Tšetšeenien ja inguušien karkotukset olivat Volgan saksalaisten karkotuksien jälkeen toiseksi laajin karkotusoperaatio. Helmikuun loppupuolella vuonna 1944 noin 500 000 ihmistä koottiin yhteen ja ahdettiin juniin. Kuljetusten aikana huono hygienia aiheutti lavantautiepidemian. Määrän päässä Kazakstanissa ankara talvi tappoi lisää ihmisiä. Virallisten tilastojen mukaan viiden vuoden sisällä noin neljännes pakkosiirretyistä sai surmansa. Stalinin kuoleman jälkeen 1950-luvun puolivälissä hengissä selvinneet karkotetut saattoivat alkaa palata kotiseudulleen. (emt. 30–32.)

3.2. Kansallismieliset valtaan Neuvostoliiton romahtaessa

Mihail Gorbatšovin perestroikan käynnistyessä 1980-luvun loppupuolella Tšetšenian asukkaat ryhtyivät kannattamaan Gorbatšovin ohjelman edustamia tavoitteita: vallan hajauttamista, talousuudistuksia ja poliittista toimeliaisuutta. Tšetšenian äärikansallismieliset perustivat oman puolueen ja kutsuivat koolle Tšetšenian kansalliskokouksen marraskuussa vuonna 1990. Nationalistiliikkeen johtajaksi he pyysivät kenraali Džohar Dudajevin. Radikaalit kannattivat Neuvostoliitosta irtautumista ja Tšetšenian liittämistä muihin läheisiin muslimitasavaltoihin, jotka muodostaisivat Pohjois-Kaukasian valtioliiton. (Evangelista 2004, 34–35.)

Vuoden 1991 elokuun Moskovan vallankaappausyritys tarjosi keskusvallan vastustajille suuren tilaisuuden. Tšetšenian pääkaupungin Groznyin paikalliset kommunistiviranomaiset eivät tuominneet vallankaappauksen tekijöitä, jotka pyrkivät kumoamaan Gorbatšovin uudistukset. Näin he menettivät uskottavuutensa niiden tšetšeenien silmissä, jotka vastustivat kommunismia tai tukivat Venäjän presidenttiä Boris Jeltsiniä, joka johti vallankaappausjuntan kaatamista. Mielenosoitukset Groznyissa saivat Jeltsinin piirin ilmeisesti vakuuttuneeksi siitä, että Tšetšenian neuvostoaikaisista viranomaisista oli päästävä eroon. (emt. 36.)

Syyskuussa vuonna 1991 Jeltsinin edustaja saapui Groznyiin ja taivutteli kommunistijohdon eroamaan. Kommunistien menetettyä valta-asemansa kenraali Dudajev käytti tilaisuutensa hyväksi ja kaappasi kannattajineen vallan haltuunsa Moskovan hiljaisella hyväksynnällä. Huolimatta kansallismielisille antamastaan tuesta Jeltsinin piiri suhtautui epäilevästi Dudajeviin. (Evangelista 2004, 37; Trenin & Malašenko 2004, 17.)

Äärikansalliset järjestivät presidentinvaalit, joissa Dudajev valittiin presidentiksi huolimatta vaalivilppiepäilyistä. Pian tämän jälkeen Dudajev julisti Tšetšenian itsenäiseksi. (Evangelista 2004, 38–39.)

Jeltsin ei hyväksynyt tätä kehitystä, mutta hänen aiemmat lupauksensa tukea alueellista itsehallintoa tekivät asiaan puuttumisen vaikeaksi. Lisäksi Tšetšenian kysymyksen merkitys nähtiin Venäjällä monien muiden suurten kysymysten keskellä varsin pieneksi. Niinpä Venäjä oli valmis tunnustamaan käytännössä Tšetšenian itsenäisyyden. Keväällä vuonna 1992 Moskova veti pysyvät joukkonsa pois Tšetšeniasta. (Trenin & Malašenko 2004, 10–11; Wagnsson 2000, 139.)

Tšetšenian kysymys ei kuitenkaan ratkennut näin helposti. Marraskuussa vuonna 1992 Venäjän parlamentti julisti tšetšeenien toimet laittomiksi. Jeltsin julisti tasavaltaan hätätilan ja lähetti sinne 2500 sisäministeriön sotilasta. Voimankäyttö tšetšeenjä vastaan olisi kuitenkin vaatinut Gorbatšovin valtuutuksen, jonka antamista tämä epäröi. Niinpä venäläiset sotilaat joutuivat poistumaan Tšetšeniasta ja Dudajevin suosio lähti rajuun kasvuun. (Evangelista 2004, 39.)

3.3. Ensimmäinen sota

Džohar Dudajevin vallan alla rikollisuus Tšetšeniassa lisääntyi. Neuvostoarmeijan jäljiltä tasavallan oli jäänyt paljon aseita, ja niitä päätyi myös rikollisten käsiin. Venäjän hallitusta ja kansalaisia uhkasivat eniten Tšetšenian ulkopuolella tehdyt rikokset. Huolta aiheuttivat varsinkin sieppaukset tasavallan rajanaapureissa, erityisesti vuoden 1994 heinäkuun lopun tapaus, jossa rikolliset kaappasivat linja-auton Mineralnyje Vodyn lomakaupungin lähellä. Näiden kaappausten jälkeen Venäjä ryhtyi lopulta voimatoimiin tšetšenejä vastaan. Marraskuun lopussa vuonna 1994 Jeltsin teki päätöksen sodan aloittamisesta. Joulukuussa armeija aloitti hyökkäyksen Tšetšeniaan. (Evangelista 2004, 54)

Jo marraskuun lopussa ennen kuin Venäjän joukot lähtivät liikkeelle Moskovan tukema Tšetšenian paikallinen oppositio yritti vallata Groznyin. Hyökkäys epäonnistui, minkä jälkeen Venäjän joukot aloittivat oman hyökkäyksensä. (Trenin & Malašenko 2004, 21.)

Venäjän asevoimat tuhosi Groznyin ja sai kaikki muut asutuskeskukset nimellisesti hallintaansa. Taistelujen luonne kuitenkin muuttui, kun jäljelle jääneet kapinalliset muuttivat taktiikkaansa. Kesäkuussa vuonna 1995 kapinalliskomentaja Šamil Basajev johti hyökkäystä Budjonnovskin kaupunkiin Venäjällä. Basajevin joukot valtasivat sairaalan ja ottivat yli tuhat panttivankia. Venäjän hallitukselle hyökkäys tuli yllätyksenä ja se oli neuvoton kaappaajien edessä. Muutamia kuukausia kestäneiden tuloksettomien neuvottelujen jälkeen Venäjän joukot yrittivät vallata sairaalan, mutta epäonnistuivat. Yli sata venäläistä siviiliä kuoli, mutta kapinalliset selvisivät hengissä. (Evangelista 2004, 68; Trenin & Malašenko 2004, 24.)

Vaikka Venäjä vastasi kapinallisten iskuihin jälleen kerran täysimittaisilla sotilasiskuilla, Venäjällä alkoi ilmetä myös halukkuutta keskustella rauhasta. Neuvotteluhaluuteen oli myös muita syitä. Huhtikuussa vuonna 1996 Venäjän joukot murhasivat tšetšeenien johtajan Dudajevin. Venäläiset käyttivät Dudajevin satelliittipuhelimen signaalia hänen paikantamiseensa ja tappoivat hänet satelliittiohjatulla ohjuksella. Epämiellyttävä neuvottelukumppani oli poissa kuvioista. Lisäksi presidentinvaalit olivat lähestymässä ja kansan vastustus sotaa kohtaan oli kasvamassa. Rauhanneuvotteluista puhumalla Jeltsin takasi itselleen voiton vaaleissa. (Evangelista 2004, 70–71; Trenin & Malašenko 2004, 26–27.)

Vaalien jälkeen Jeltsin kuitenkin perui puheensa ja Venäjä aloitti taas täydet sotatoimet Tšetšeniaa vastaan ja yritti tuhota uudet tšetšeenijohtajat. Tämä jäi kuitenkin vain yritykseksi. Elokuun alussa vuonna 1996 puolitoistatuhatta tšetšeenitaistelijaa hyökkäsi Groznyiin ja saartoi sitä puolustamassa olleet 12 000 venäläistä sotilasta. Venäjä vastasi raivoisalla iskulla. Hyökkäys maksoi Venäjän armeijalle lähes 500 kuolonuhria, noin 1400 haavoittunutta ja pari sataa kadonnutta. Siviilejä kuoli noin 2000 ja verilöylyä pakeni yli 220 000 pakolaista. (Evangelista 2004, 73–74.)

Vasta tämän jälkeen Jeltsin käskei aloittaa neuvottelut Venäjän vetäytymisestä. Venäjä ja Tšetšenia allekirjoittivat sopimuksen "Venäjän federaation ja Tšetšenian tasavallan keskinäisten

suhteiden määrittelyperiaatteista". Sopimus jätti Tšetšenian aseman suhteessa Venäjään muodollisesti avoimeksi kysymykseksi vuoden 2001 loppuun saakka. (emt. 75.)

3.4. Toinen sota

Vuoden 1996 lopulta, jolloin Venäjän joukot vetäytyivät, sodan alkamiseen uudelleen elokuussa vuonna 1999 tilanne Itškerian tšetšeenitasavallassa (kuten se nyt nimitti itseään) huononi jatkuvasti. Tšetšenian uusi johto, presidentti Aslan Mashadov etunenässä, ei pystynyt kehittämään toimivaa hallintoa. Valtataistelu, suhtautuminen Moskovaan ja islamin rooli uudessa valtiossa aiheuttivat kiistaa kapinallisliikkeen sisällä. Tšetšenian jälleenrakentamiseen tarkoitettut rahat katosivat parempiin käsiin. Sieppauksista tuli lähes arkipäivää. Myös wahhabilaisuuden kaltaisten radikaalien islamilaisten liikkeiden vaikutus kasvoi sodan jälkeen. (Evangelista 2004, 76.)

Onkin sanottu, että toisen Tšetšenian sodan sysäsi liikkeelle islamin lippua kantaneiden tšetšeeni- ja dagestanilaistaistelijoiden hyökkäys Tšetšenian naapuritasavaltaan Dagestaniin elokuussa vuonna 1999. Hyökkäystä johtivat tšetšeenikomentaja Šamil Basajev ja Saudi-Arabiasta tai Jordaniasta kotoisin oleva sissitaistelija Habib Abd Al-Rahman, joka tunnetaan paremmin Hattabinä. (Evangelista 2004, 77; Trenin & Malašenko 2004, 29–30, 36.)

Ensimmäisessä Tšetšenian sodassa kapinalliset taistelivat etnisen separatismien nimissä. Heidän tavoitteenaan oli itsenäisen tšetšeenivaltion perustaminen. (Trenin & Malašenko 2004, 2.)

Sota johti kuitenkin siihen, että radikaali islamismi alkoi levitä pitkin Pohjois-Kaukasialla. Sen kannattajilla oli yhteyksiä äärijärjestöihin, jotka saivat tukea Afganistanin Taleban-hallinnolta ja muslimiryhmiltä ympäri Lähi-itää. (emt. 2.)

Dmitri V. Trenin ja Aleksei V. Malašenko puhuvat 1980-luvulta lähtöisin olevasta islamilaisesta renessanssista Venäjällä. 80-luvun lopusta lähtien islam on politisoitunut ja Venäjälle on syntynyt niin maanlaajuisia kuin alueellisia islamilaisia puolueita ja liikkeitä. Tätä suuntausta on vahvistanut radikaalin islamismien nousu vuosisadan lopussa. Tšetšenia on paras esimerkki tästä, mutta ilmiö koskee myös muita alueita Venäjän eteläpuolella. (emt. 12.)

Sotien välissä Tšetšenian johtajaan Aslan Mashadoviin kohdistui paineita hänen valtaansa vähentävän islamilaisen šaria-lain käyttöönottamiseksi. Dudajev ja Mashadov ajoivat maallista valtiota. He ajattelivat, että šaria-lain käyttöönotto syöksisi Tšetšenian takaisin keskiajalle. (Evangelista 2004, 90; Trenin & Malašenko 2004, 30–31.)

Vastarintaliikkeessä oli kuitenkin toinen ryhmä, joka halusi, että Tšetšenia olisi islamilainen valtio. Ryhmän jäsenet kannattivat islamin fundamentalistista muotoa, koska ajattelivat, että se sopisi paremmin valtion rakentamiseen. Syntyi konflikti perinteisen islamin ja fundamentalismin välille. Konflikti kehittyi niin pitkälle, että fundamentalistit yrittivät murhata presidentti Mashadovin. (Trenin & Malašenko 2004, 31–33.)

Kapinallisliikkeen sisäisestä kiistasta on tullut pysyvä ilmiö, ja se on vaikeuttanut myös Venäjän johdon toimintaa. Venäläisten on ollut välillä vaikea hahmottaa, kenen kanssa heidän oikeastaan pitäisi neuvotella Tšetšenian kysymyksestä. (emt. 33.)

Uskonnon vaikutusta ei ole kuitenkaan syytä liioitella. Esimerkiksi radikaali wahhabilaisuus oli vähemmistön uskonlahko Tšetšenian naapuritasavallassa Dagestanissa. Se ei myöskään ollut merkittävä voima Tšetšeniassa itsessään. Lisäksi Tšetšenian separatistit ovat epäonnistuneet hankimaan laajaa kannatusta Venäjän islamilaiselta yhteisöltä. Venäjän muslimit eivät ole järjestäytyneet tukemaan tšetšeeniä. Tästä huolimatta kaksi Tšetšenian sotaa ovat saaneet aikaan radikalisoitumista ja islamisaatiota Venäjällä. (Evangelista 2004, 110–112; Trenin & Malašenko 2004, 47.)

Toisin kuin ensimmäistä sotaa, toista sotaa kannatettiin yleisesti Venäjällä. Yksi syy siihen oli Moskovassa ja muissa Venäjän kaupungeissa tapahtuneiden pommi-iskujen sarja. Monet tosin epäilevät pommi-iskujen olleen Venäjän salaisen palvelun eikä tšetšeenien tekemiä. (Evangelista 2004, 77.)

Toisen sodan alkaessa syksyllä vuonna 1999 Jeltsin teki silloisesta turvallisuuspalvelun johtajasta Vladimir Putinista Venäjän pääministerin. Saman vuoden uudenvuodenaattona Jeltsin yllättäen luopui virastaan ja Putinista tuli virkaatekevä presidentti. Maaliskuussa Putinin presidenttiys sai vahvistuksen vaaleissa. (Trenin & Malašenko 2004, 35; Polikanov & Timmins 2004, 223.)

Varsin pian presidentti Putin kiisti, että Tšetšeniassa olisi kyse sodasta. Keväällä 2002 hän julisti ”terrorisminvastaisen operaation” virallisesti päättyneeksi. Tästä huolimatta pommitukset, sabotaasit ja terrori-iskut jatkuivat. Kuolonuhrien määrä jatkoi kasvuaan. (Trenin & Malašenko 2004, 13–14, 49.)

Kapinalliset tekivät hyökkäyksiä Venäjän joukkoja vastaan, ja Venäjän joukot kohtelivat kaltoin paikallisia asukkaita. Molemmat puolet syyllistyivät massiivisiin ihmisoikeuksien loukkauksiin. (emt. 41–42.)

Vuoden 2002 keväällä Tšetšenian 440 000:n suuruiseksi arvioidusta väestöstä noin 160 000 oli maan sisäisinä pakolaisina ja 140 000–150 000 pakolaisina Ingušiaassa. (emt. 39.)

Senkin jälkeen kun suurin osa Tšetšeniasta oli pommitettu raunioiksi ja tuhansia ihmisiä tapettu, ajettu kodeistaan tai ”kadotettu” keskistysleireille ja joukkohautoihin, tasavalta oli yhä vaarallinen ja turvaton paikka. (Evangelista 2004, 101.)

Monet lapset eivät voineet käydä koulua, minkä vuoksi lukutaidottomuus alueella lisääntyi. Työttömyys nousi rajusti. Korruptio rehotti. (Trenin & Malašenko 2004, 39.)

Sota heijastui edelleen myös Tšetšenian ulkopuolelle. Lokakuussa vuonna 2002 aseistautuneet tšetšeeniterroristit valtasivat Dubrovka-teatterin Moskovon keskustassa ja ottivat lähes 800 panttivankia. Venäjän erikoisjoukot hyökkäsivät teatteriin johdettuaan sinne ensin tainnuttavaa kaasua. He tappoivat tšetšeenit ja vapauttivat panttivangit, joista yli sata kuoli myöhemmin kaasun vaikutuksiin. (Evangelista 2004, 289; Trenin & Malašenko 2004, 45.)

Lokakuussa vuonna 2003 Tšetšenian presidentiksi valittiin Putinin suosima Ahmed Kadyrov. Heti seuraavana vuonna Kadyrov sai surmansa pommiattentaatissa Tšetšeniassa. Vuoden 2004 syyskuussa järjestettiin uudet vaalit, jossa Moskova asetti valtaan jälleen yhden suosikeistaan. Alu Alhanov valittiin presidentiksi juuri ennen Beslanin koulukaappausta.

Vuoden 2007 alussa Kadyrovien perhe palasi Tšetšenian johtoon, kun Putin nimesi edesmenneen Ahmed Kadyrovin pojan Ramzan Kadyrovin Tšetšenian uudeksi presidentiksi. Ramzan Kadyrovin piti vain ensin odottaa presidentiksi pääsyä siihen saakka, että hän täytti vaadittavat 30 vuotta. Ramzan Kadyrov on johtanut Tšetšenian pahamaineisia turvallisuusjoukkoja, joita syytetään kidnappauksista ja pahoinpitelyistä. (Suomen Kuvalehti 40/2007, 29.)

Viime aikoina kaappaukset ja ihmisten katoamiset ovat Tšetšeniassa selvästi vähentyneet. Myös kidutus on harvinaisempaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että raakuuksista olisi päästy kokonaan eroon. (emt. 29.)

Venäläinen ihmisoikeusjärjestö Memorial kirjasi vuonna 2006 Tšetšeniassa 186 kidnappauksista. Vuonna 2005 kaapattuja oli lähes 500. Todelliset luvut ovat ehkä jopa neljä kertaa suurempia, koska järjestö ei pysty kattamaan koko Tšetšenian aluetta. (emt. 29.)

Vaikka ihmisoikeusrikkomukset jatkuvat, Tšetšeniassa pilkahtaa toivo paremmasta tulevaisuudesta. Groznyin kaupungin tuhoja korjataan vähitellen: kouluja ja sairaaloita kunnostetaan sekä Venäjän että kansainvälisen yhteisön rahoilla. (emt. 29.)

Suuri osa sotaa paenneista ihmisistä on palannut takaisin kotiseuduilleen. Monet ovat yhä täysin riippuvaisia ulkopuolisesta avusta. Myös väestön terveydentila on edelleen heikko sodan ja yksipuolisen ruoan takia. (emt. 29.)

3.5. Sotien syyt

Edellä on kuvattu varsin seikkaperäisesti Tšetšenian tie läpi kahden sodan. Tapahtumien kulun kertominen paljastaa jo paljon Tšetšenian sodista, mutta ei anna vielä tyydyttävää vastausta siihen, miksi ne oikeastaan syttyivät. Tyhjentävää vastausta kysymykseen on ehkä mahdoton saada. Useita vaihtoehtoja on kuitenkin esitetty.

Yhden ryhmän muodostavat strategiset argumentit. Tšetšenian läpi kulkee tärkeitä kuljetusreittejä, kuten Rostov–Baku-valtatie ja Rostov–Baku-rautatie, jotka ovat ainoat maakulkuyhteydet Pohjois-Venäjän ja Transkaukasian ja Itä- ja Etelä-Euroopan maiden välillä. Tšetšenia on ollut myös tärkeä öljynjalostuksen ja öljyn kuljetuksen keskus. Öljyputki Azerbaidžanista Kaspiannmeren rannalta Venäjälle Mustan meren rannalle kulkee Tšetšenian halki. Se on suuri tulonlähde ja Kaspiannmeren pohjasta tehtyjen öljylöytöjen jälkeen sen kaupallinen merkitys on lisääntynyt. (Evangelista 2004, 15; Service 2002, 158.)

Jotkut Venäjän hallituksen edustajat pyrkivät perustelemaan ensimmäistä sotaa väittämällä, että se oli näiden resurssien hallinnan turvaamisen ja muun maan taloudellisen hyvinvoinnin kannalta välttämätöntä. (Evangelista 2004, 15.)

Laajempi strateginen argumentti perustui ajatukseen, että Tšetšenian irrottautuminen Venäjästä olisi ennakkotapaus. Itsenäisyysshalut myös muissa Venäjän osissa lisääntyisivät, ja tämä johtaisi Venäjän alueellisen yhtenäisyyden tuhoutumiseen. (emt. 16.)

Ensimmäisen Tšetšenian sodan syttymisestä on syytetty myös neuvostojärjestelmän historiallista ja rakenteellista perintöä. Venäjällä on noin sata eri etnistä ryhmää, joiden kansalliset pyrkimykset neuvostojärjestelmä tukahdutti. Joidenkin tutkijoiden mukaan pelkästään tämä riittää Venäjän ja Tšetšenian välisen konfliktin kaltaisten selkkausten selittämiseen. Sota siis syttyi, koska tšetšeenit halusivat kostaa kokemansa historialliset väärydet. (emt. 16, 75.)

Historiallisten ja rakenteellisten syiden kanssa kilpailevat johtajuuspolitiikan ja persoonallisuuksien analyysiin perustuvat selitykset. Joidenkin arvioiden mukaan ensimmäiseen sotaan lähdettiin, koska sairas, heikko ja epäsuosittu presidentti Boris Jeltsin pyrki kohentamaan kannatusluke-
miaan nopealla ja voitokkaalla sodalla. (emt. 17.)

Johtajuusnäkökulmasta on kiinnitetty huomiota myös Tšetšenian johtajan Džohar Dudajevin oikukkaaseen luonteeseen. On sanottu, että henkilökohtainen tapaaminen Jeltsinin ja Dudajevin välillä olisi saattanut saada jälkimmäisen luopumaan äärimmäisimmistä vaatimuksistaan ja hyväksymään ratkaisun, johon ei olisi sisältynyt täyttä itsenäisyyttä Tšetšenialle. (emt. 17, 19.)

Joidenkin mielestä sodan taustalla olivat puolestaan itsekkäät yksilöiden ja ryhmien intressit, joilla on vähän tekemistä niin Tšetšenian kuin Venäjänkään intressien kanssa. Läpi konfliktin molemmilla puolilla ja monilla eri tasoilla on ollut toimijoita, jotka ovat kamppailleet saadakseen haltuunsa Tšetšenian raha- ja öljyvirrat. Monet asiantuntijat ovatkin kutsuneet Tšetšenian sotaa kaupalliseksi sodaksi. (Trenin & Malašenko 2004, 16.)

Kovasti on haettu selitystä myös sille, miksi Tšetšenia vuosituhannen vaihteessa leimahti uudelleen liekkeihin, vaikka rauhansopimus jo kertaalleen solmittiin. Osa ensimmäisen sodan syistä vaikutti luonnollisesti yhä myös toisen sodan taustalla, mutta sodan jatkumiselle oli myös joitakin uusia syitä.

Selitystä on haettu muun muassa Tšetšenian sisäisistä tapahtumista: Toista sotaa ei voitu välttää, koska ensimmäisen sodan jälkeen Tšetšenian talous romahti, tasavallan uuden johdon poliittinen arvovalta mureni ja väkivaltaiset rikokset lisääntyivät rajusti. Tšetšenia vajosi anarkiaan ja siitä tuli yksi maailman vaarallisimmista paikoista. (Bowker 2004, 260; Evangelista 2004, 78.)

Toisen sodan alkusyynä on pidetty myös Vladimir Putinin valtapoliittisia pyrkimyksiä. Sodan jatkaminen takasi Putinin vaalivoiton. Putin havaitsi tulevansa sitä suosittumaksi mitä kärkeämpää kieltä hän käytti ja mitä vihamielisemmin hänen armeijansa suhtautui Tšetšenian tilanteeseen. (Evangelista 2004, 18, 101.)

Toisesta sodasta on syytetty myös Moskovan haluttomuutta tai kyvyttömyyttä täyttää ensimmäisen sodan jälkeen solmitun sopimuksen ehtoja, erityisesti talousavun ja jälleenrakennuksen osalta. Lisäksi on väitetty, että sotaa jatkettiin, koska jotkut upseereista halusivat revanssia. (Bowker 2004, 260; Evangelista 2004, 98.)

3.6. Kansainvälinen terrorismi

Tšetšenian sodan luonteesta ja sen syistä on esitetty monenlaisia arvioita. Usein nuo arviot ovat selvästi ristiriidassa toistensa kanssa. Seuraavaksi paneudun vielä muutamaankin Tšetšenian sotien synnyttämään kysymykseen, jotka tutkijoita ovat askarruttaneet ja jotka ovat jääneet ilman varmoja vastauksia. Ensimmäisenä on kysymys siitä, onko Tšetšenian sota osa kansainvälistä terrorismia vastaan käytävää sotaa.

Venäjän johto on ollut huolissaan kansainvälisestä terrorismista 1990-luvun lopulta lähtien. Vuoden 1998 pommitukset Yhdysvaltojen lähetystöjä vastaan Keniassa ja Tansaniassa ja Yhdysvaltojen vastaiskut Afganistaniin ja Sudaniin herättivät venäläiset ajattelemaan, että alueellinen rintamalinja läntiseltä Välimereltä Kaakkois-Aasiaan oli muuttunut. Suurvaltojen välisen kamppailun oli korvannut radikalistien taistelu länttä, Israelia ja Venäjää vastaan. Asennoituminen Afganistanin Taleban-hallintoa kohtaan yhdisti ensimmäistä kertaa entiset viholliset Yhdysvallat ja Venäjän. (Trenin & Malašenko 2004, 167–168.)

Tässä kontekstissa toinen Tšetšenian sota erosi selvästi ensimmäisestä. Venäjän johto yhdisti toisiinsa tšetšeenien ja Talebanin uhkan. (emt. 168.)

Syksyllä 1999 Venäjän johto oli pettynyt siihen, että Yhdysvallat kieltäytyi muodostamasta yhteistä rintamaa kansainvälistä terrorismia vastaan. Tuolloin Yhdysvallat ja muut länsimaat kiinnittivät enemmänkin huomionsa Venäjän hallinnon korruptioon. (emt. 199.)

Vuoden 2000 aikana perinteiset geopoliittiset järjestelmät alkoivat kuitenkin muuttua. Yhdysvallat, Venäjä, Turkki, Israel ja Kiina, jopa Iran, löysivät yhteisiä intressejä reaktiona ääri-islamisiin. Lopulta Yhdysvaltojen vuoden 2001 syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen kansainvälisestä terrorisminvastaisesta liittoumasta tuli totta. Venäjä pystyi asettamaan Tšetšenian sodan Yhdysvaltojen johtaman terrorisminvastaisen sodan kontekstiin ja pystyi jopa väittämään, että oli tunnistanut uhkan ja alkanut taistella sitä vastaan jo paljon ennen kuin länsimaat. (emt. 203.)

Presidentti Vladimir Putin oli ensimmäinen valtionpäämies, joka soitti Yhdysvaltojen presidentille George Bushille surunvalittelunsa terrori-iskujen jälkeen. Putinin hallitus korosti terroristijohtaja Osama bin Ladenin yhteyksiä tšetšeenitaistelijoihin. Eräs venäläinen journalisti väitti, että Putin teki käänteentekevän ja nopean päätöksen liittyä Yhdysvaltojen johtamaan terrorismin vastaiseen liittoumaan tarkoituksenaan nimenomaan nopeuttaa lähentymistä länteen. Ilman Tšetšeniaa

Venäjä tuskin olisi liittoumaan liittynyt. (Trenin & Malašenko 2004, 2–3; Evangelista 2004, 259, 261–262.)

Kreml väitti Tšetšeniassa olevan ulkomaisia, pääosin arabi- ja afgaanitaistelijoita, jotka kävivät pyhää sotaa Venäjää vastaan. Venäjä keskusteli terrorismista aktiivisesti YK:ssa ja G8-maiden kokouksissa. Yhdysvallat vaimensi arvosteluaan Venäjän Tšetšeniassa käyttämiä keinoja kohtaan. (Trenin & Malašenko 2004, 204.)

Robert Servicen tiedot ulkomaisten taistelijoiden läsnäolosta Tšetšeniassa näyttäisivät tukevan Venäjän johdon näkökantaa. Service kirjoittaa, että jo Dudajevin kaudella ennen ensimmäistä sotaa oli paljon todisteita ulkomaisten islamistiryhmien sekaantumisesta aseelliseen kamppailuun Venäjän alueella. Sekä Saudi-Arabiasta että Afganistanista tuli rahoitusta. Alueelle saapui myös vapaaehtoisia taistelijoita ulkomailta. (Service 2002, 157.)

Service sanoo, että ensimmäisen ja toisen sodan väliseen aikaan mennessä Tšetšeniasta oli tullut tukikohta kansainvälisille muslimitaistelijoille, erityisesti niille, jotka seurasivat arabijohtaja Hattabia. Rahoitusta saatiin myös Taleban-hallinnolta Afganistanista. (emt. 162.)

Dmitri V. Trenin ja Aleksei V. Malašenko puolestaan kirjoittavat, että erityisesti sotien välissä lainsuojattomasta Tšetšeniasta tuli suojapaikka ääri-islamisteille ja terroristeille, joilla usein oli kansainvälisiä yhteyksiä. Tästä huolimatta Tšetšenian konflikti ei heidän mielestään ole ”kansainvälisen terrorismin hyökkäys Venäjää vastaan”, kuten Venäjän johto väittää. Terrorismi on vain metodi. Konfliktin juuret ovat etnisessä separatismissa. (Trenin & Malašenko 2004, 13, 46.)

Myös Matthew Evangelista sanoo, että tšetšeenikapinallisten terroritekoja ei voida sivuuttaa. Terrorismi oli keskeisessä asemassa jo ensimmäisessä sodassa. Evangelistan mukaan korostamalla terroritekojen yhteyttä kansainväliseen terrorismiin sivuutetaan kuitenkin konfliktin perustavammat syyt. (Evangelista 2004, 295.)

Evangelista syyttää presidentti Putinia siitä, että tämä on yhä enenevässä määrin sivuuttanut Tšetšenian itsehallintopyrkimysten taustalla alun perin olleet vääryydet ja pyrkinyt esittämään Tšetšenian konfliktin pelkästään kansainvälisen terrorismin aiheuttamana ongelmana. (emt. 11.)

3.7. Venäjän tuho

Toinen Tšetšenian sotaan liittyvä kiistakysymys on se, uhkaako Tšetšenian itsenäistymistäistelu hajottaa koko Venäjän. Kuten jo aiemmin mainitsin, Venäjän johtajat ovat käyttäneet myös tätä uhkaa Tšetšenian sodan perusteluna.

Dmitri V. Trenin ja Aleksei V. Malašenko kirjoittavat, että tunnustamalla Tšetšenian itsenäisyyden ja kutsumalla sen itsenäisten valtioiden yhteisöön Venäjä olisi luonut Tšetšeniasta vaarallisen ennakkotapauksen muille alueille. (Trenin & Malašenko 2004, 22.)

Trenin ja Malašenko sanovat, että samanlaisten konfliktien syntyminen on mahdollista öljy- ja maakaasuvaroiltaan rikkailla Tšetšenian lähialueilla. Hieman ristiriitaisesti he viittaavat muun muassa jo itsenäistyneisiin Kazakstaniin, Uzbekistaniin ja Kirgisiaan, eli näiden maiden kohdalla kysymys ei olisi enää pelkästään Venäjän sisäisestä hajoamisesta. (emt. 4.)

Joka tapauksessa Trenin ja Malašenko ajattelevat, että etninen separatismi on uhka Venäjän vakaudelle. Heidän mielestään se ei ole tällä hetkellä kuitenkaan niin suuri uhka kuin 1990-luvun alussa. Tšetšenian esimerkki on hillinnyt separatismia muualla, koska huolimatta siitä, että separatismien ajatuksella on Tšetšeniassa historialliset perinteet, sen kannattajat eivät ole onnistuneet tavoitteessaan. Yksikään Venäjän tasavalloista ei halua toistaa Tšetšenian kohtaloa. (emt. 47.)

”Tšetšenian itsenäisyysliikkeestä on tullut rokote separatismia vastaan.” (emt. 47.)

Matthew Evangelista on asiasta lähes täysin päinvastaista mieltä. Evangelista kirjoittaa, että Tšetšenian sodan vuoksi Venäjältä on tullut aiempaa hauraampi valtio. (Evangelista 2004, 132.)

”Suurinta uhkaa maan alueelliselle yhtenäisyydelle ei edustanut Tšetšenian itsenäisyysliike vaan Venäjän sotilaallinen reaktio siihen.” (emt. 132.)

Evangelista kirjoittaa, että Tšetšenian itsenäisyysliike ei ole koskaan vakavasti uhannut hajottaa Venäjää, koska Venäjän muut alueet olivat halukkaita ja kykeneviä yhteistyön kehittämiseen keskushallinnon kanssa. (emt. 11.)

3.8. Putinin nousu

Monenlaisia ajatuksia on herättänyt myös Tšetšenian sodan suhde Vladimir Putinin poliittisiin pyrkimyksiin. Yleisin väite on, että toista sotaa käytiin televisioruuduissa presidentin kannatuksen nostamiseksi ja hänen uudelleenvalintansa takaamiseksi. (Evangelista 2004, 123.)

Myös Dmitri V. Trenin ja Aleksei V. Malašenko arvioivat, että Vladimir Putinin rakettimainen nousu Venäjän presidentiksi oli yksi toisen Tšetšenian sodan päätuloksista. (Trenin & Malašenko 2004, 35.)

”Moskovan taktinen menestys toisen Tšetšenian sodan alussa toimi poliittisena työkaluna Putinin presidentiksi nousun takaamiseksi. Tšetšenia teki Putinista Venäjän presidentin.” (emt. 36.)

On myös sanottu, että Putin on muuttanut Venäjää keskusjohtoiseen suuntaan Tšetšenian sodan varjolla. Matthew Evangelista kirjoittaa, että Putinin johdolla Venäjältä on selvästi tullut entistä autori-

taarisempi valtio, ja Putinin hallinnon luonne ilmenee muun muassa sen politiikassa Tšetšeniaa kohtaan. (Evangelista 2004, 11.)

”Venäjän johtajien päähänpinttymä keskustan heikkoudesta suhteessa hallintoalueisiin on osa kahden raa’an Tšetšenian sodan selitystä.” (emt. 184.)

Astuttuaan valtaan Putin halusi muuttaa monella tavalla alueiden hallintoa. Hän vaati, että hallintoalueiden laeista tehdään liittovaltion lainsäädännön ja Venäjän perustuslain mukaisia. Hän halusi, että valtaansa väärinkäyttävät paikallisjohtajat olisi mahdollista erottaa. Hän myös käski muuttamaan verotulojen jakoa köyhille alueille edullisemmaksi. (emt. 189.)

Lisäksi Putin halusi rajoittaa alueiden mahdollisuuksia käydä ulkomaankauppaa tai ottaa lainaa ulkomailta Moskovasta riippumatta. Hän halusi uudistaa liittoneuvoston eli parlamentin ylähuoneen, jossa useimmat paikallisjohtajista istuivat yhdessä alueiden lainsäädäntöelinten edustajien kanssa. Putinin aloitteista vaikuttavin oli vuoden 2000 toukokuun presidentin määräys. Se määritteli seitsemän federatiivista suurhallintoaluetta, joiden kesken kaikki Venäjän federaation 89 alusmaata jaettaisiin. (emt. 189.)

Evangelista kirjoittaa, että yhdessä lisääntyvän tiedotusvälineiden kontrolloinnin kanssa Putinin ”uudistukset” uhkaavat tuoda takaisin osan Neuvostoliiton autoritaarisesta luonteesta. (emt. 184–185.)

3.9. Tiedotusvälineiden rooli

On yksi asia, joka erottaa kaksi Tšetšenian sotaa selvästi toisistaan: tiedotusvälineiden mahdollisuus kertoa sodan kulusta. On sanottu, että ensimmäinen sota päättyi, koska tarmokkaat sanomalehdet ja televisiokanavat, jotka Gorbatsšovin glasnost-politiikka oli juuri vapauttanut Neuvostoliiton sensuurista, paljastivat sodan raakuuden ja toivottomuuden suurelle yleisölle. (Evangelista 2004, 287.)

Ensimmäisessä sodassa Venäjän hallitus kontrolloi kyllä omia televisio- ja radiokanaviaan, mutta ei pystynyt estämään esimerkiksi yksityistä NTV-kanavaa kertomasta sodan kauhuista. (Service 2002, 160.)

Putinin kaudella Tšetšeniasta raportoimaan pyrkivien journalistien valvonta ja pelottelu sekä riippumattomien televisiokanavien tukahduttaminen on rajoittanut Venäjän kansalaisten tiedonsaantia sodasta. (Evangelista 2004, 287.)

Tiedotusvälineet auttoivat Putinin valtaan. Heti tämän jälkeen Putin alkoi kontrolloida tiedonvälitystä ja estää mediaa haastamasta häntä. Suuntaus kohti vähäisempää pluralismia ja lisääntynyttä itsesensuuria oli näkyvissä hänen kautensa alusta lähtien ja on tullut entistä näkyvämmäksi ajan myötä. (Belin 2004, 133.)

Tiedotusvälineiden kontrolli on ollut tiukkaa erityisesti Tšetšenian sodan kohdalla. Toisen Tšetšenian sodan alkumetreillä Venäjän johto pystyi lähes täysin sanelemaan sotaraportoinnin luonteen, osittain siksi, että sota-alueella oli niin vähän venäläisiä toimittajia. Panttivankiteollisuus, kuten Laura Belin sitä kutsuu, oli vähentänyt monen toimittajan kiinnostusta Tšetšenian sotaan ja ajanut monet kokeneetkin journalistit pois Tšetšeniasta. (emt. 133–134.)

Sodan kannatuksen tukemiseksi Putin perusti Venäjän informaatiokeskuksen vuonna 1999 kertomaan uutisia ”terrorisminvastaisesta operaatiosta”, kuten Venäjän johto sotaa kutsui. Näissä uutisissa viralliset asiantuntijat antoivat toimittajille neuvoja, millaista kieltä heidän tuli käyttää puheessaan sodasta, ja vähätelivät venäläisten tappioita ja siviiliuhrien määrää. (emt. 134.)

Radio Svobodan (Radio Vapaus) toimittaja Andrei Babitski oli yksi niistä harvoista venäläisjournalisteista, jotka raportoivat toisen Tšetšenian sodan vaikutuksesta siviiliväestöön. Kiitokseksi Venäjän turvallisuusjoukot pidättivät hänet tammikuussa 2000 ja ”kadottivat” hänet kuukaudeksi. (Evangelista 2004, 236; Belin 2004, 135.)

Toinen tinkimättömästi Tšetšenian sodan ihmisoikeusrikkomuksista kertonut toimittaja oli Anna Politkovskaja. Myös hänen työskentelynsä Tšetšeniassa Venäjän viranomaiset yrittivät tehdä mahdottomaksi.

Politkovskaja työskenteli seitsemän vuotta riippumattomassa Novaja Gazeta -lehdessä. Hän kirjoitti Novaja Gazetan vuosinaan yli 500 artikkelia ja hankki paljon vihamiehiä Kremlistä, turvallisuuspalvelu FSB:stä sekä Moskovan tukemasta Tšetšenian hallituksesta. (Suomen Kuvalehti 40/2007.)

Politkovskaja murhattiin oman kotiovensa edessä Moskovassa vuoden 2006 lokakuussa.

3.10. Beslanista tuli osa konfliktia

Venäjän ja Tšetšenian suhteita on siis usein leimannut väkivalta. Venäjä on pyrkinyt laajentamaan valtapiiriään kohti etelää useina eri aikakausina. Sotiminen ja karkotukset ovat tulleet alueella tutuksi. Tšetšeenit ovat yhtä hanakasti pyrkineet vastustamaan tuota tavoitetta.

Tässä mielessä Beslanin koulukaappaus ei ole mitään uutta. Kaappaus on jälleen yksi osoitus tšetšeenien haluttomuudesta taipua pohjoisen isoveljensä tahtoon. Siinä mielessä se kytkeytyy osaksi tšetšeenien vuosisataista vastarintaa.

Kaappauksella on silti omaan aikakauteensa kuuluvat ominaispiirteensä. Sen voi nähdä liittyvän Neuvostoliiton romahduksen jälkeisiin Tšetšenian sotiin. 1990-luvun alussa sosialististen neuvostotasavaltojen liitto romahti, mikä mullisti myös siihen kuuluneen Tšetšenian tasavallan valta-asetelman. Valtatyhjiötä nousivat täyttämään johtajat, jotka vetosivat Neuvostoliiton aikana alas painettuun tšetšeenien kansallismielisyyteen.

Monista eri syistä Venäjän uusi johto presidentti Boris Jeltsin etunenässä ei pystynyt täysin sulattamaan Tšetšenian radikaalia uutta johtoa ja sen itsenäistymispyrkimyksiä. Jälleen kerran venäläiset päättivät ratkaista ongelmat Pohjois-Kaukasiassa sotimalla. Jeltsinin jälkeen samaa Tšetšenian-politiikkaa jatkoi Vladimir Putin.

Varsinkin vuosituhaten vaihteessa käynnistynyttä toista Tšetšenian sotaa on pidetty presidentti Putinin sotana. Sota nosti Putinin valtaan ja takasi hänelle kansan voimakkaan tuen. Tämän vuoksi myös Beslanin koulukaappausta arvioidaan julkisuudessa laajasti suhteessa Putinin asemaan.

Venäjällä Tšetšenian sotaa on perusteltu myös sillä, että tšetšeenien itsenäistymishalut on kitkettävä, koska Tšetšenian itsenäisyys houkuttelisi muita alueita seuraamaan perässä ja johtaisi Venäjän hajoamiseen. Viitteitä tästä retoriikasta on nähtävissä myös Beslanin koulukaappauksen yhteydessä. Hyökkäyksen beslanilaiseen kouluun nähdään vaarantavan koko Venäjän turvallisuuskoneiston uskottavuuden. Venäjän johto puhuu toistuvasti turvallisuuspalvelun vahvistamisesta ja vaatii Venäjän kansallisen yhtenäisyyden lujittamista ulkoista uhkaa vastaan.

Neuvostoliiton romahduksen aiheuttaman myllerryksen lisäksi Beslanin koulukaappauksen voi nähdä kytkeytyvän nykyaikaisen terrorismin historiaan. Ensimmäisen sodan jälkeen kamppailu Tšetšenian maltillisten ja radikaalien voimien välillä kiihtyi. Samalla puheet kansainvälisestä terrorismista lisääntyivät.

90-luvun loppupuolelta lähtien Venäjän johto on ollut huolissaan kansainvälisten taistelijoiden soluttautumisesta Tšetšeniaan. Kreml väitti Tšetšeniassa olevan ulkomaisia, pääosin arabi- ja afgaanitaistelijoita. Monien mielestä kansainvälisten taistelijoiden merkitystä Tšetšeniassa on kuitenkin liioiteltu. Tämä ristiriita nousee pintaan myös Beslanin koulukaappauksen aikana.

Nykyaikaisille konflikteille on tyypillistä se, että kärsijöiksi joutuvat usein siviilit. Sota ei pysy sotilaiden välisenä, vaan sota tunkeutuu kaikkien elämään.

Kaksi Tšetšenian sotaa ovat aiheuttaneet suurta inhimillistä kärsimystä. Tuhansia ihmisiä on kuollut, iso osa tšetšeeniestä on joutunut jättämään kotinsa ja lukuisia ihmisiä on siepattu. Monien terveys on murentunut ja lasten koulukäynti on vaikeutunut.

Myös Beslanissa kärsijöiksi joutuivat tavalliset ihmiset – tällä kertaa etelävenäläisen pikkukaupungin asukkaat, jotka halusivat vain jokavuotiseen tapaan kokoontua yhdessä juhlistamaan uuden kouluvuoden alkua.

4. Kehysanalyysi tutkimusmenetelmänä

4.1. Kehykset rakentavat todellisuutta

Kehyksen käsite on konstruktionistinen. Käsitteen taustalla on ajatus siitä, että tiedotusvälineet eivät vain mekaanisesti heijasta todellisuutta, vaan osallistuvat todellisuuden rakentamiseen. Tätä ajattelutapaa edustavat esimerkiksi Roya Akhavan-Majid ja Jyotika Ramaprasad, joiden mielestä uutiset ovat sosiaalisesti rakentuneita ja kehystäminen on yksi mielenkiintoisimmista niiden rakentumiseen vaikuttavista tekijöistä. (Akhavan-Majid & Ramaprasad 2000, 45; Karvonen 2000, 6; Jakubowicz & Palmer 2002, 200.)

Andrew Jakubowicz ja Rob Palmer ilmaisevat asian siten, että kehykset eivät niinkään kerro siitä todellisuudesta, josta uutisoidaan, vaan uutisen vastaanottoympäristön oletetusta todellisuudesta. Journalismi luo tarinoita tietyssä tulkitsevassa kehyksessä, joka voi näyttää itsestään selvältä mutta johon vaikuttavat suuresti sosiaaliset, kulttuuriset ja poliittiset ennakko-oletukset. (Jakubowicz & Palmer 2002, 201.)

Myös Robert M. Entman pohtii uutisten suhdetta todellisuuteen kehyksen käsitteen avulla. Hän huomauttaa, että monet kehystämisen keinot naamioituvat luonnollisiksi. Tämä synnyttää vaikutelman siitä, että uutiset vain neutraalisti välittävät objektiivisen todellisuuden. (Entman 1991, 6.)

4.2. Kehyksen käsitteen monet käyttötavat

Kehyksen käsitettä pohtineet tutkijat tuntuvat siis olevan samaa mieltä siitä, että tiedotusvälineet eivät vain heijasta todellisuutta, vaan osallistuvat sen rakentumiseen. Eroja on siinä, millaiseen teoreettiseen tai metodologiseen viitekehykseen eri tutkijat kehyksen käsitteen yhdistävät.

Toiset pitävät sitä yhtenä agenda-settingin työkaluista (D'Haenens & Verelst 2002, 185–186). Agenda-setting-teorian perusidea on, että joukkoviestimet eivät määrää sitä, mitä ihmiset ajattelevat, vaan vaikuttavat siihen, mistä asioista ihmisillä on mielipiteitä (Kunelius 1999, 127).

Toiset puhuvat ideologian ja kehyksen käsitteen välisestä yhteydestä, eli näkevät median käyttämät kehykset ideologisen kamppailun areenana (Akhavan-Majid & Ramaprasad 2000, 46).

Jotkut käyttävät kehysanalyysia sisällön erittelyyn, jossa he tutkivat sitä, mitkä aiemmassa tutkimuksessa määritellyistä kehyksistä esiintyvät journalismissa useimmiten (Semetko & Valkenburg 2000). Entman (1993, 55) taas korostaa kehysten läheistä yhteyttä poliittiseen valtaan, ja Jakubowicz ja Palmer (2002, 201) yhdistävät kehyksen käsitteen narratiivin käsitteeseen.

Paul D'Angelon (2002) mielestä tällainen monipuolisuus on kehysanalyysin vahvuus. D'Angelo pitää kehysanalyysia tutkimusohjelmana, joka voi käyttää erilaisia teorioita ja paradigmoja hyväkseen. Erityisesti kolme paradigmaa soveltuu uutiskehystämisen tutkimusohjelmaan:

1. Kognitiivinen näkökulma kehystämiseen, joka pohjautuu kognitiiviseen psykologiaan ja käyttää muun muassa skeeman käsitettä
2. Kriittinen paradigma, jossa korostetaan poliittisen ja taloudellisen vallan kysymyksiä
3. Konstruktivistinen paradigma, joka painottaa journalistisen tuottamisen rakennetta: toimittajan työtä analysoidaan talouden ja politiikan ristipaineessa tuotettavien tulkintapakettien laatimise-
na.

D'Angelo (emt. 873) listaa neljä tapaa, jolla kehysten käsitettä on sovellettu empiiriseen aineis-
toon:

1. Mediatekstistä on eritelty kehystyksiä ja niitä on mitattu määrällisesti.
2. On tutkittu olosuhteita, jotka tuottavat tiettyjä kehystyksiä.
3. On tutkittu, miten uutiskehykset ovat vuorovaikutuksessa yksilön aiemman tietämyksen kanssa, siis miten uutiskehykset vaikuttavat tulkintaan, tiedon muistamiseen ja päätöksentekoon.
4. On tarkasteltu, miten uutiskehykset muovaavat yhteiskunnallisen ja kulttuurisen tason prosesse-
ja, kuten julkista keskustelua.

Journalismin tutkimuksessa kehysten käsite soveltuu siis sisällön, tuotannon ja vastaanoton tarkas-
teluun.

Myös Karina Horsti kiinnittää huomionsa kehysten käsitteen erilaisiin käyttötapoihin. Hän korostaa, että alun perin vallan ja hegemonian kysymykset kytkeytyivät kehysten käsitteeseen vies-
tinnän tutkimuksessa. Nykyään monet kehysten käsitteen sovellukset jättävät yhteiskunnallisen val-
lan vähäiselle huomiolle.

”Monesti kyse on pikemminkin sisällön erittelystä ja kehysten toistuvuuden mittaamisesta, jolloin kehysten käsitteen laadullisempia ominaisuuksia ei oteta käyttöön.”
(Horsti 2005, 50–51.)

4.3. Kehysanalyysin kriittinen potentiaali

Karina Horsti kytkee kehysanalyysin kysymyksiin eriarvoisuudesta, vallasta ja poliittisuudesta liit-
täessään sen osaksi laajempaa yhteiskuntatieteissä yleistynyttä kulttuurintutkimuksellista perinnettä.
(Horsti 2005, 45–46.)

Kulttuurintutkimuksen yhdysvaltalaisista muotoja on nimitetty tulkitsevaksi kulttuurintutki-
mukseksi. Se alkoi yleistyä 1970-luvulla Yhdysvalloissa vastapainona aiemmin hallinneelle MCR-
perinteelle. Kriittinen kulttuurintutkimus taas oli osa 1960-luvulla länsimaiden poliittisen liikehdin-
nän yhteydessä päätään nostanutta uusvasemmistolaisista ajattelua. (Pietilä 1997, 249–295.)

Vaikka tulkitseva ja kriittinen kulttuurintutkimus kehittyivät painotuksiltaan erilaisiksi, molemmat saivat vaikutteita muun muassa tulkitsevasta sosiologiasta, jonka juuret ovat vuosisadan vaihteen klassisten sosiologioiden ajattelussa, esimerkiksi Chicagon koulukunnassa.

Suuntausten ero on siinä, että kriittinen kulttuurintutkimus lähestyi merkityksiä vallan ja eriarvoisuuden näkökulmasta ideologisen kamppailun kohteina, kun taas tulkitseva tutkimus tarkasteli niitä yhteisen ja mielekkään kulttuurisen maailman luomisena.

Horsti korostaa siis kehysanalyysin yhteyttä kriittiseen perinteeseen. Myös omasta mielestäni kehysanalyysissä on tällaista kriittistä potentiaalia, koska kehysten analysoiminen on keino tuoda näkyviin journalismin piirissä merkityksistä käytävää kamppailua.

4.4. Kehys tilanteen määrittäjänä

Kehyksen käsite on peräisin sosiologi Erving Goffmanilta (1974). Hän tarkoittaa käsitteellä tulkintakehystä, jonka avulla ihmiset havainnoivat, tunnistavat ja nimeävät asioita ja tapahtumia.

Mediatutkimuksessa kehysten käsitettä alettiin 1970-luvun lopulta lähtien käyttää Goffmaniin ja sosiaalipsykologiseen suuntaukseen verrattuna laajemmassa yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa. Journalismin tutkimuksen näkökulmasta kehysten käsite on kätevä siinä mielessä, että sillä pystytään tarkastelemaan sekä toimijuutta että rakennetta: kehys yhdistää yksilötason kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen tasoon. (Horsti 2005, 50.)

Kehysten käsitteessä on kysymys ensinnäkin siitä, miten esimerkiksi toimittajat järjestävät informaation tulvaa sovittamalla siihen nopeasti ja rutiininomaisesti tietyt kehukset. Kehyksen määrittäminen merkitsee myös sitä, että yksittäinen asia voidaan ympäröidä vaihtoehtoisesti erilaisilla kehyksillä, jolloin sen luonne määrittyy erilaiseksi. (Karvonen 2000, 78.)

Esa Väliaverron kuvailee kehysten toimintaa näin:

”Yhtäältä voimme antaa asioille erilaisia tulkintakehystyksiä, jolloin ne näyttävät eri valossa. Toisaalta kohtaamme asioita ikään kuin jo valmiiksi kehystettyinä. Tässä mielessä kehysten käsite viittaa sääntöihin ja rakenteisiin, jotka määrittävät ilmiöitä tai tapahtumia.” (Väliaverron 1995, 9.)

Robert M. Entman kirjoittaa, että tarjoamalla ja toistamalla ja siten vahvistamalla sanoja ja kuvia, jotka viittaavat tiettyihin ideoihin mutta eivät toisiin, kehukset tekevät toiset ideat näkyviksi tekstissä, toiset vähemmän näkyviksi ja jotkut täysin näkymättömiksi. (Entman 1991, 7.)

Erkki Karvosen mukaan kehysten määrittämisessä on ennen kaikkea kysymys valikoivasta kontekstualisoinnista. Esimerkiksi historiaa voidaan lukea valikoiden ja nostaa siitä esiin nykyisen tapauksen seuraksi merkitykseltään sopivat vertailukohteet. (Karvonen 2000, 83.)

Kehyksen käsite auttaa hahmottamaan journalismille tyypillistä jatkuvuutta. Journalismi ei aina ole irrallisten asioiden ja tapahtumien raportointia, vaan yksittäiset tapahtumat asettuvat osaksi jotakin laajempaa kokonaisuutta tai prosessia. (Väliaverron 1995, 9.)

Kehystämisen idea liittyy myös yhteiskunnallisten kysymysten määrittelystä käytävään kamppailuun. Kysymys kuuluu, kenellä on valta määrittää, mistä yhteiskunnallisessa ilmiössä lopujen lopuksi on kyse. Lehtiartikkeleita kirjoittavat toimittajat osallistuvat tähän kamppailuun, mutta toimittajat ja tiedotusvälineet eivät luo journalismin kehyksiä yksinään. Pyrkinessään määrittelemään yhteiskunnallisia ongelmia julkisuudessa eri toimijat kehystävät ongelmia omasta näkökulmastaan. (Väliaverron 1995, 9–10, Karvonen, 2000, 81.)

4.5. Kehystämisen ja perustelun keinot

Seuraavaksi tarkastelen sitä, millaisista elementeistä kehykset rakentuvat. William A. Gamson ja Andre Modigliani (1989, 1–3) ovat tutkineet tulkintapaketteja. Tulkintapaketin käsite viittaa tässä pitkälti samaan ideaan kuin kehyksen käsite. Käytänkin tästä eteenpäin nimitystä kehys siinä kohtaa, missä Gamson ja Modigliani puhuisivat tulkintapaketista.

Gamson ja Modigliani kirjoittavat, että jokaisella yhteiskunnallisella aiheella (esim. ydinvoima) on oma kulttuurinsa. Tällaiseen yhteiskunnalliseen aihekulttuuriin liittyy oma diskurssinsa, joka muuttuu ajan myötä ja tarjoaa tulkintoja ja merkityksiä aihekulttuurin kannalta merkityksellisille tapahtumille.

Aihekulttuurin diskurssi rakentuu sille tyypillisistä symbolisista keinoista. Nämä diskurssia rakentavat osat järjestyvät ryhmiksi, eli kehyksiksi. Yksi diskurssi voi siis sisältää useita kehyksiä.

Kehyksen voi jakaa kahteen osaan. Ensimmäinen puoli on kehystäminen, joka liittyy integraation ja synteisiin. Se on siis kehyksen hahmoa ja järjestystä rakentava puoli. Toinen puoli liittyy perusteluun ja oikeuttamiseen. Kehyksen tällä puolella kokonaisuus jaetaan esimerkiksi syihin ja seurauksiin. (Gamson & Lasch 1983, 398.)

Kehystä rakentavat tietyt sille tyypilliset symboliset keinot. Kuten kehys itsessään, myös nämä keinot voidaan jakaa kahteen osaan: kehystämisen keinoihin ja perustelun keinoihin. Kehystämisen keinot ovat metaforat, nimeämiset, esimerkit ja rinnastukset, iskulauseet, kuvailut ja visuaaliset kuvat. Perustelun keinot ovat syyt, seuraukset ja moraaliset väittämät. (emt. 399.)

Robert M. Entman muotoilee asian siten, että uutisteksteissä kehykset määrittävät ongelmia, diagnosoivat syitä, tekevät moraalisia päätelmiä ja ehdottavat ratkaisuja. Lisäksi kehykset rakentuvat ja konkretisoituvat uutisnarratiivien avainsanoissa, metaforissa, käsitteissä, symboleissa ja visuaalisissa kuvissa. Yksi lause voi toteuttaa useampaa kuin yhtä näistä kehystämisen funktioista ja yhden tekstin kehys ei välttämättä sisällä näitä kaikkia funktioita. Omassa analyysissään Entman

kiinnittää huomionsa esimerkiksi uutisten otsikoihin, uutisissa käytettyihin nimityksiin, toimijoiden kuvauksiin ja käytettyihin adjektiiveihin. (Entman, 1991, 7 ja 1993, 52.) Seuraavaksi käyn lyhyesti läpi, mitä kehystämisen keinoilla tarkoitetaan.

Metafora siirtää merkityksiä todellisuuden yhdeltä tasolta toiselle. Usein kysymys on siitä, että uutta ja outoa ilmiötä kuvataan tutun ilmiön avulla. Metaforan avulla jostakin aiheesta siis puhutaan toisen aiheen käsittein. (Fiske 1992, 122–127.)

Esimerkiksi itsemurhaiskuja tekevistä tšetšeeniniaisista usein käytetty nimitys ”mustat lesket” siirtää heihin merkityksiä eläinmaailmasta. (Kirjaimellisesti musta leski on pieni ja erittäin myrkyllinen hämähäkki.) Iltalehden toimittaja kehittää metaforaa edelleen Beslan-uutisoinnissaan ja nimittää tšetšeeninaisten tekemiä itsemurhaiskuja ”mustan lesken myrkylliseksi puremaksi” (IL 2.9.2004).

Nimeämiset ovat voimakkaita määrittelyn keinoja. Nimeämällä ikään kuin luodaan asioita. Osuvan nimen saadessaan ilmiöstä tulee konkreettinen ja näkyvä. Nimeämisen yhteydessä korostuu lähteiden ja julkisuuteen pääsyn merkitys: kenellä on valta nimetä ilmiöitä. (Horsti 2005, 75.)

Iskulauseet ikään kuin kiteyttävät kehyksen koko olemuksen yhteen ytimekkääseen ilmaisuun. William A. Gamson ja Kathryn E. Lasch käyttävät esimerkkinään Yhdysvaltojen hallinnon Vietnamin sodan aikana käyttämää iskulausetta: ”Jos emme pysäytä heitä Vietnamin, saamme taistella heidän kanssaan Malibun rannoilla.” (Gamson & Lasch 1983, 399.)

Esimerkit ja rinnastukset viittaavat siihen, kun uusi asia uutisoinnin yhteydessä liitetään aikaisempiin tapahtumiin. Ehkä kaikkein yksinkertaisin esimerkki rinnastuksesta on se, kun Beslanin koulukaappaus liitetään uutisissa aikaisemmin Venäjällä tehtyihin kaappauksiin.

Kuvailut ymmärrän siten, että ne ovat nimeämisiä räväkämpää tapoja kuvata ilmiöitä. Niissä ilmiöitä saatetaan luonnehtia tavallista uutisjournalismin kieltä värikkäämmällä kielellä. Lisäksi ne voivat olla nimeämisiä monisanaisempia asioiden kuvauksia. (emt. 399.)

Jonkinlainen esimerkki kuvailusta on se, kun Iltalehdessä venäläisten viranomaisten keskuudessa vallitsevasta stereotypiasta puhuttaessa käytetään ilmaisua ”terroristin näköinen kaukasialainen karvanaama” (IL 2.9.2004).

Visuaaliset kuvat tarkoittavat yksinkertaisesti lehtiutisten yhteydessä julkaistuja kuvia.

4.6. Kehyksen ja diskurssin suhde

William A. Gamson ja Andre Modigliani käyttävät kehyksen määrittelyn yhteydessä diskurssin käsitettä. Journalismin tutkimuksessa diskurssin ja kehyksen suhde toisiinsa ei ole kovin selkeä. Kehyksen ja diskurssin käsitteitä saatetaan käyttää melko samaan tapaan. Käsitteitä käytetään hyvin vaihtelevasti ja eri tutkimusperinteet lainailevat asioita vapaasti toisiltaan. Tämä johtuu pitkälti siitä,

että diskurssianalyysi ja kehysanalyysi jakavat lähestymistavoissaan näkemyksen kielen ja muiden sosiaalisten käytäntöjen todellisuutta tuottavasta luonteesta. (Horsti 2005, 60, Karvonen 2000, 84.)

Tietystä samankaltaisuudesta huolimatta käsitteet voidaan erottaa toisistaan. Diskurssit ovat laajempia puhetapoja, joiden sisällä ilmenee erilaisia kehyksiä. Diskurssit ja kehykset eivät siis mene yksi yhteen: sama kehys voi esiintyä erilaisten diskurssien sisällä ja erilaiset diskurssit rakentuvat monista eri kehyksistä. Käytännön tutkimuksen tasolla kehysanalyysillä ja diskurssianalyysillä on paljon yhteistä, kuten toimijaposition tarkastelu. (Horsti 2005, 64, 65.)

4.7. Aineistolähtöinen tutkimustapa

Yksi tapa tehdä kehysanalyysia on määrittää ennen analyysia jonkinlaisia ennakkokehyksiä, joiden esiintymistä mediassa sitten tutkitaan. Toisaalta esimerkiksi Esa Väliverronen sanoo edenneensä työssään toisin päin eli luonnostelleensa tulkintakehykset media-aineiston pohjalta (Väliverronen 1995, 11).

Oma työtapani on ollut sama kuin Väliverronen. En muotoillut ennen analyysia kehyksiä, joita olisin sitten etsinyt aineistosta, vaan kehysanalyysin tarjoamalla välineillä yritin hahmottaa sitä, millaisia kehyksiä itse aineistosta nousee.

Kuten Väliverronen toteaa, tämä ”aineistolähtöinen” tutkimustapa ei tarkoita sitä, että tulkinat nousevat aineistosta ikään kuin itsestään. Tutkijan tekemät tulkinat ovat tietysti kytköksissä siihen metodologiseen ja teoreettiseen viitekehykseen ja näkökulmaan, joka työhön on valittu. (emt. 11.)

Omassa tutkimuksessani tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi se kehysanalyysia, Tšetšenian sotaa ja median ja terrorismin välistä suhdetta käsittelevä tutkimus, johon olen tutustunut, varmasti vaikuttaa tekemiini tulkintoihin.

4.8. Kamppailu koulukaappauksen kehystämisestä

Kehyksen käsitettä on käytetty tutkimuksessa monella tapaa hyväksi. Yhteistä eri tavoille on se, että käsitettä käyttävät tutkijat näkevät tiedotusvälineiden osallistuvan todellisuuden rakentamiseen, ei vain heijastavan sitä. Kehyksen käsite on siis konstruktionistinen.

Oman tutkimusaineistoni kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että suomalaiset sanomalehdet eivät vain neutraalisti kuvaa Beslanin koulukaappausta, vaan luovat siitä tietynlaisen kuvan juuri tietynlaiselle yleisölle.

Journalismin tutkimuksessa kehyksen käsite soveltuu niin sisällön, tuotannon kuin vastaanotonkin tarkasteluun. Oma analyysini keskittyy sisällön tarkasteluun, mutta samalla saattaa paljastua jotakin myös suomalaislehtien yleisöstä.

Tavoitteenani on hahmotella suomalaislehtien Beslan-uutisoinnissa esiintyviä kehyksiä. Uutisoinnissa esiintyy rinnakkain useita eri kehyksiä, jotka ovat kiinnostavassa suhteessa toisiinsa. Samalla pyrin valjastamaan käyttööni kehyksen käsitteen kriittistä potentiaalia. Tarkoituksenani on hahmottaa, millaista valtaa eri toimijat käyttävät ja miten he sitä käyttävät määritellesään Beslanin koulukaappauksen merkitystä.

Analyysissäni hahmottuvat eri kehykset paljastavat, että määrittelijän asemasta riippuen yhden ja saman tapahtuman kehystäminen voi tapahtua hyvin eri tavalla. Tämä vaikuttaa olennaisesti siihen, millainen “todellisuus” lehtien sivuilla Beslanin koulukaappauksen ympärille rakentuu.

5. Koulukaappauksen kehukset

5.1. Beslanin tragedia

Vuonna 2004 syyskuun ensimmäisenä päivänä noin 40 kaapparin ryhmä valtasi koulun Beslanissa Etelä-Venäjällä. Oli lukuvuoden ensimmäinen koulupäivä, joka on Venäjällä perinteisesti juhlapäivä. Paikalla pikkukaupungin koulussa oli reilusti yli tuhat peruskoululaista ja heidän vanhempansa. Kaapparit ottivat suurimman osan heistä panttivangeiksi. Pieni osa heistä pääsi pakenemaan koulun valtauksen aikana.

Kolmen päivän jälkeen panttivankitilanne laukesi tulitaisteluksi. Sen aikana kaappaajat räjäyttivät koulun voimistelusalin, jonne he olivat vieneet suurimman osan panttivangeista. Noin 400 ihmistä sai surmansa ja 700 loukkaantui.

Olen analysoinut kehysanalyysin avulla syyskuussa 2004 ilmestyneitä Beslanin koulukaappausta käsitteleviä Helsingin Sanomien ja Iltalehden uutisartikkeleita. Kaikkien koulukaappausta käsittelevien uutisten lisäksi tutkimusaineistossani ovat mukana lehtien ulkomaansivuilla julkaistut toimittajien kommentti- ja näkökulma-jutut. Pääkirjoitukset olen rajannut aineistoni ulkopuolelle. Pääsyy tähän valintaan on se, että minua kiinnostaa nimenomaan se, miten Beslanin koulukaappausta käsitellään suomalaislehtien ulkomaanosastoissa.

Beslanin koulukaappauksen uutisointi on kehysanalyysin kannalta kiinnostava ilmiö, koska Beslanin tapahtumien edetessä oli jatkuvasti epäselvää, mitä oikeastaan tapahtui. Kehystämisen idea liittyy pohjimmiltaan juuri siihen, kun uuteen tilanteeseen joutuessa yritetään muodostaa käsitys siitä, mitä oikein tapahtuu. Laajassa mielessä Beslanin koulukaappaus tietysti aika pian kehystettiin terroriteoksi, mutta se, ketä siitä pitäisi syyttää, miten siihen pitäisi suhtautua, mihin se pitäisi liittää ja mitä sen aikana loppujen lopuksi tapahtui, aiheutti kysymyksiä.

Kehysanalyysin tarjoamin keinoin olen nimennyt molempien lehtien Beslan-uutisoinnista muutamia hallitsevia kehyskehyksiä. Kuten aiemmin kävi ilmi, kehukset rakentuvat perustelun keinoista ja kehystämisen keinoista. Perustelun keinot määrittävät ongelmia, diagnosoivat syitä ja seurauksia, esittävät ratkaisuehdotuksia ja tekevät moraalisia päätelmiä. Kehystämisen keinoja ovat metaforat, nimeämiset, rinnastukset ja esimerkit, iskulauseet sekä kuvailut ja kuvat.

Kävin aineistoni läpi systemaattisesti juttu jutulta. Jokaisen artikkelin kohdalla listasin sen, mikä artikkelissa määrittyy keskeiseksi ongelmaksi, mitä pidetään sen syinä ja seurauksina, millaisia ehdotuksia ongelman ratkaisemiseksi jutussa ehdotetaan ja millaisia moraalisia päätelmiä siinä esitetään. Moraalisiksi päätelmiksi luokittelin kaikki sellaiset väittämät, joissa arvioidaan jokin ilmiö, toiminta jne. hyväksi tai huonoksi.

Tämän lisäksi tarkastelin juttujen toimijapositioneja. Kirjasin ylös, missä suhteessa toimijat ovat toisiinsa ja suhteessa esitettyihin syihin, seurauksiin, ratkaisuehdotuksiin ja moraalisiin päätelmiin.

Keskityin analyysissäni myös artikkeleissa esiintyviin metaforiin, nimeämisiin, rinnastuksiin ja esimerkkeihin, iskulauseisiin sekä kuvailuihin. Lisäksi tarkastelin artikkelien yhteydessä julkaistujen valokuvien merkitystä aiheen kehystämiseksi.

5.2. Tšetšenian sodan kehys

Yksi kehyksistä, jonka kautta Beslanin koulukaappaus tutkimissani lehdissä hahmotetaan, liittyy kaappauksen Tšetšenian sotaan. Tämä ei ole sinänsä kovin yllättävää, mutta mielestäni kehystä on kuitenkin syytä tarkastella näin alkajaisiksi, jo senkin vuoksi, että sen suhde muihin käytettyihin kehyksiin on kiinnostava. Kehys esiintyy niin Helsingin Sanomissa kuin Iltalehdessäkin. Sitä voisi nimittää yksinkertaisesti *Tšetšenian sodan kehukseksi*. Siinä Beslanin koulukaappauksen syyksi määrittyy yli vuosikymmenen ajan jatkunut Tšetšenian konflikti. Kehyksen määrittelyyn osallistuu monia eri toimijoita.

Tšetšenian sodan kehuksesta on kyse esimerkiksi silloin, kun kaappaajat vaativat Venäjän joukkojen poistumista Tšetšeniasta ja useiden kymmenien vangittuna olevien tšetšeenitaistelijoiden vapauttamista.

Myös valokuva tšetšeenikapinallisten aiemmasta kaappauksesta kesällä vuonna 1995 kytkee Beslanin koulukaappauksen tšetšeenien taisteluun. Kuvassa aseistautuneet kapinalliset ovat ympäröineet ryhmän hätääntyneitä naisia venäläisen Budjonnovskin kaupungin sairaalassa, jossa kapinalliset tuolloin pitivät panttivankeja. (HS 2.9.2004.)

Ehkä vähän yllättäen tšetšeenikapinalliset eivät kuitenkaan ole Tšetšenian sodan kehysten pääosassa. Tuo rooli on varattu Venäjän presidentille Vladimir Putinille. Tšetšenian sodan kehysten päässä pääsy koulukaappauksen kaltaisiin väkivaltaisuuksiin Venäjällä on Putinin politiikka Tšetšeniassa. Tuohon politiikkaan ei ole odotettavissa muutoksia ja siksi myös lisää iskuja on odotettavissa. Iltalehti kirjoittaa:

”Putinin tinkimätön linja Tšetšeniassa on johtanut kauhuun ja kaaokseen.” (IL 2.9.2004.)

”Presidentti itse ei tunnusta olevansa terroriaallon aiheuttaja, mutta venäläiset ja koko maailma tietävät, että kysymys on pohjimmiltaan Tšetšenian ratkaisemattomasta ongelmasta.” (IL 2.9.2004.)

Tässä kehyksessä Tšetšeniaa kutsutaan siis ”ratkaisemattomaksi ongelmaksi”. Helsingin Sanomissa suomalainen tutkija nimittää sitä myös ”Putinin kompastuskiveksi” ja sanoo, että ”Tšetšenia karkaa käsistä ja tuottaa tilanteita, jotka eivät ole kenenkään hallinnassa” (HS 2.9.2004).

Tätä kehystä rakentavat myös vaatimukset Tšetšenian konfliktin poliittisesta ratkaisusta. Niitä esittävät monet eri toimijat. Iltalehdessä ”poliittisesti kestävä ratkaisu” vaatii ”Venäjän sivistyneistö” (IL 2.9.2004) ja ”rauhanneuvotteluja maltillisten tšetšeenien kanssa” (IL 3.9.2004) tutkija skotlantilaisesta yliopistosta.

Helsingin Sanomissa poliittisen ratkaisun löytämistä vaatii Saksan ulkoministeri ja neuvottelualueen poliittisten ryhmittymien kanssa Lontoossa maanpaossa elävä tšetšeenien edustaja. Myös Neuvostoliiton viimeisen johtajan Mihail Gorbatšovin mielestä Kaukasian sotatoimilla ja terrori-iskuilla on yhteys.

Presidentti Putin taistelee Tšetšenian sodan kehystä vastaan. Varsinkin Helsingin Sanomissa tämä tuodaan suoraan esille. Putin korostaa, ettei Kremlin politiikalla ja Beslanin kaappauksella ole mitään tekemistä toistensa kanssa. Putinin tavoitteena on liittää Venäjän terrorismi osaksi kansainvälistä terrorismia. Hän kysyykin arvostelijoiltaan, jotka vaativat neuvotteluja tšetšeenien kanssa:

”Miksi te ette mene tapaamaan Osama bin Ladenia?” (HS 8.9.2004.)

Putin käyttää tässä hyväkseen kehystämisen keinoihin kuuluvaa rinnastamisen keinoa, eli ilmiön liittämistä toiseen ajalliseen, maantieteelliseen ja kulttuuriseen kontekstiin. Putinin puheessa tulee selvästi esille myös yhteiskunnallisen ilmiön nimeämisestä käytävä kamppailu. Rinnastamisen lailla nimeäminen on yksi kehystämisen keinoista.

Käyttämällä hyväkseen arvostelijoidensa retoriikkaa Putin pyrkii määrittelemään uudelleen Tšetšenian sodan yhteydessä usein käytetyn termin ”poliittinen ratkaisu”. Hän sanoo jatkavansa poliittisen ratkaisun etsimistä, mutta tarkoittaa poliittisella ratkaisulla parlamenttivaaleja Tšetšeniassa, ei neuvotteluja tšetšeenikapinallisten kanssa. (HS 8.9.2004.)

5.3. Kansainvälisen terrorismin kehys

Toinen tutkimusaineistostani esiin nouseva kehys on *kansainvälisen terrorismin kehys*. Vaikka se ei suljekaane pois tšetšeenien osuutta Beslanin koulukaappaukseen, se haastaa kehyksen, jossa koulukaappaus on yhteydessä Tšetšeniaan sotaan ja Venäjän politiikkaan Tšetšeniassa. Tässä kehyksessä koulukaappaus liitetään kansainväliseen terrorismiin. Tämän kehyksen keskeinen määrittelijä on Venäjän valtiojohto. Iltalehti kirjoittaa:

”Kreml väittää Al-Qaidan osallistuneen Venäjän hyökkäyksiin.” (IL 2.9.2004.)

Helsingin Sanomissa presidentti Putin sanoo, että kansainväliset terroristit ovat julistaneet Venäjää vastaan täysimittaisen sodan. Putin haluaa määritellä Venäjän käymän taistelun terrorismia vastaan osaksi kansainvälistä terrorisminvastaista sotaa. Venäjä ilmoittaa olevansa valmis tekemään ennaltaehkäiseviä iskuja terroristeja vastaan kaikkialla maailmassa.

Puhe maailmanlaajuisista ennaltaehkäisevistä iskuista muistuttaa Yhdysvaltojen sen omassa terrorisminvastaisessa sodassa käyttämää retoriikkaa. Yhdysvallat on puhunut samaan tyyliin uhkaillessaan pahan akseliksi nimeämiään maita. Siten ei ole yllättävää, että samaan hengenvetoon Yhdysvallat ja Britannia ilmoittavat suhtautuvansa myötämielisesti Venäjän aikeisiin. Helsingin Sanomien Venäjän duuman tiedotteesta lainaama lause taas sopisi eräänlaiseksi kansainvälisen terrorismin kehykselle:

”Maailma on valmis yhdistämään voimansa terrorismin vastaisessa sodassa.” (HS 4.9.2004.)

Kansainvälisen terrorismin kehysten rakentamiseen liittyy keskeisesti kysymys siitä, ketkä olivat Beslanin koulukaappauksen takana. Koko panttivankidraaman uutisoinnin ajan kaappaajien henkilöllisyydestä saatiin ristiriitaisia tietoja.

Venäjän viranomaiset sanoivat kaappaajien joukossa olleen arabeja. Tällä tavalla he kytkivät kaappauksen kansainväliseen terrorismiin. Iltalehdessä panttivangit taas kieltävät kuulleensa arabiankielistä puhetta ja yksi panttivankien omaisista lausahtaa, että ”ei siellä mitään arabeja ollut” (IL 6.9.2004).

Tšetšenian sodan kehys ja kansainvälisen terrorismin kehys ovat (ainakin osittain) ristiriidassa keskenään. Niiden välinen kamppailu hallitsevan kehysten asemasta tulee näkyviin tutkimusaineistossani.

Helsingin Sanomissa venäläinen liberaali kansanedustaja sanoo, että Putin ei voi paeta vastuutaan Tšetšenia-politiikkansa epäonnistumisesta syyttämällä kansainvälistä terrorismia. Lontoossa maanpaossa elävä tšetšeenien edustaja syyttää Venäjän hallitusta Beslanin koulukaappauksen yhdistämisestä kansainväliseen terrorismiin.

Kansainvälisen terrorismin kehysten haastavat myös Helsingin Sanomien lainaukset brittiläisestä Guardian-lehdestä. Niissä ulkomaalaisten osuutta Tšetšenian kapinaliikkeessä vähätellään ja viitataan Venäjän tietoisesti rakentavan kansainvälisen terrorismin kehystä. Guardianissa pohditaan olevan Venäjän edun mukaista esittää maailmalle, että Venäjä taistelee globaalia islamistihyökkäystä vastaan. Myös Guardian harrastaa siis kehysanalyysia.

5.4. Kehysten epäselvät rajat

Edellisen luvun lopussa mainittua kehysten välistä kamppailua ja kehysten limittymistä toisiinsa on paikallaan tarkastella tarkemmin. Kehysanalyysin kannalta mielenkiintoinen ja haastava on Iltalehden uutinen, joka perustuu kokonaan sille, että siinä kielletään koulukaappauksen yhteys kansainväliseen terrorismiin. Tällainen on 2.9.2004 julkaistu uutinen otsikolla ”Osama epäilyjen ulkopuolella”.

Yksi kehystämisen taustalla olevista perusajatuksista on se, että jokin ilmiö, tässä tapauksessa Beslanin koulukaappaus, liitetään kehyksen avulla johonkin aiemmin tunnettuun ilmiöön. Uusi ilmiö saa merkityksiä sen mukaan, millaiseen ilmiöön se liitetään. ”Osama epäilyjen ulkopuolella” -artikkelissa yhteys kansainväliseen terrorismiin kiistetään. Siinä esitetään lukuisia perusteluja sille, miksi asialla ovat tsetseenit, ei terroristiverkosto Al-Qaida.

Kysymys kuuluu: jos jutussa kielletään yhteys kansainväliseen terrorismiin, tullaanko siitä huolimatta luoneeksi yhteys siihen? Mielestäni vastaus on kyllä. Jo siinä vaiheessa, kun yhteyttä kansainväliseen terrorismiin tullaan pohtineeksi, jonkinlainen kytkös syntyy. Kehyksen kannalta kiinnostavaa on juuri se, mistä asian yhteydessä on mahdollista puhua. Tässä tapauksessa kansainvälisestä terrorismista puhutaan, vaikka se kiistetäänkin.

Asetelma muistuttaa hieman agenda-setting-teorian kuvaamaa ilmiötä. Agenda-setting-teorian mukaan media ei niinkään vaikuta ihmisten mielipiteisiin asioista, vaan määrittää sen, mistä asioista ihmisillä pitää tai voi olla mielipiteitä. (agenda-settingistä esim. Kunelius 1999, 127.)

Kehysten yhteydessä ajatuksen voisi vääntää sellaiseen muotoon, että olennaisempaa kuin se, mitä mieltä kansainvälisen terrorismin yhteydestä Beslanin koulukaappaukseen ollaan, on se, että kansainvälisestä terrorismista tullaan puhuneeksi koulukaappauksen yhteydessä. Kehysanalyysin kontekstissa voisi puhua vaikkapa kehystämisen kaksoisvaikutuksesta. Kun asian yhteys johonkin ilmiöön kiistetään, paradoksaalisesti tietyn kehyksen rakentamiseen osallistutaan samalla kun se haastetaan.

Toinen tapa hahmottaa tällainen juttu kehysanalyysin avulla on ajatella, että jutussa tulee esille kahden kehyksen kamppailu hallitsevan kehyksen asemasta. Kun kehysanalyysin yhteydessä puhutaan hallitsevista kehyksistä, tulee helposti se käsitys, että kehykset on jo etukäteen ennen uutisen kirjoittamista määritelty ja artikkelia kirjoitettaessa nuo hallitsevat kehykset sitten vain määräävät jutun luonteen tietynlaiseksi.

Käytännössä tilanne on kuitenkin useimmiten sellainen, että ilmiön kehystämisestä käydään jatkuvaa kamppailua ja hallitsevaksi kehykseksi on tarjolla useita eri kehyksiä. Lisäksi yksittäisetkin kehykset muotoutuvat vähitellen ja myös muuttuvat matkan varrella. Tämän vuoksi kehykset eivät ole tarkkarajaisia, eivätkä ne esiinny siististi yksi kehys paketoituna yhteen juttuun. Siksi yhden jutun sisällä voi olla elementtejä useista eri kehyksistä. On kenties mahdollista määritellä jutun

hallitseva kehys, mutta samalla on melkein pä yhta tärkeää havaita kehysten välinen kamppailu, eli hallitsevan kehyksen haastavat kehykset jutussa.

Tästä voi olla kysymys Iltalehden ”Osama epäilyjen ulkopuolella” -uutisessa. Jutun hallitseva kehys voi hyvinkin olla Tšetšenian sodan kehys. Jutussa on kuitenkin paljon elementtejä, jotka tukevat kansainvälisen terrorismin kehystä, muun muassa Osama bin Ladenin nimi otsikossa ja kuva hänestä, muuta Al-Qaidaan liittyvää sanastoa sekä Venäjän johdon kanta kansainvälisestä terrorismista.

Kiinnostava on myös kyseisessä jutussa esiintyvien toimijoiden suhde kehyksiin. Kansainvälisen terrorismin kehystä ehdottaa Venäjän valtiojohto. Toimittaja taas ehdottaa jo otsikkonsakin (”Osama epäilyjen ulkopuolella”) puolesta kehystä, jossa tšetšeenit toteuttavat iskunsa itsenäisesti. Toimittaja taas tukeutuu näkemyksessään länsimaalaisiin turvallisuusviranomaisiin, joiden mukaan ”syyllisiä ovat nimenomaan tšetšeenit”. (IL 2.9.2004.)

Tätä vastakkainasettelua lieventää kuitenkin esimerkiksi se, että länsimaalaisten turvallisuusasiantuntijoiden mukaan ”tšetšeenikapinallisia ja Al-Qaidaa yhdistää ääri-islamilainen ideologia ja viha Moskovan harjoittamaa politiikkaa kohtaan”. Tämä viimeinen lainaus on mielestäni yksi esimerkki siitä, miten kaksi eri kehystä voi joissakin kohdin sekoittua tavalla, joka tekee kehysten rajoista epämääräisiä. Lainauksessa on elementtejä kahdesta kehyksestä, jotka muualla aineistossani esiintyvät huomattavasti selvemmin erillisinä. ”Tšetšeenikapinalliset ja viha Moskovan harjoittamaa politiikkaa kohtaan” kuuluvat Tšetšenian sodan kehykseen. ”Al-Qaida ja ääri-islamilainen ideologia” kuuluvat kansainvälisen terrorismin kehykseen. Tässä ne on kuitenkin rinnastettu toisiinsa.

5.5. Inhimillisen tragedian kehys

Kolmas Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä Beslanin koulukaappauksen yhteydessä käytetty kehys keskittyy koulukaappauksen osallisiksi joutuneiden ihmisten hätään. Ihmisiä kuvataan läheltä ja heidän reaktionsa ja tunteensa tuodaan vahvasti esille. Kaappauksen uhreiksi joutuneiden lasten rooli korostuu tässä kehyksessä. Olen nimennyt kehyksen *inhimillisen tragedian kehykseksi*.

Inhimillisen tragedian kehys muistuttaa mielestäni aiemman tutkimuksen määrittelemää uutisissa yleisesti käytettyä *human interest* -kehystä. Se tarkoittaa kehystä, joka antaa tapahtuman, aiheen tai ongelman kuvaukselle inhimilliset kasvot tai emotionaalisen näkökulman. (Semetko & Valkenburg 2000, 95.)

Voi ajatella, että tällainen uutisointi edesauttoi sitä, että Beslanin uhrit saivat paljon huomiota ympäri maailmaa ja tapaus sai aikaan esimerkiksi maailmanlaajuisen tekstiviestiketjukirjeen, jossa uhrien muistoksi kehoitettiin sytyttämään kynttilöitä. (Helsingin Sanomat uutisoi asiasta 6.9.2004.)

Inhimillisen tragedian kehyksessä koulukaappauksen omaisten ääni on vahvasti kuuluviassa. He vaativat, että panttivankina olevien lasten elämää ei saa riskeerata. Myös omaisten epätietoisuus läheistensä kohtalosta on vahvasti esillä, samoin omaisten raivo terroristeja kohtaan. Suomalaislehtien artikkeleissa on useita valokuvia, joissa panttivankien omaiset itkevät tai seuraavat huolestuneina tapahtumia koulun lähistöllä.

Kehykseen kuuluu myös beslanilaisten suru hautajaisissa kaappauksen jälkeen. Myös maailmanlaajuiset myötätunnon osoitukset koulukaappauksen uhreille ovat osa tätä kehystä.

Inhimillisen tragedian kehyksestä tarttuu inhimillisyyttä myös muuten paljon parjattuihin Venäjän turvallisuusjoukkoihin. Tämä saadaan aikaan muun muassa kertomalla, miten ”kovaotteiseksi tunnettujen erikoisjoukkojen sotilaat kantoivat vaippaikäisiä lapsia vapauteen” (IL 3.9.2004).

Sama asia toistuu yhdessä vaikuttavimmista Beslanin koulukaappauksen aikana julkaistuista valokuvista. Kuvassa Venäjän turvallisuusjoukkojen mies kantaa pientä vauvaa ulos koulusta. Hänen takanaan yksi panttivankien äideistä kantaa toista pientä lasta. Kuvateksti kertoo: ”Pilkahdus valoa Beslanissa. Sotilaat ja äidit kantavat vauvoja turvaan.”

Myös Putin on omalta osaltaan rakentamassa tätä kehystä, kun hän sanoo, että ”lasten elämän pelastaminen on valtiiovallan tärkein päämäärä” (IL 3.9.2004). Omaisten esittämät epäilyt valtiiovallan motiiveista vetävät kuitenkin mattoa Putinin myötätunnon alta. Putinia syytetään ”kylmäkiskoisesta suhtautumisesta Beslanin tragediaan” ja häntä kutsutaan ”kivikasvoiseksi presidentiksi” (IL 8.9.2004).

Putinin välinpitämättömyyttä korostaa puolilähikuva vakavailmeisestä Putinista omassa ylhäisessä yksinäisyydessään (HS 4.9.2004). Putinia kohtaan esitetyt syytökset ponnistavat juuri inhimillisen tragedian kehysten piiristä.

Inhimillisen tragedian kehyksessä yksi syy ihmisten hätään on ymmärrettävästi kaappaajien julmuus. Se tuodaan esille monella tavalla, esimerkiksi kuvailemalla kaappaajien suhtautumista panttivankeihin. Iltalehdessä kerrotaan, että lapsille ei annettu edes vettä ja silloinkin, kun kaappaajat vapauttivat osan naisista ja sylilapsista, he eivät tehneet sitä hyvää hyvyyttään vaan siksi, että lasten itku ärsytti heitä. Kaappaajia kutsutaan raaoiksi ja häikäilemättömiksi. Heidän kerrotaan ampuneen pakoon juoksevia lapsia selkään. Pelastunut panttivanki kertoo kaappareiden nauraneen lasten kärsimykselle:

”Kun lapset alkoivat pyörtyillä, he vain nauroivat.” (IL 6.9.2004.)

Kaappareiden ehdottoman julmuuden haastavat osittain tiedot, joiden mukaan kaappareiden välille syntyi erimielisyyksiä. Kiinni jääneen kaapparin asianajajan mukaan osa kaappareista ei tiennyt, että heidän oli tarkoitus ottaa panttivankeiksi niin paljon lapsia. Tajutessaan mihin olivat joutuneet mukaan kaapparit yrittivät nousta kapinaan kaappauksen johtajaa vastaan. Johtaja tappoi kapinoitsijat muiden kaappareiden pitämiseksi kurissa.

Erimielisyydet hämärtävät kuvaa kaappareiden ehdottomasta julmuudesta. Syntyy kuva, että jotkut kaappareista eivät olisikaan olleet niin julmia kuin toiset. Kiinni jääneestä kaapparista käytetään jopa sellaista ilmausta kuin ”yhteistyöhaluinen terroristi” (IL 8.9.2004).

Vangittu kaappari vakuuttaa, ettei ampunut koulukaappauksen aikana ainuttakaan lasta tai aikuista. Hänen yrityksensä tällä tavalla hälventää julmuuttaan voi tulkita yritykseksi kytkeytyä siihen myötätuntopuheeseen, jota inhimillisen tragedian kehyksessä muutenkin käytetään.

Kehyksen yhteydessä käytetään emotionaalisesti latautuneita ilmaisuja, kuten paniikki, šokki, tuska, suru, uneton yö, kylän yllä lepäävä kauhistuttava hiljaisuus ja odotus, koko kaupunki rukoilee, rakkaiden kohtalo, raivo, viha, verenhimoinen väkijoukko, terroristipaskiaiset ja kosto. Jo maininta koko kaupungin rukoilemisesta vie kehystä uskonnolliseen suuntaan. Tämä suuntaus vahvistuu, kun mukaan tulee lisää raamatullista kieltä:

”Miksi, miksi, Jumala, miksi? naiset vaikeroivat.” (IL 4.9.2004.)

Jotain raamatullista, ainakin vanhatestamentillista, on siinäkin, kun ”isät hautaavat lapsensa ja (ortodoksisen kirkon tapojen mukaisen) 40 päivän suruajan jälkeen he ottavat aseensa ja lähtevät kostamaan” (IL 6.9.2004; sulut alkuperäisessä tekstissä – A.P.).

Helsingin Sanomissa inhimillisen tragedian kehys pitää sisällään ehkä vielä Iltalehteä enemmän raamatullista puhetta. Jumalan puhuttelu on saanut muodon:

”Jumala, auta minua. Hyvä Jumala, auta minua.” (HS 4.9.2004.)

Helsingin Sanomien toimittaja kirjoittaa omassa näkökulma-jutussaan:

”Tässä on viisaus. Jolla ymmärrys on, se laskekoon pedon luvun; sillä se on ihmisen luku.” (HS 4.9.2004.)

”Ilmestyskirja tuli väkisin mieleen. Pedot olivat asialla.” (HS 4.9.2004.)

Lisäksi toimittaja kutsuu koulukaappausta ”paholaismaiseksi teoksi”. Paikan päällä ollut Helsingin Sanomien kirjeenvaihtaja taas sanoo ”helvetin päässeen irralleen” (HS 4.9.2004).

Onko niin, että tilanteen traagisuus ja yksittäisen ihmisen voimattomuus kauheuksien edessä saa siirtymään uskonnolliseen diskurssiin? Ylitetään raja, jossa journalismille tyypillinen rationaalinen diskurssi käy riittämättömäksi ja sen paikan valtaa terrorismin irrationaalinen diskurssi.

5.6. Turvallisuus-kehys

Neljännän tutkimusaineistostani esiin nousevan kehyksen nimeän *turvallisuus-kehukseksi*. Siinä ongelma muodostuu Venäjän turvattomuus. Keskeiseksi syyksi turvattomuuteen nähdään turvallisuusjoukkojen kyvyttömyys suojella ihmisiä. Puhutaan turvallisuuspoliisien impotenssista (HS 7.9.2004).

Turvattomuuteen liittyy myös venäläisviranomaisten korruptio. Lehdissä kerrotaan, miten Beslanin koulukaappaajien onnistui kulkea läpi venäläisten tarkastuspisteiden lahjomalla venäläiset viranomaiset. Tarkastuspisteitä kutsutaan ”oivaksi rahasammoksi” liikennepoliiseille ja sotilaille (IL 3.9.2004).

Presidentti Putin on syytä myös tässä kehyksessä, koska hän ei ole huolehtinut Venäjän turvallisuudesta. Putinin vastustajat henkilöivät turvallisuusongelmat presidenttiin. Iltalehti kirjoittaa, että Putin on epäonnistunut tärkeimmässä tehtävässään: hän ei ole pystynyt tekemään Venäjästä turvallista. Putinin itsevarmuuden sanotaan saaneen kolauksen. Helsingin Sanomissa kirjoitetaan, että Putinin kuri ei tehoa terrorismiin (HS 2.9.2004).

Hyvä esimerkki kehyksessä käytetystä kielestä on Venäjän duuman alahuoneen edustajan lausunto. Sitä oli lainattu molemmissa lehdissä:

”Olemme täysin suojattomia ilmassa, maanalaisessa, omassa pääkaupungissamme ja sen ulkopuolella. Hänet (Putin) valittiin (presidentiksi) palauttamaan järjestys maahan, takaamaan ihmisten turvallisuus. Näemme tänään, että sopimusta on rikottu.” (IL 7.9.2004; sulut alkuperäisessä tekstissä – A.P.)

Turvallisuusongelman poistamiseksi ehdotetaan turvallisuustoimien tiukentamista. Sitä ehdottavat niin valtionjohto kuin sen arvostelijatkin. Putin osallistuu voimakkaasti turvallisuus-kehysten rakentamiseen. Myös hän syyttää turvallisuusjoukkoja kyvyttömyydestä ja korruptiosta. Hän puhuu vahvemman turvallisuusorganisaation luomisesta ja vaatii vahvaa ja yhtenäistä Venäjää. Putin muotoilee myös koko turvallisuus-kehysten iskulauseeksi sopivan ajatuksen:

”Osoitimme heikkoutta, ja heikot kansat lyödään.” (HS 5.9.2004.)

Putinin puheet turvallisuusorganisaation lujittamisesta kohtaavat arvostelua. Venäläinen tutkija arvostelee viranomaisia siitä, että joka kerta uuden terroriteon jälkeen viranomaiset ovat luvanneet lisätä entisestään turvatoimia. Siitä huolimatta iskuja tehdään jatkuvasti. Tutkija sanoo, että ”puheet turvaton nostamisesta ovat osittain höpinää” (HS 2.9.2004). Mielenosoittaja sanoo presidentin vain puhuvan otteiden koventamisesta, jotta ihmiset äänestäisivät häntä (HS 8.9.2004).

5.7. Kaaos-puhe

Beslanin koulukaappausta käsittelevissä uutisissa on paljon niin sanottua kaaos-puhetta, joka tukee käsitystä Venäjän turvattomuudesta ja vaatimuksia turvallisuusorganisaation tehostamisesta. Sen lisäksi, että itse sana ”kaaos” käytetään useaan otteeseen, uutisissa käytetään Venäjän yhteiskunnallisen tilanteen sekasortoisuutta korostavaa kieltä:

”Vaikka turvatoimet kaikkialla Venäjällä ovat erittäin tiukat, terroristit pystyvät räjäyttämään pommeja, metrojunia ja lentokoneita. He hyökkäävät välillä suurella joukolla miliisiasemille tai ottavat kokonaisen teatterin tai koulun panttivangiksi.” (IL 2.9.2004.)

”Ja sitten taas on räjähtänyt, on otettu panttivankeja, on pudotettu armeijan helikoptereita ja piiritetty miliisin päämajaa.” (IL 2.9.2004.)

Tällainen puhe korostaa venäläisten turvallisuusjoukkojen kyvyttömyyttä hallita tilannetta. Ensimmäisessä lainauksessa luodaan vahva kontrasti Venäjän tiukkojen turvallisuustoimien ja terroristien monenmoisten iskujen välille. Herää kysymys, kuinka tiukkoja Venäjän turvatoimet sitten ovatkaan. Toisessa lainauksessa passiivirakenteen ja toiston avulla korostetaan iskujen suurta lukumäärää ja niiden vääjämättömyyttä.

Sen lisäksi, että kaaos-puhe vahvistaa turvallisuusjoukkojen kyvyttömyyttä turvallisuuskehityksessä, se toimii samalla tavalla vahvistavasti myös suhteessa aiemmin käsiteltyyn inhimillisen tragedian kehukseen. Verilöylyn aikana vallinneen kaaoksen kuvaus vahvistaa panttivankien ja koulun ulkopuolella odottavien omaisten hätää ja kauhua.

Kaaos-puhe ikään kuin kulminoituu 4.9.2004 julkaistun Iltalehden ulkomaanosaston pääjutun otsikossa ”Sattuma laukaisi kaaoksen”, joka viittaa Beslanin koulun verilöylyn alkamiseen. Tilanne on täysin kaottinen ja sattumanvarainen. Sanan ”kaaos” lisäksi jutuissa toistuu samaan ilmiöön viittaava sana ”sekasorto”.

Välillä tapahtumien hallitsemattomuus saa Iltalehdessä kaikessa kauheudessaan jopa koomisia piirteitä:

”Beslanin kylän asukkaat olivat niin raivoissaan, että he kävivät parrakkaan sivullisen miehen kimppuun luullessaan tätä terroristiksi” (IL 4.9.2004.)

Helsingin Sanomissa kielenkäyttö on varsin samanlaista. Puhutaan ”täydellisestä kaaoksesta” ja ”valtavasta sekasorrosta” (HS 4.9.2004).

5.8. Demokratia-kehys

Viimeinen esittelemistäni kehyksistä esiintyi vain Helsingin Sanomissa. Iltalehdessä oli kyllä jotakin siihen viittaavaa, mutta niin vähän ja niin hajanaisesti, että sitä ei mielestäni voi kutsua kehukseksi. Kutsun kehystä *demokratia-kehukseksi*.

Demokratia-kehyksessä ongelmaksi nousee Venäjän poliittisen järjestelmän nykytila. Kärjistäen voisi sanoa, että tästä kehuksesta käsin Beslanin koulukaappauksen uutisoinnista tulee Venäjän poliittisen järjestelmän kritiikkiä. Useimmiten tuo kritiikki perustuu länsimaisen demokratian ihanteeseen.

Ilmiselvimmän se tapahtuu Helsingin Sanomissa 19.9.2004 julkaistussa jutussa ”Beslanin koulukaappaus opetti paljon Venäjän poliittisesta järjestelmästä”. Kyseisessä jutussa Venäjän järjestelmää arvostellaan esimerkiksi siitä, että kaikki valta on keskitetty Kremliin ja Putin on hiljentänyt vapaat televisiokanavat, opposition ja riippumattomat mielipiteiden mittajat.

Helsingin Sanomissa haastatellun suomalaisen tutkijan mukaan Venäjän poliittinen järjestelmä on hybridi, jossa on piirteitä sekä demokratiasta että turvallisuuspalvelun dominanssista (HS 2.9.2004).

Tämä luonnehdinta on kiinnostava määrittelemieni kehysten kannalta. Karkeasti tulkiten voisi sanoa, että ne, jotka tarkastelevat Beslanin koulukaappausta ensisijaisesti turvallisuuskehysten kautta, haluavat vahvistaa turvallisuuspalvelun dominanssia, kun taas ne, jotka hahmottavat panttivankidraaman demokratia-kehysten lävitse, haluavat vahvistaa demokratiaa.

Erkki Karvosen mukaan kehystämisenä on ennen kaikkea kysymys valikoivasta kontekstualisoinnista. Esimerkiksi historiaa voidaan lukea valikoiden ja nostaa siitä esiin nykyisen tapauksen seuraksi merkitykseltään sopivat verrokkitapaukset. (Karvonen 2000, 83.)

Demokratia-kehyksessä tätä kehystämisen kontekstualisoivaa voimaa käyttää hyväkseen Lontoossa maanpaossa asuvan tšetšeenien edustajan tilaisuudessa puhunut entinen KGB:n jäsen Aleksandr Litvinenko, joka rinnastaa Putinin Hitleriin. Hänen mielestään Putin hyödyntää Beslanin terrori-iskua samalla tavalla kuin natsit hyödynsivät valtiopäivätalon paloa 1930-luvulla.

Toisaalta Putin ei jää yhtään huonommaksi. Hän vertaa toisessa yhteydessä lännen vaatimuksia neuvotella tšetšeenikapinallisten kanssa toisen maailmansodan alla natsi-Saksan kanssa tehtyihin epäonnistuneisiin sopimuksiin.

Vielä yksi esimerkki historiallisesta kontekstoinnista on se, kun arvostelijoiden mielestä Putin luo nyt Venäjälle samanlaista valtaa kuin Nikita Hruštšev ja tsaari Nikolai I aikanaan.

Myös EU antaa demokratiaan liittyviä ohjeita Venäjälle. EU-komission puheenjohtaja Jose Manuel Barroso muistuttaa, että kansalaisten perusoikeuksia ei tule polkea terrorisminvastaisen sodan varjolla (HS 22.9.2004). Hänen ylevä lausuntonsa pääsee ehdokkaaksi demokratia-kehysten iskulauseeksi:

”Arvomme demokratiasta ja ihmisoikeuksista antavat meille voimaa taistella terrorismia vastaan”. (HS 22.9.2004.)

Myös Venäjän ja Neuvostoliiton entiset presidentit Boris Jeltsin ja Mihail Gorbatšov vastustavat vallan keskittämistä Venäjällä. Jeltsin sanoo, että vain demokraattinen valtio pystyy torjumaan tehokkaasti terrorismia. Myös tästä olisi vaikka koko demokratia-kehityksen iskulauseeksi.

Kiinnostavaa demokratia-kehityksen kannalta on se, millä tavalla Jeltsin kontekstoidaan. Kerrotaan, että hän joutui aikanaan puolustamaan Venäjän demokratiaa panssarivaunuin, kun kommunistit yrittivät vallankaappausta (HS 18.9.2004).

Tämä on yksi keino vahvistaa demokratia-kehystä. Koska Jeltsin on huolissaan demokratian kehityksestä, häneen on sopivaa liittää historiallinen tapaus, joka vahvistaa kuvaa hänestä demokratian esitaistelijana. Samalla konfliktin toinen osapuoli, eli Putin, assosioituu demokratian kahlitsemisyrkimyksiin vallankaappausta yrittäneisiin kommunisteihin.

Jeltsinin olisi voinut kehystää toisellakin tavalla. Hänen hallintokaudeltaan olisi mahdollista löytää demokratian näkökulmasta myös vähemmän mairittelevia ilmiöitä, esimerkiksi hänen taloudelliset kytköksensä Venäjän oligarkkeihin.

Putin on tässä kehityksessä varsin heikoilla. Yhdessä Helsingin Sanomien jutussa hän kuitenkin ottaa siihen osaa. Jutun otsikko on ”Putin vakuutti Venäjän pysyvän demokratian tiellä” (HS 25.9.2004). Putinin ajatus on se, että vaikka Venäjä tekee muutoksia poliittiseen järjestelmäänsä, se ei tarkoita demokratiasta luopumista. Hän vertaa Venäjän tilannetta Yhdysvaltojen tilanteeseen. Hän sanoo, että Yhdysvallat muokkasi järjestelmäänsä terrori-iskun jälkeen, niin tekee myös Venäjä. Putinin mukaan Venäjää kohtaan esitetty arvostelu perustuu ”modernin Venäjän yhteiskunnan väärinymmärrykseen”.

Putin sanoo, että hänen mielestään demokratia ja turvallisuus ovat yhtä tärkeitä. Tekemäni kehysanalyysin perusteella ainakin Helsingin Sanomat ja Iltalehti antavat sen kuvan, että näistä kahdesta turvallisuus on Putinille kuitenkin paljon tärkeämpi.

5.9. Putinin arvostelu

Putinia ja hänen hallintoaan kohtaan esitetyllä arvostelulla on selvästi suuri osuus näissä lehtiartikkeleissa. Silti tuntuu siltä, että kehysanalyysin tarjoaminen keinoin on vaikea muodostaa Putin-kritiikistä yhtä omaa kehystä. Tuntuu siltä, että se pomppaa esiin useissa eri kehityksissä.

Tšetšeniän sodan kehityksessä Putinia kritisoidaan taipumattomasta linjasta Tšetšeniassa, turvallisuus-kehityksessä Venäjän turvallisuusongelmat henkilöidään Putiniin ja demokratia-kehityksessä häntä syytetään vallan keskittämisestä. Lisäksi on Putin-kritiikkiä, joka sijoittuu jonnekin muotoilemieni kehysten ulkopuolelle.

Tieteellisessä keskustelussa on usein pohdittu diskurssin ja kehyksen käsitteen välistä suhdetta. Esimerkiksi Karvonen sanoo, että käsitteitä käytetään usein vaihtelevasti ja niillä saatetaan tarkoittaa jopa samoja asioita (Karvonen 2000, 84). Jos siis käyttää kehyksen käsitettä, olisi paikallaan pystyä erottamaan se jotenkin diskurssin käsitteestä.

Edellä kuvaamani ongelman kanssa painiessani minulle heräsi ajatus, että kenties tässä on kyse nimenomaan diskurssin ja kehyksen välisestä erosta. Jospa Putin-kritiikki onkin diskurssi eli puhetapa, jota voi käyttää useassa eri kehyksessä. Kehykset taas enemmänkin määrittävät sen, mistä jossakin tapauksessa on kyse.

Tšetšenian sodan kehyksessä Beslanin koulukaappaus on jälleen yksi episodi yli kymmenen vuotta kestäneessä konfliktissa. Kansainvälisen terrorismin kehyksessä koulukaappaus on osa maailmanlaajuisista terrorismia. Turvallisuuskehyksessä koulukaappaus on osoitus Venäjän turvallisuusorganisaation ongelmista ja sen kehittämisen tarpeesta. Inhimillisen tragedian kehyksessä koulu-kaappaus on kehyksen nimen mukaan inhimillinen tragedia. Demokratian kehyksessä koulukaappauksen uutisoinnista tulee Venäjän poliittisen järjestelmän nykytilan kritiikkiä.

Putin-kritiikki taas on diskurssi, eli jonkinlainen kehystä laajempi puhetapa. Siksi se voi tulla ilmi useammassa eri kehyksessä. Tähän antaa mahdollisuuden sekin, että kehykset voivat määritelmän mukaan mennä myös limittäin. Saman diskurssin esiintyminen useassa eri kehyksessä on ikään kuin käytännön osoitus tästä.

Loistavan ja tiiviin esimerkin tästä diskurssin ja kehysten yhteispelistä tarjoaa yksi ainoa kappale 8.9.2004 ilmestyneessä Iltalehden jutussa ”Venäläiset vastustivat terrorismia kaupungin kaduilla”. Se kuuluu:

”Aiemmin Putinin kriitikot ovat hämmästellleet sitä, ettei presidentti ole esittänyt pahoitteluaan epäonnistuneista neuvotteluista (kaappaajien kanssa) tai viranomaisten kyvyttömästä toiminnasta. Sen sijaan Putin on puhunut vahvemman turvallisuusorganisaation luomisesta ja viitannut epämääräisesti Venäjän ulkopuolisiin vihollisiin samalla, kun maan tiedotusvälineitä on suitsittu kovalla kädellä.” (IL 8.9.2004; sul-
kujen sisältö minun – A.P.)

Tämä kappale on siinä mielessä hämmästyttävä, että siinä esiintyy samassa kappaleessa viittaus neljään aineistoni kehyksistä ja kaikki tuodaan esiin edellä mainitsemani Putin-kritiikki-diskurssin lävitse.

Putinia kritisoidaan myötätunnon puutteesta, viranomaisten kyvyttömästä toiminnasta, epämääräisestä viittauksesta ulkomaisiin vihollisiin ja maan tiedotusvälineiden suitsimisesta. Vaatimus Putinin pahoittelusta kuuluu inhimillisen tragedian kehykseen, jossa myötätunnon osoituksilla oli iso rooli. Maininnat viranomaisten kyvyttömyydestä ja kovemman turvallisuusorganisaation luomisesta kuuluvat turvallisuus-kehykseen. Viittaus Venäjän ulkopuolisiin vihollisiin kuuluu kansainvä-

lisen terrorismin kehukseen ja syytös tiedotusvälineiden toimintavallan rajoittamisesta demokratia-kehukseen.

Tällä tavalla käsitettynä diskurssien ja kehysten analysointi yhdessä voisi olla hyvinkin hedelmällistä ja yhdessä ne voisivat tarjota monipuolisemman ja joustavamman arsenaalin mediatekstien analysointiin kuin kehysten tai diskurssin käsite yksistään. Tällä tavalla mediatekstejä voisi analysoida ikään kuin kahdella tasolla yhtä aikaa.

Toinen aineistossani esiintyvä diskurssi Putin-kritiikki-diskurssin lisäksi voisi olla aikaisemmin esittelemäni kaaos-puhe. Jo siinä yhteydessä mainitsin, että turvallisuus-kehysten lisäksi kaaos-puhe vahvistaa ainakin inhimillisen tragedian kehystä. Näin ollen kaaos-puheenkin voisi tulkitä diskurssiksi, eli kehystä laajemmaksi puhettavaksi, jonka voi ottaa käyttöön useammassa kuin yhdessä kehyksessä.

Tässä tutkielmassa olen keskittynyt kuitenkin pääosin kehysten käsitteeseen. Olisikin kiinnostava jatkotutkimuksen aihe yrittää tutkia jotakin media-aineistoa alusta lähtien siinä mielessä, että tavoitteena olisi näiden kahden toisiinsa limittyvän tason analysointi samassa tutkimuksessa.

5.10. Arvioita suomalaislehtien Beslan- uutisoinnista

Tutkimieni sanomalehtien Beslan-uutisointi on varsin monipuolista. Artikkeleissa tuodaan esille sekä tapahtumien yhteys Tšetšenian konfliktiin että Venäjän johdon näkökanta kansainvälisestä terrorismista. Myös monien venäläisten huoli valtion yleisestä turvallisuudesta sekä tragediasta osalliseksi joutuneiden ihmisten suru välittyvät paikoin erittäin vahvasti. Monissa jutuissa on vahva läsnäolon tuntu, kun kuvaillaan tapahtumia koulun läheisyydessä ja myöhemmin sairaalassa, jonne loukkaantuneita kuljetettiin.

Lisäksi erityisesti Helsingin Sanomissa tapaus kytketään Venäjän poliittiseen kehitykseen. Lehdessä arvostellaan vallan keskittämistä Venäjällä ja demokratian sanotaan olevan kriisissä.

Uutisointi on monipuolista myös siinä mielessä, että lehdissä on runsaasti kaappausta taustoittavaa materiaalia. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa on heti ensimmäisenä uutispäivänä 2.9.2004 juttu, jossa asiantuntijan avustuksella yritetään ymmärtää Kaukasian alueen kapinan luonnetta ja pohtia sitä, mitä Venäjä tekee väärin taistelussa kapinallisia vastaan. Saman päivän lehdessä on artikkeli, jossa samoin asiantuntijoita haastatteleamalla tarkastellaan Tšetšenian konfliktin merkitystä Vladimir Putinin aseman kannalta ja ylipäätään Venäjän yhteiskunnallista tilaa. Lisäksi lehdessä on juttu, jossa kerrataan kapinallisten aikaisempia kaappauksia.

Iltalehdessä on ensimmäisenä päivänä tausta-artikkeli ”mustista leskistä” eli tšetšeeninmaisista, jotka ryhtyvät itsemurhaiskuihin. Lisäksi on pohdinta Al-Qaidan roolista Venäjän terrori-iskuissa. Toisella aukeamalla oleva juttu tarkastelee Putinin politiikan vaikutusta Tšetšenian konfliktiin ja lisäksi on faktalaatikko tšetšeenien aiemmista kaappauksista.

Toisena uutispäivänä 3.9.2004 Helsingin Sanomissa on puolestaan artikkeli, jossa yritetään selvittää koulun kaappaajien taustoja. Jutussa tuodaan esille myös kapinallisten sisäisten ryhmien väliset erot: on vanhan kaartin itsenäisyystaistelijoita, uusia keinoja käyttäviä ääri-islamisteja ja rikollisjoukkioita. Helsingin Sanomia ei siis voi täysin syyttää terrorismiuutisoinnin perisynnistä eli iskun tekijöiden taustojen laiminlyönnistä.

Aina voi tietysti toivoa, että kapinallisten taustat tuotaisiin esille vieläkin paremmin. Nyt Tšetšenian sodan kehystä hallitsevat vaatimukset poliittisen ratkaisun löytämisestä konfliktiin. Kapinallisten osuus kehyksessä jää yllättävän pieneksi.

Suomalaiset tiedotusvälineet eivät ole ainakaan samalla tavalla riippuvaisia Venäjän valtiojohdosta kuin venäläiset tiedotusvälineet. Tämä näkyy myös Beslanin koulukaappauksen uutisoinnissa, vaikka venäläisten tiedotusvälineiden Beslan-uutisointia en tässä työssä ole tutkinutkaan.

Suomalaislehtien uutisissa tulee kyllä selvästi esille parikin koulukaappausta jäsentävää kehystä, joiden rakentamiseen myös Venäjän johto vahvasti osallistuu. Kehykset eivät nouse kuitenkaan ainoiksi hallitseviksi kehykseksi, vaan kamppailevat elintilastaan muiden keskeisten kehysten joukossa. Myös niille täysin vastakkaiset kehykset pääsevät muodostumaan vahvoiksi.

Jos tutkimuskohteena olisi venäläinen lehdistö ja etenkin venäläinen televisio, tulos voisi olla hyvin toisenlainen. Viime vuosina Venäjän johto on kiristänyt otettaan tiedotusvälineistä, etenkin televisiokanavista ja voi olettaa, että myös Beslanista kerrottaessa hallinnon näkökulma olisi vahvoilla.

Yksi osoitus tiedotusvälineiden kireästä toimintaympäristöstä saatiin, kun venäläisen Izvestija-lehden päätoimittaja joutui eroamaan Beslan-uutisoinnin takia. Kremlin lähipiiriin kuuluvan lehden omistajan mukaan Izvestijan linja oli koulukaappauksen aikana ”liian emotionaalinen”. (HS 7.9.2004.) Venäläisten ja suomalaisten tiedotusvälineiden Beslan-uutisoinnin vertaaminen toisiinsa olisi myös hyvä jatkotutkimuksen aihe.

5.11. Lehtien erot

Valitsin suomalaisista sanomalehdistä tutkittavikseni Helsingin Sanomat ja Iltalehden muun muassa sen vuoksi, että lehtien erilaisuus antaisi laajemman kuvan Beslanin koulukaappauksen uutisoinnista Suomessa. Tutkimusta tehdessäni minulle paljastui, että lehtien tavat kertoa Beslanin koulukaappauksesta eivät eronneet niin paljon toisistaan kuin olin alun perin ajatellut. Joitakin eroja on kuitenkin havaittavissa.

Helsingin Sanomilla oli Beslanissa oma kirjeenvaihtaja paikan päällä, mikä luo lukijalle paikoin vahvan läsnäolon tunnun. Iltalehti nojaa enemmän läntisiin ja venäläisiin uutistoimistoihin ja tiedotusvälineisiin. Tästä huolimatta myös Iltalehti onnistuu paikoin luomaan artikkeleihinsa läsnäolon tuntua.

Helsingin Sanomat käyttää juttujensa lähteinä paljon itse haastattelemiaan asiantuntijoita, sekä suomalaisia että venäläisiä. Myös Iltalehti haastattelee joitakin suomalaisia asiantuntijoita, mutta nojaa enemmän uutistoimistojen ja muiden tiedotusvälineiden asiantuntijoihin.

Iltalehdessä tapahtumien tausta-analyysi tuodaan Helsingin Sanomia useammin esille toimittajan oman diskurssin kuin asiantuntijoiden puheen kautta. Merkittävää vaikutusta uutisten sisältöön tällä ei ole. Useampien asiantuntijoiden käytön ansiosta Helsingin Sanomissa esitetään ehkä monipuolisempi valikoima erilaisia vaihtoehtoja asioiden tilasta. Iltalehdessä analyysi on suoravii-
vaisempaa.

Iltalehden ominaispiirre on kiinnostus yksittäisiä henkilöitä kohtaan. Uutisoinnin toisena päivänä Iltalehti kertoo pienen sankaritarinan Ingušan entisestä kenraalista Ruslan Auševista. Lehden mukaan Auševista tuli päivän sankari, koska hän oli yhteydessä terroristeihin ja kävi lopulta itse koulun voimistelusalissa neuvotteluja heidän kanssaan, minkä jälkeen kaappaajat päästivät joitakin pikkuvauvoja äiteineen vapaaksi.

Samalla aukeamalla on juttu ”kuuluisasta lastenkirurgista” Leonid Rošalista, joka myös kii-
ruhti apuun Beslaniin. Jutussa kerrotaan, miten Rošal lähtee minne tahansa maailman kolkkaan ja millaisiin tilanteisiin tahansa, jos vain voi auttaa lapsia hädässä. Myös tätä juttua voi pitää eräänlai-
sena sankaritarinana.

Iltalehti keskittyy Helsingin Sanomia enemmän panttivankien kokemiin kärsimyksiin kou-
lussa. Iltalehti kuvailee Helsingin Sanomia monisanaisemmin, miten julmasti kaappaajat panttivan-
keja kohtelivat. Tämä käy ilmi esimerkiksi siitä, että kun uutisoinnin kuudentena päivänä 8.9.2004
Helsingin Sanomien Beslan-uutinen kertoo terrorismia vastaan Moskovassa järjestetystä suurmie-
lenosoituksesta, niin Iltalehden ykkösuutisen pääaiheena oli Venäjällä tv:ssä esitetty kaappareiden
kuvaama videonauha koulun sisältä. Jutussa kuvaillaan, miten koulun liikuntasali oli täynnä pom-
meja, sytytyslankoja ja verijälkiä. Myös Iltalehti kertoi Moskovon suurmielenosoituksesta, mutta se
oli vasta päivän Beslan-uutisoinnin kakkosaihe.

Seuraavan päivän Iltalehdessä kiinnostus yksilöihin ja panttivankien kärsimyksiin yhdistyy
artikkelissa, jossa kerrotaan pienestä työstä, joka olisi voinut pelastua kaapatusta koulusta. Juttu
kertoo työstä, joka sinkoutui räjähdysten voimasta ulos koulun ikkunasta. Jutun mukaan tyttö oli
tapahtuman vuoksi niin šokissa, että kiipesi viimeisillä voimillaan takaisin ikkunasta kouluun, jossa
hän silminnäköiden mukaan todennäköisesti kuoli seuraavien räjähdysten jälkeen.

Helsingin Sanomissa ei ole koko Beslan-uutisoinnin aikana vastaavaa yhden panttivangin
kohtaloon keskittyvää juttua. Helsingin Sanomat keskittyi tuona päivänä Venäjän uhkaukseen ryh-
tyä ennaltaehkäiseviin iskuihin terroristeja vastaan kaikkialla maailmassa. Tässä kohtaa lehdet
eroavat kaikkein eniten toisistaan: kun Iltalehti kertoo yhden pikkutyön kohtalosta panttivanki-
draaman tapahtumien keksipisteessä, Helsingin Sanomat kertoo kansainvälisestä voimapolitiikasta,
jossa Venäjän mahdollisia ennaltaehkäiseviä iskuja verrataan Yhdysvaltojen toimintaan New Yor-

kin ja Washingtonin vuoden 2001 syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen. Uutisten mittakaavat eivät voisi paljon enemmän poiketa toisistaan.

Tämän jälkeen Iltalehden uutiset Beslanista vähenevät selvästi. Helsingin Sanomissa uutisointi jatkuu pitempään ja kääntyy pohdintoihin Venäjän poliittisen järjestelmän tilasta. Kehysanalyysissä hahmottelemani demokratia-kehys muuttuu hallitsevaksi juuri tässä vaiheessa ja kuten jo aiemmin kävi ilmi, demokratia-kehys on läsnä oikeastaan vain Helsingin Sanomissa, ei Iltalehdessä.

6. Kehysten suhteet

6.1. Kehysparit

Kattavan kuvan muodostamiseksi Beslanin koulukaappauksen ympärille rakentuvasta julkisuudesta tutkimusaineistosta nousseita kehyksiä on vielä tarkasteltava suhteessa toisiinsa. Tällä tavalla tarkastellen kehyksistä muodostuu kaksi kehysparia. Yhden parin muodostavat Tšetšenian sodan kehys ja demokratia-kehys, toisen parin turvallisuus-kehys ja kansainvälisen terrorismin kehys. Kehykset ovat pareja, koska ne näyttävät perustuvan samanlaiseen ajattelumalliin.

Inhimillisen tragedian kehys näyttäisi puolestaan jäävän parien ulkopuolelle. Se on kuitenkin kiinnostavassa suhteessa molempiin kehyspareihin.

Päästäkseni käsiksi kehysparien taustalla vaikuttaviin ajattelumalleihin ja kehysparien väliin suhteisiin olen tutustunut kansainvälisten suhteiden tutkimiseen keskittyneen niin sanotun Kööpenhaminan koulukunnan sekuritisaation teoriaan ja erityisesti Charlotte Wagnssonin tutkimukseen.

Kööpenhaminan koulukunnan sekuritisaation eli turvallisoinnin teoria on teoria turvallisuutta koskevasta puheesta. Wagnsson (2000) on tutkinut turvallisoinnin teorian avulla nimenomaan Venäjän johdon puhetta turvallisuudesta, myös ensimmäisessä Tšetšenian sodassa. Wagnsson näkee Venäjän johdon puheissa jännitteen universaalien, länsimaisten arvojen ja venäläiskansallisten arvojen välillä.

1990-luvun alkupuolella Venäjällä olivat vallalla länsimaiset arvot, vuosikymmenen loppupuolella kansalliset arvot alkoivat korostua (emt. 97, 188). Näiden samojen arvojen välisestä jännitteestä näyttäisi olevan kyse myös mainitsemiäni kehysparien välillä.

Mielestäni turvallisuus-kehys ja kansainvälisen terrorismin kehys perustuvat Venäjän johdon käyttämään sekuritisaation strategiaan. Se on yhteydessä Charlotte Wagnssonin mainitsemaan kansallisten arvojen esiinmarssiin 1990-luvun loppupuolelta lähtien.

Demokratia-kehysten ja Tšetšenian sodan kehysten muodostama kehyspari taas on yhteydessä Wagnssonin mainitsemiin universaaleihin, länsimaisiin arvoihin. Kehysparissa korostuvat vaatimukset desekuritisaatiosta eli vaatimukset turvallisuuskysymysten palauttamisesta normaaliin poliittiseen prosessiin. Tätä strategiaa tutkimusaineistossani edustavat ensisijaisesti länsimaiset toimijat ja toimittajan oma diskurssi.

Turvallisoinnin näkökulmasta Euroopan unionin rooli on erityisen kiinnostava. Toisaalta EU tuomitsee terrorismin ja on itsekin vannonut maailmanlaajuisen terrorisminvastaisen taistelun nimiin. Toisaalta EU tuomitsee myös Venäjän toimet terrorismia vastaan ja sanoo Venäjän kaventavan demokratiaa terrorisminvastaisen sodan varjolla.

Matti Höysniemi (2004) tutki pro gradu -työssään EU-toimijoiden puhetta terrorismista. Höysniemen työstä käy ilmi, että myös EU on sekuritisoinut terrorismia, eli määrittänyt terrorismin

uhkaksi ja ehdottanut sekä toimeenpannut poikkeustoimia sen nujertamiseksi. Arvosteleeko EU siis Venäjää Beslanin koulukaappauksen yhteydessä samasta asiasta, johon se on itsekin syyllistynyt?

6.2. Sekuritisaatio

Charlotte Wagnsson on tutkinut Venäjän johdon turvallisuudesta käyttämää kieltä. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjän johto alkoi muokata tuota kieltä. Kun aiemmin puhe turvallisuudesta liittyi ensisijaisesti kysymykseen ydinsodan uhkasta, uudet johtajat puhuivat uusista ja monista eri uhkista turvallisuudelle, kuten aggressiivisesta nationalismista, fasismista ja kommunismista, ympäristöongelmasta, terrorismista ja joukkotuhoaseiden leviämisestä. Näiden uhkien nähtiin olevan yhteisiä Euroopalle ja Venäjällä sekä yhdistävän niitä yhteisiä vihollisia vastaan. (Wagnsson 2000, 4.)

Ajan myötä Venäjän johto alkoi käyttää yhä itsevarmempaa kieltä suhteessa Eurooppaan ja alkoi viitata muihin kuin äsken lueteltuihin uusiin uhkiin. Suurin muutos oli äänekäs sotilasliitto Naton itään leviämisen vastustus. (emt. 4.)

Wagnssonin teoreettisena viitekehystenä on kansainvälisten suhteiden tutkimukseen keskittyneen Kööpenhaminan koulukunnan teoria turvallisuuteen liittyvästä puheesta eli sekuritisaation teoria. Sekuritisaatio tai turvallisointi viittaa uhkien nimeämisen poliittiseen prosessiin. Kööpenhaminan koulukunta kehottaa tutkimaan tarkkaan, miten eri toimijat puhuvat turvallisuudesta. Wagnsson on erityisesti kiinnostunut siitä, miten poliittista kieltä käytetään poliittiseen mobilisaatioon. Turvallisoinnin teoriassa myös yleisön rooli on tärkeä. (emt. 1, 5–6.)

Kööpenhaminan koulukunta korostaa, että turvallisuutta ei pidä nostaa universaaliksi hyväksi asiaksi. Parhaimmillaankin turvallisuus on ristiriitaisten tai uhkaavien suhteiden vakauttamista. Usein vakauttaminen tapahtuu valtion hätätoimilla. (Buzan, Wæver & de Wilde 1998, 4.)

Turvallisuus kansainvälisissä suhteissa on yleensä parempi asia kuin turvattomuus eli uhka, jota vastaan ei ole käytettävissä riittäviä vastatoimia. Turvattu suhde sisältää silti vakavia konflikteja, joita vastaan on vain suoritettu tehokkaita vastatoimia. On parempi pyrkiä desekuritisaatioon eli asioiden siirtämiseen pois hätätilasta kohti normaalia poliittista neuvotteluprosessia (vrt. vaatimukset poliittisen ratkaisun löytämisestä Tšetšeniassa). (emt. 4.)

Turvallisuudessa on kyse selviytymisestä. Tämä tarkoittaa sitä, että jonkin asian ajatellaan muodostavan eksistentiaalisen uhkan eli uhkan jonkin viittauskohteen (*referent object*) olemassaololle. Turvallisuusuhkien erityinen luonne oikeuttaa epätavallisten keinojen käytön uhkiin vastaimiseksi. Perinteisesti mainitsemalla sanan ”turvallisuus” valtion edustaja on julistanut hätätilan, johon vedoten hän on voinut ryhtyä mihin tahansa toimiin estääkseen uhkaavan kehityksen. (emt. 21.)

Kööpenhaminan koulukunnan mukaan mikään asia ei ole turvallisuuskysymys sinänsä, vaan asiasta tulee turvallisuuskysymys, jos se esitetään sellaisena. Turvallisuuskysymykseksi nousevan asian ei siis tarvitse välttämättä olla todellinen uhka. (emt. 24.)

Pelkkä diskurssi, joka esittää jonkin asian eksistentiaalisesti uhkaksi ei vielä yksistään riitä luomaan turvallisuutta. Kyseessä on vain turvallisoida liike. Asia tulee lopullisesti turvallisoiduksi vain, jos yleisö hyväksyy asian uhkaksi. Koulukunnan määritelmän mukaan hätätoimia ei kuitenkaan tarvitse ottaa käyttöön turvallisuuden toteutumiseksi. Riittää, kun eksistentiaalinen uhka perustellaan ja se saavuttaa riittävästi vastakaikua, jotta hätätoimien oikeuttaminen olisi mahdollista. (emt. 25.)

Kööpenhaminan koulukunta korostaa, että tutkijan tehtävä ei ole yrittää määrittää objektiivisiä uhkia, jotka todella vaarantavat viittauskohteen. Tutkijan tehtävä on ymmärtää prosessia, jossa rakennetaan yhteistä käsitystä siitä, mitä pidetään kollektiivisesti uhkana. Turvallisuuden prosessi on se, mitä kieliteoriassa kutsutaan puheaktiksi. Tässä viitataan Austinin puheaktiteoriaan. Turvallisuutta tutkittaessa ei ole kiinnostuttu kielestä merkkeinä, jotka viittaisivat johonkin ”todelliseen”, vaan lausuma (*utterance*) itsessään on teko. Sanomalla sanat saadaan aikaan jotakin. (emt. 26.)

Kööpenhaminan koulukunnan mielestä kansallista turvallisuutta ei pitäisi idealisoida. Kansallisen turvallisuuden käsite toimii opposition hiljentämiseksi ja on antanut vallanpitäjille monia mahdollisuuksia käyttää hyväkseen ”uhkia” kotoisiin tarkoituksiin. Siksi turvallisuus pitäisi nähdä kielteisenä asiana. Se on merkki siitä, että asioita ei ole onnistuttu hoitamaan politiikan keinoin. Joskus sekuritisaatio on väistämätöntä, mutta desekuritisaatio on oikea pitkän aikavälin vaihtoehto, koska se merkitsee asioiden siirtämistä pois uhka-puolustusasetelmasta tavalliseen julkiseen tilaan. (emt. 29.)

Kööpenhaminan koulukunta käyttää turvallisuuspuheen tutkimiseen diskurssianalyysia. Omassa tutkielmassani tutkimusmetodinä on kehysanalyysi, mutta laadullisena tekstintutkimuksen välineenä se sopii hyvin samaan tutkielmaan turvallisuuden teorian kanssa.

Kööpenhaminan koulukunnan teoria eroaa perinteisistä teoreettisista lähestymistavoista, kuten useimmista realistisista teorioista siten, että se keskittyy huomionsa pääosin kieleen, ei niinkään ulkoisesti annettuihin uhkakäsityksiin tai ”objektiivisiin” turvallisuusuhkiin. Teoriassa turvallisuus ymmärretään puheaktiksi, joka koskee toimijan selviytymistä. Tällainen turvallisuuden ymmärtäminen antaa mahdollisuuden keskittyä siihen, miten poliittiset johtajat virallisesti tulkitsevat uhkat turvallisuudelle. Tällaisen poliittisen kielen tutkiminen on tärkeää, koska eliitin lausunnoilla on usein myös poliittisia seurauksia. (Wagnsson 2000, 13–14.)

6.3. Venäjän johdon puhe turvallisuudesta

Kiinnostavaa aineistostani nousevan turvallisuuden ja demokratian välisen jännitteen kannalta on se, kun Charlotte Wagnsson puhuu venäläisessä keskustelussa ilmenevästä jännitteestä universaalien ja erityisten venäläisten arvojen välillä. Universaalit arvot tarkoittavat tässä jotakuinkin samaa

kuin läntiset arvot, joista Wagnsson mainitsee esimerkkeinä demokratian ja ihmisoikeuksien kunnioituksen. (Wagnsson 2000, 94–95.)

Wagnsson kirjoittaa, että 1990-luvulla universaalit arvot ja venäläiskansalliset arvot toisaalta asettuivat vastakkain, mutta toisaalta niitä myös yritettiin jossain määrin yhdistää. Wagnsson painee merkille myös 1990-luvun kuluessa tapahtuneen muutoksen. Vuosikymmenen alussa Venäjällä vallitsi vahva länsimyoenteinen ajattelutapa. Se oli vahvasti sidoksissa Venäjän taloudellisiin intresseihin. (emt. 97, 188.)

Vuosikymmenen loppupuolella kansalliset arvot nousivat etusijalle. Wagnsson viittaa esimerkiksi vuonna 1997 kirjoitettuun asiakirjaan kansallisesta turvallisuudesta (*Concept of National Security*), jossa kulttuuriset ja kansalliset arvot liitettiin vahvasti nimenomaan turvallisuuteen. Asiakirjan mukaan Venäjän sosiaalis-poliittinen vakaus perustuu kansalliselle ylpeydelle ja kansallisille arvoille. (emt. 97, 188.)

Wagnsson on tutkinut myös Venäjän johtajien Tšetšenian sotaan liittyvää puhetta. Hänen tutkimuskohteenaan oli ensimmäinen Tšetšenian sota. Wagnsson pyrki selvittämään, mitä strategioita Venäjän johtajat käyttivät turvallisoidakseen suhteet Tšetšeniaan, eli miten he nimesivät Tšetšenian suhteet uhkaksi. (emt. 143.)

Wagnsson luettelee tapoja, joilla Venäjän johtajat yrittivät turvallisoida Tšetšenian kysymyksen. He sanoivat, että Tšetšenian itsenäisyysvaatimukset uhkaavat Venäjän yhtenäisyyttä, joka perustuu monikansallisuuteen ja -etnisyyteen. He vastustivat itsenäisyysvaatimuksia myös siksi, että ne sotivat Venäjän ja Tšetšenian pitkää yhteiselon historiaa vastaan. Lisäksi he viittasivat joihinkin tšetšeenille tyypillisiin perinteisiin, kansallisuuden ja uskonnon määrittämiin luonteenpiirteisiin, jotka vaikuttivat konfliktin taustalla. Wagnsson huomauttaa, että Venäjän johdon suhtautuminen oli varsin ristiriitainen. Toisaalta korostettiin yhtenäisyyttä, toisaalta mollattiin tšetšeenien nationalismia, traditiota ja uskontoa. (emt. 180–181.)

Venäjän johto viittasi myös Tšetšenian geostrategiseen tärkeyteen. Lisäksi vedottiin domino-teoriaan, jonka mukaan Tšetšenian itsenäistymishaaveet uhkaavat jopa koko Venäjän olemassaoloa. (emt. 181–182.)

Wagnsson kirjoittaa, että yrityksistä huolimatta Tšetšenian ongelmaa ei koskaan turvallisoidu. Johtajat tekivät muutamia turvallisoiduvia liikkeitä ennen ensimmäisen sodan alkua, mutta vasta hyvin myöhäisessä vaiheessa. Tämä saattaa Wagnssonin mielestä selittää myös sitä, miksi sodan kannatus oli niin heikkoa. Johtajat eivät onnistuneet hankkimaan sodalle oikeutusta kansalta. (emt. 144.)

Wagnssonin johtopäätös turvallisoinnin epäonnistumisesta tukee hänen yleisemmän tason ajatustaan siitä, että vielä 1990-luvun alkupuoliskolla turvallisuuskysymykset eivät nousseet Venäjällä niin vahvasti esiin kuin vuosikymmenen loppupuolella. Wagnsson tutki väitöskirjassaan venä-

läistä keskustelua Tšetšeniasta vain vuoteen 1997 saakka, eli hänen tutkimusjaksoonsa ei kuulunut toinen sota.

6.4. Sekuritisaatio Beslanin koulukaappauksen uutisoinnissa

Kööpenhaminan koulukunnan sekuritisaation teoria ja Charlotte Wagnssonin huomiot Venäjän johdon tavasta puhua turvallisuudesta Tšetšenian ensimmäisen sodan aikoihin antavat hyvän pohjan tarkastella tutkimieni suomalaislehtien Beslan-uutisoinnista nousseiden kehysparien välistä jännitettä. Erityisesti Wagnssonin havainnot antavat mahdollisuuden pohtia myös sitä, miten Venäjän johdon tapa puhua turvallisuudesta eroaa toisessa sodassa ensimmäisestä.

Turvallisuus-kehyksessä keskeiseksi ongelmaksi nousee Venäjän turvattomuus. Monet eri toimijat, presidentti Vladimir Putin etunenässä, arvostelevat Venäjän turvallisuusjoukkojen kyvyttömyyttä ja vaativat turvatoimien tiukentamista.

Vaatumuksia turvallisuusorganisaation lujittamisesta voi pitää luonnollisena reaktiona koulukaappauksen aiheuttamaan turvattomuuden tunteeseen. Sisältyyhän jo yhteiskuntasopimukseen ajatus siitä, että kansalaiset luovuttavat osan vallastaan valtiolle, jotta valtio huolehtisi heidän turvallisuudestaan.

Toisaalta vaatimukset voivat olla johtajien populistista puhetta oman poliittisen aseman pönkittämiseksi. Venäjän entisen pääministerin, nykyisen oppositiojohtajan Mihail Kasjanovin mielestä Venäjän demokraattinen kehitys pysähtyi syksyllä vuonna 2004 Beslanin koulukaappauksen jälkeen. Kasjanov sanoi Suomen Kuvalehden haastattelussa vuoden 2007 syksyllä, että koulukaappauksen jälkeen poliittiset puolueet menettivät merkityksensä, samoin liittovaltion parlamentti ja alueelliset parlamentit. (Suomen Kuvalehti 37/2007.)

”Venäjällä ei ole koskaan ollut demokratiaa, mutta 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa täällä sentään yritettiin rakentaa demokratian perustaa.” (emt.)

Kasjanov syyttää Putinia siitä, että tämä käytti Beslanin tragediaa hyväkseen ja säädätti pikavauhtia nipun lakeja, joilla valta keskitettiin presidentille (emt.).

Turvallisuus-kehysten kanssa kehysparin muodostavassa kansainvälisen terrorismin kehyksessä Venäjän johto määrittelee kansainväliset taistelijat turvallisuusuhkaksi, joita vastaan pitää ryhtyä tiukkoihin vastatoimiin. Kansainvälisen terrorismin kehys on ikään kuin konkreettinen ilmentymä turvallisuus-kehyksestä.

Turvallisuus-kehys ja kansainvälisen terrorismin kehys muodostavat parin, koska niitä molempia hallitsee Venäjän johdon puhe turvallisuudesta. Kööpenhaminan koulukunnan termejä käyttäen voi sanoa, että niissä molemmissa on havaittavissa Venäjän johdon käyttämä turvallisoinnin strategia.

Tutkimusaineistoni perusteella Venäjän johto harjoitti turvallisoitua myös toisen Tšetšenian sodan aikaan tapahtuneen Beslanin koulukaappauksen yhteydessä. Toisin kuin ensimmäisessä sodassa nyt venäläiset eivät kuitenkaan enää turvallisoinneet niinkään Tšetšenian kysymystä tai tšetšenejä, vaan uhkaksi määriteltiin terrorismi ja vielä erityisesti kansainvälinen terrorismi. Myös vastatoimia perusteltiin nimenomaan vastauksena kansainvälisen terrorismin uhkaan. Ainakin päätellen toisen sodan saamasta kannatuksesta venäläisten keskuudessa tämä strategia myös toimi hyvin.

Turvallisoinnin kannalta tärkein toimija Venäjällä on tietysti presidentti Vladimir Putin. Hänellä on vahvan asemansa vuoksi erityisen hyvät mahdollisuudet turvallisuuskysymysten määrittelyyn. Suomalaislehtien uutisoinnin perusteella Putin näytti käyttävän noita mahdollisuuksia hankasti hyväksi Beslanin koulukaappauksen yhteydessä.

Tässä mielessä kiinnostava on muun muassa Putinin televisiopuhe, joka sai paljon palstatilaa myös suomalaisissa lehdissä. Putin sanoi pian Beslanin verilöylyn jälkeen pitämässään puheessa, että Venäjän täytyy vahvistaa yhtenäisyyttään terrorismin uhkan vuoksi. Putinin mukaan kansainväliset terroristit julistivat Venäjää vastaan ”täysimittaisen sodan” (HS 5.9.2004).

Samassa hengessä Beslanin koulukaappauksesta puhui myös muu Venäjän johto, esimerkiksi puolustusministeri Sergei Ivanov. Hän kuvasi kapinallisten terrori-iskuja uudentyyppiseksi sodankäynniksi. Hän sanoi, että venäläisiä vastaan on julistettu sota, jossa vihollinen on näkymätön ja jossa ei ole etulinjaa. (HS 2.9.2004.)

Presidentti Putin arvioi puheessaan myös, että Venäjä ei ole Neuvostoliiton romahtamisen vuoksi pystynyt vastaamaan terrorismin haasteeseen riittävän lujasti. Putinin mukaan viholliset haluavat irrottaa osia Venäjästä, ja jotkut muut auttavat näitä.

”He olettavat, että Venäjä, yksi suurimmista ydinasevaltioista, on heille yhä uhka.”
(HS 5.9.2004.)

Putin korosti siis puheessaan kansallista yhtenäisyyttä ja sitä, kuinka Venäjä on viime vuosina heikentynyt. Puhe täysimittaisesta sodasta viittaa siihen, että ongelmaan haettaisiin nimenomaan sotilaallista ratkaisua.

Puhumalla kansainvälisestä terrorismista Putin siirtää ongelman Venäjän sisältä sen ulkopuolelle. Samalla hän siirtää poliittista vastuuta pois itseltään. Ongelman siirtäminen kansainväliselle tasolle antaa myös paremman mahdollisuuden oikeuttaa rajutkin poikkeustoimet, kuten ”ennaltaehkäisevät iskut missä päin maailmaa tahansa”, koska vihollinen ei ole enää millään tavalla osa ”meitä” vaan kokonaan ”niitä”, eli ”ulkomaisia taistelijoita”.

Vaikka Putin puhuu kansainvälisistä terroristeista, hän ei korosta niinkään maailmanlaajuisen terrorisminvastaisen rintaman merkitystä, vaan hänen epämääräinen puheensa vihollisista ja heidän auttajistaan muistuttaa pikemminkin vanhaa kylmän sodan retoriikkaa, jossa maailmaa jaet-

tiin jyrkkiin rajalinjoihin. Viittauksen vihollisiin ja heidän auttajiinsa on tulkittu osoittavan muun muassa Georgian ja sitä tukevien länsimaiden suuntaan.

Kylmän sodan kaikuja on myös Putinin huomautuksessa Venäjistä yhtenä suurimmista ydinasevaltioista. Putinin mielessä näyttäisi olevan ihanne vahvasta Venäjistä, joka nojaa voimakkaaseen puolustus- ja turvallisuuskoneistoon.

Koulukaappauksen yhteydessä Putin hylkäsi kaikki mahdolliset neuvottelut Tšetšenian kapinallisten kanssa. Hän rinnasti kapinalliset Osama bin Ladeniin ja käytti heistä erittäin kovaa kieltä:

”Pidätte mahdollisena asioida näiden paskiaisten kanssa joidenkin rajojen puitteissa, mutta miksi asioida ihmisten kanssa, jotka ovat lastenmurhaajia?” (HS 8.9.2004.)

Lisäksi Putin läksytti kansainvälistä mediaa siitä, että Beslanin kouluun hyökänneitä kutsuttiin esimerkiksi kaappaajiksi. Putinin mukaan ainoat pätevät termit olisivat olleet murhaaja tai terroristi. (HS 25.9.2004.)

Putin perusteli tiukkojen vastatoimien tarvetta kansantajuisella esimerkillä:

”Jos rosvo vaatii sinulta kadulla lompakkoa tai henkeäsi, niin tietysti annat lompakosi. Mutta jos hän vaatiikin sydäntä tai päätäsi? Onko hän antanut sinulle mahdollisuuden vai ei? Hän ei ole antanut sinulle mahdollisuutta.” (HS 25.9.2004.)

Kovan ja kansantajuisen kielen käyttämisen voi nähdä Putinin pyrkimykseksi hankkia kansan hyväksyntä kansainvälisen terrorismin turvallisoimiselle ja sen nujertamiseksi ehdotetuille vastatoimille.

Millaisia vastatoimia Venäjän johto sitten ehdotti? Venäjän asevoimien komentaja ilmoitti koulukaappauksen jälkeen, että Venäjä aikoo torjua terrorismia kaikkialle maailmaan yltävillä sotilasiskuilla. Kyse olisi niin sanotuista ennalta ehkäisevistä operaatioista, joiden tavoitteena olisi tuhota terroristit ennen kuin he tekevät Beslanin koulukaappauksen kaltaisia iskuja Venäjällä. (HS 9.4.2004.)

Putin ilmoitti myöhemmin, että Venäjä valmistelee tosissaan näitä ennalta ehkäiseviä iskuja terroristeja vastaan. (HS 18.9.2004.)

Lisäksi Putin ilmoitti vähentävänsä alueiden valtaa vedoten terrorismin vastustamiseen. Presidentti kertoi esittelevänsä lain, jolla Venäjä siirtyy parlamenttivaaleissa suhteelliseen vaalitapaan, eli valitsemaan kansanedustajat pelkästään puoluelistoilta. Arvostelijoiden mukaan uudistus sulkisi tien parlamenttiin viimeisiltäkin riippumattomilta kansanedustajilta. Lisäksi Putin halusi jatkossa itse nimittää alueiden kuvernööriehdokkaat ja samalla parlamentin ylähuoneen jäsenet. (HS 14.9.2004.)

Yleisen turvallisuuden parantamiseksi kaavailtiin myös muun muassa tiukennuksia maahan-tulijoiden rekisteröintiin ja psykologien tekemiä pakollisia haastatteluja lentomatikustajille terroristien tunnistamiseksi. (HS 8.9.2004.)

Suomalaislehtien Beslan-uutisoinnin perusteella koulukaappauksen yhteydessä ainakin osa Kööpenhaminan koulukunnan turvallisuinnille asettamista ehdoista näyttäisi toteutuvan. Venäjän johto nimeää selvästi eksistentiaalisen eli olemassaolon uhkan. Johdon mielestä Venäjää uhkaa erityisesti kansainvälinen terrorismi ja niiden tukijat.

Venäjän johto ehdottaa myös useita vastatoimia uhkan torjumiseksi, kuten ennaltaehkäisevät sotilasiskut ja alueiden vallan kaventaminen.

Kaikkein vaikeinta aineistoni perusteella on vastata kysymykseen siitä, kuinka hyvin Venäjän johdon turvallisuinnin strategia läpäisee kansan syvät rivit, eli saako johto turvallisuuspuheilleen kansan hyväksynnän. Tämä on Kööpenhaminan koulukunnan mukaan yksi turvallisuinnin toteutumisen ehdoista.

Ainakin toisen Tšetšenian sodan alkupuolella turvallisuinnin näyttäisi onnistuneen, koska venäläisten keskuudessa Putinin aloittaman toisen sodan kannatus oli suuri. Beslanin koulukaappauksen aikaista ja heti sen jälkeistä kannatusta pitäisi tutkia erikseen. Jotakin turvallisuinnin strategian onnistumisesta kertoo kuitenkin se, että Beslanin koulukaappauksen jälkeen Putinin kannatus ei ole ainakaan vähentynyt. Lopullisen vastauksen löytäminen tähän kysymykseen vaatisi tämän tutkielman aineistoa laajemman aineiston tutkimista.

Tutkimusaineistoni näyttäisi kuitenkin tukevan sitä Wagnssonin havaintoa, että kansallisten arvojen korostaminen ja niihin liittyvän turvallisuuden korostaminen lisääntyivät Venäjällä 1990-luvun loppupuolella. Samat arvot näyttäisivät olevan voimissaan vielä 2000-luvun alkuvuosinakin. Tämä tulee selvimmän esille juuri aineistostani nousseissa kansainvälisen terrorismin kehityksessä ja turvallisuus-kehityksessä. Niitä näyttää yhdistävän toisiinsa Venäjän johdon käyttämä turvallisuinnin strategia.

6.5. *Universaalit arvot ja EU:n rooli*

Turvallisuus-kehityksen ja kansainvälisen terrorismin kehityksen rinnalla toisen kehysparin muodostavat Tšetšenian sodan kehys ja demokratia-kehys.

Tšetšenian sodan kehityksessä Beslanin koulukaappaus yhdistetään Tšetšenian konfliktiin. Kaappaajien motiivi teolle voisi olla vaikuttaa Venäjän johtoon ja venäläisiin siten, että tšetšeenikapinallisten vaatimuksiin vastattaisiin: Tšetšerialle myönnettäisiin itsenäisyys.

Tästä näkökulmasta Beslanin koulukaappaus näyttäytyy aika tyypillisenä terroristitapahtumana. Terroristit pelottelevat, uhkailevat, kiristävät ja kiinnittävät huomiota vaatimuksiinsa. Tällaisia mo-

tiiveja jo Alex P. Schmid ja Janny de Graaf toivat esille teoksessaan *Violence as Communication* (1982) pohtiessaan terroritekojen luonnetta.

Myös taajaan toistettu sanonta siitä, että toisten terroristi on toisten vapaustaistelija näyttäisi pitävän ainakin osittain paikkansa. Venäläiset pitävät tšetšenejä terroristeina, koska eivät pidä heidän tavoitettaan oikeutettuna ja näkevät heidän toimintatapansa raakalaismaisiksi.

Tšetšeenikapinallisten taas voi ajatella pitävän Beslanin kaappauksen kaltaisia hyökkäyksiä oikeutettuina taistelussa oman valtion saavuttamiseksi ja näkevän hyökkäysten tekijät sankareinaan.

Toisaalta voi kuvitella, että myös kapinalliset voivat keskenään olla eri mieltä koulukaappauksen tapaisesta hyökkäyksestä lapsia vastaan. Suomalaislehtien uutisten perusteella jopa itse kaappajien kesken näyttäisi tulleen riitaa käytetyistä keinoista.

Tšetšenian sodan kehyksessä suurimman painoarvon saavat kuitenkin Putinin tinkimättömän Tšetšenian-politiikan arvostelu ja vaatimus poliittisen ratkaisun löytämisestä pitkään jatkuneeseen konfliktiin. Juuri nämä seikat yhdistävät Tšetšenian sodan kehyksen demokratia-kehykseen, jonka keskeiseksi ongelmaksi nousee Venäjän poliittisen järjestelmän nykytila.

Nämä kehykset muodostavat parin, koska molempien kehysten taustalla tuntuu vaikuttavan yksi ja sama ajattelumalli, joka perustuu länsimaisen demokratian ihanteeseen. Siinä asiat ratkaistaan keskustelemalla sivistyneesti habermasilaisessa hengessä. Tähän kuvaan ei sovi Venäjän johdon tapa ratkaista Tšetšenian kysymys raa'alla voimalla ja sanelupolitiikalla. Tämän ihanteen vastainen on myös Putinin pyrkimys keskittää valta Kremltiin ja alistaa alueet omaan valvontaansa.

Miksi terroriteon yhteydessä aletaan puhua demokratian kriisistä? Syitä voi olla monia. Yksi voi olla se, että terroriteon nähdään olevan oire siitä, että demokratia ei toimi. Toinen voi olla se, että terroriteon nähdään uhkaavan demokratiaa. Kolmas voi olla se, että terroriteon vastaisten toimien pelätään johtavan demokratia kaventumiseen. Vielä yksi kiinnostava seikka on Putinin piirin pyrkimys luoda demokratian venäläistä muotoa, ohjattua demokratiaa, johon sisältyy ajatus siitä, että länsimaisen demokratian ihanne kyseenalaistetaan Venäjälle sopimattomana. Tällaisen tavoitteen myötä kysymys ei ole enää pelkästään siitä, onko Venäjällä demokratiaa vai ei, vaan siitä, mitä demokratialla tarkoitetaan ja kuka sen määrittää.

Tutkimusaineistoissani kysymys demokratian kriisistä nousee esiin ensisijaisesti siitä näkökulmasta, että Beslanin koulukaappaus nähdään jonkinlaiseksi testiksi valtion poliittiselle järjestelmälle. Kaappaus paljastaa poliittisesta järjestelmästä jotain sellaista, mikä muuten saattaisi jäädä piiloon. Aineistostani nousseen demokratia-kehyksen perusteella Beslanin koulukaappaus paljasti, että Venäjä on hylkäämässä demokratian ja lipuu kohti harvainvaltaa.

Tšetšenian sodan kehyksen ja demokratia-kehyksen taustalla vaikuttavassa ajattelumallissa on paljon samaa kuin siinä, mitä Wagnsson kutsuu universaaleiksi arvoiksi. Kuten on jo aiemmin käynyt ilmi, tutkimissani suomalaislehdissä näitä kehyksiä rakentavat erityisesti länsimaiden edustajat ja toimittajan oma diskurssi.

Erityisen kiinnostava tästä näkökulmasta on Euroopan unionin rooli. Jos Venäjän suhtautuminen terrorismiin on ailahtelevainen, samaa voi sanoa myös EU:sta. Pitää muistaa, että vaikka EU arvostelee Venäjän Tšetšenian-politiikkaa, se myös tuomitsee terrorismin ja korostaa maailmanlaajuisen terrorisminvastaisen sodan merkitystä.

Heti Beslanin koulukaappauksen jälkeen esimerkiksi Britannian ulkoministeri Jack Straw sanoi terrorisminvastaisen taistelun olevan kaikille, myös EU:n jäsenmaille, suunnattoman tärkeää ja Italian pääministeri Silvio Berlusconi peräsi entistä tehokkaampaa kansainvälistä yhteistyötä terrorismin torjunnassa (HS 4.9.2004).

Euroopassa oli siis halua määritellä Beslanin koulukaappaus osaksi kansainvälistä terrorismia ja Venäjä osaksi maailmanlaajuisista terrorisminvastaista rintamaa.

Rintama alkoi kuitenkin rakoilla heti, kun Putin alkoi puhua terrorisminvastaisen taistelun varjolla alueiden vallan rajoittamisesta ja vaalitavan muuttamisesta epäedulliseksi riippumattomille. Tämä sai esimerkiksi Yhdysvallat varoittamaan, että Venäjän ei pidä heikentää demokratiaa terrorisminvastaisen sodan vanavedessä. Yhdysvallat ilmaisi pelkäävänsä sitä, että Kreml ottaa askeleen kohti vanhaa keskusjohtoista järjestelmää, kun se pyrkii parantamaan kansalaisten turvallisuutta terrori-iskujen jälkeen. Venäjä taas katsoi, että Yhdysvalloilla ei ole oikeutta tuputtaa omaa demokratian malliaan muille maille. (HS 16.9.2004.)

Myös Euroopan unionin ulkosuhteiden komissaari Chris Patten arvosteli Venäjää sanomalla, että kestävä ratkaisu Tšetšenian konfliktiin voidaan saavuttaa vain kaukonäköisellä, humanilla ja määrätietoisella politiikalla, ei demokratiaa rajoittamalla (HS 16.9.2004).

Euroopan komission tuleva puheenjohtaja Jose Manuel Barroso vaati Venäjää muistamaan, ettei kansalaisten perusoikeuksia tule polkea terrorisminvastaisen sodan varjolla. Barroso sanoi pitävänsä tärkeänä terrorisminvastaista sotaa, mutta antoi ymmärtää, että Eurooppa käy tuota sotaa toisin kuin Venäjä. Barroson mukaan paras keino taistella terrorismia vastaan ei ole kansalaisten oikeuksien heikentäminen, koska sellaiset arvot kuten demokratia ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen nimenomaan antavat voimaa taistella terrorismia vastaan. (HS 22.9.2004.)

Myös Helsingin Sanomien kirjeenvaihtaja liittyi tähän demokratian puolustajien rintamaan. Toimittaja kuvaili Venäjän poliittista tilannetta näin:

”Nykyisessä järjestelmässä kaikki valta on keskitetty Kremliin; virkamiehet ja poliitikot ovat ylhäältä tulevien määräysten toteuttajia. Kremlin linjan johtavana ideologiana on ollut poliittisen kilpailun hävittäminen. Poliittisista instituutioista on tullut heikkoja paperitaloja. Jotkut ovat jopa väittäneet, että Putinin toiminnan seurauksena perinteinen poliittinen toiminta on lakannut Venäjällä. Kremlissä on odotettu, että keskittämällä kaikki valta yhteen paikkaan valtavasta Venäjästä tulee helpommin hallittava. Poliittisen kilpailun häviämisen myötä on kuitenkin käynyt juuri päinvastoin. Venäjä on tänä päivänä turvattomampi ja haavoittuvampi valtio terrorismin edessä kuin aiemmin.” (HS 19.9.2004.)

Toimittaja on siis yhtä mieltä Putinin kanssa siitä, että Venäjä on turvaton valtio, mutta täysin päinvastaista mieltä siitä, mikä siihen on syytä. Putin näkee, että Venäjä on turvaton siksi, että Venäjän alueet eivät ole olleet keskushallinnon valvonnassa. Toimittajan mielestä Venäjä on turvaton, koska Putin on kaventanut demokratiaa keskittämällä valtaa Kremliin.

Kuvaa länsimaisten ja venäläiskansallisten arvojen välisestä vastakkainasettelusta 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa sekoittaa se, että useiden arvioiden mukaan vuosituhannen vaihteen tienoilla ja erityisesti heti Yhdysvaltain vuoden 2001 syyskuun terrori-iskujen jälkeen Venäjä pyrki liittymään kansainväliseen terrorisminvastaiseen sotaan tavoitteenaan nimenomaan lähestyä läntistä vaikutuspiiriä. Tämä osoittaa, että vaikka universaalit, länsimaiset arvot ja Venäjän kansalliset arvot voidaan periaatteessa nähdä vastakkaisina, se miten eri toimijat käytännössä kytkeytyvät niihin eri tilanteissa, on paljon monimutkaisempi juttu. Kansainvälisen politiikan osapuolten toiminta on usein pragmaattista ja arvot, joihin kukakin missäkin tilanteessa nojaa ja motiivit, joiden perusteella milloin mihinkin arvoihin nojataan, voivat vaihdella.

Juuri tästä näkökulmasta myös EU:n rooli nousee kiinnostavaksi. Monien EU-johtajien kaukiista sanoista huolimatta myös EU:ssa terrorismia on turvallisoidu, ei ehkä aivan niin selvästi kuin Venäjällä tai Yhdysvalloissa, mutta kuitenkin. Ovatko eurooppalaiset siis terrorismin suhteen yhtään sen ”demokraattisempia” kuin venäläiset? Olisikin kiinnostava jatkotutkimuksen aihe verrata venäläisten ja Euroopan unionin käyttämiä turvallisoinnin keinoja.

Jonkinlaista osviittaa aiheeseen antaa Matti Höysniemen pro gradu -tutkielma. Siinä Höysniemi tutki nimenomaan Kööpenhaminan koulukunnan teorian avulla EU:n tapaa turvallisoida terrorismiä.

Höysniemi analysoi EU:n terrorismia koskevia lausuntoja Yhdysvaltojen vuoden 2001 syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen. Hän etsi lausunnoista väitteitä siitä, mitkä ovat ne arvot tai asiat, joiden vuoksi terrorismia tulisi torjua. (Höysniemi 2004, 62.)

Tutkielma osoittaa, että EU:n terrorismia koskevista lausunnoista on löydettävissä useita turvallisuuden viittauskohteita, joiden koetaan olevan uhattuna.

Höysniemi tiivistää, että EU:ssa terrorismin nähdään uhkaavan ensisijaisesti yhteiskuntien perusrakenteita ja arvoja. Arvoja ovat demokratia, ihmisoikeudet, vapaus, moniarvoisuus ja suvaitsevaisuus. Perusrakenteiksi määritellään oikeusvaltion rakenteet, poliittiset hallintajärjestelmät, taloudelliset ja sosiaaliset rakenteet. Turvallisoinnin kannalta tämä merkitsee sitä, että näillä tekijöillä oikeutetaan terrorismin vastaisia toimenpiteitä. (emt. 65.)

Höysniemi kirjoittaa, että terrorismin turvallisointi on viety EU:n piirissä laajalle. Tästä ovat osoituksena terrorisminvastaiset toimenpiteet, jotka on ulotettu koskemaan asiakokonaisuuksia, jotka ovat aiemmin olleet enimmäkseen turvallisoiduttomia ja siviilihallinnon piiriin kuuluvia. Syyskuun yhdennentoista iskujen jälkeen tällaiset uudet asiakokonaisuudet olivat erityisesti unionin sisäiseen toimintaan ja sisäiseen turvallisuuteen kuuluvia: siviili-ilmailu ja lentoturvallisuus, maa-

hanmuutto- ja turvapaikkapolitiikka, taloudellinen toiminta ainakin mitä tulee rahanpesuun ja varojen liikuttelemiseen maailmanlaajuisesti, rajavalvonta ja väestönsuojelu. (emt. 69–70.)

Höysniemi on sitä mieltä, että terrorismin varjolla EU:ssa tapahtuva turvallisointi ja sen ulottaminen yhä uusille elämänalueille on jossain määrin haitallista. Ensinnäkin jos turvallisointi aiheuttaa pitkään kestävästä poikkeustilan, yhteiskunnan perustoiminnot kärsivät. Toiseksi terrorismin torjunnan oikeutus voi heikentyä, jos jatkuvat poikkeustoimet haittaavat kansalaisten tavallista elämää. (emt. 70.)

Höysniemi katsoo, että terrorismin turvallisoinnin vaikutuksia pitkällä aikavälillä on hankala ennustaa. Vaarana on, että turvallisointi vie unionia niin sanotun poliisivaltion suuntaan, eli turvallisuuden vetoamalla kansalaisoikeuksia kiristetään ja kansalaisten valvonta ulotetaan yhä laajemmalle kansalaisyhteiskuntaan. Toinen kehityssuunta on se, että turvallisoinnin lisääntymisen myötä unionista muodostuu entistä selvemmin turvallisuuspoliittinen toimija. Tämä taas voi estää unionin kehittämistä siviiliyhteisölliseen suuntaan. (emt. 72.)

Kysymys kuuluu, onko EU sortunut turvallisoimaan terrorismia tavalla, joka pikemminkin kääntyy niitä arvoja vastaan, joita sanotaan turvattavan? Onko EU itse loukannut niitä arvoja ja perusrakenteita, joita se varoittaa Venäjää loukkaamasta esimerkiksi Beslanin koulukaappauksen yhteydessä?

Verrattaessa tällä tavalla EU:ta ja Venäjää pitää tietysti ottaa huomioon ehdotettujen poikkeustoimien aste-erot. On eri asia vaatia, että viranomaisilla pitää olla oikeus käskää lentomatkustajia riisumaan kenkensä turvatarkastuksessa kuin vaatia, että jonkin valtion armeijalla pitää olla oikeus syyttää ohjuksia jonkin toisen valtion alueelle, jos tuon toisen valtion alueella oletettavasti maajalle mahdollisia terroristeja. Tästä huolimatta myös EU:n tapaan turvallisoida terrorismi on suhtauduttava kriittisesti ja se on pidettävä mielessä EU:n arvostellessa samasta asiasta esimerkiksi Venäjää.

7. Beslanin koulukaappauksen julkisuus

Beslanin koulukaappauksen uutisoinnin kehysistä muodostuu siis kaksi kehysparia, joista toinen koostuu Tšetšenian sodan kehyksestä ja demokratia-kehyksestä ja toinen turvallisuus-kehyksestä ja kansainvälisen terrorismin kehyksestä. Lisäksi viides kehys eli inhimillisen tragedian kehys muodostaa oman itsenäisen kokonaisuutensa.

Millaisen julkisuuden hahmottelemani kehukset sitten muodostavat Beslanin koulukaappauksen ympärille? Onko siinä kysymys Paavo Raution mainitsemasta ”suoritusjulkisuudesta”, jossa terrorismista luodaan ”hyvä vihollinen” (Rautio 1989, 30–31)?

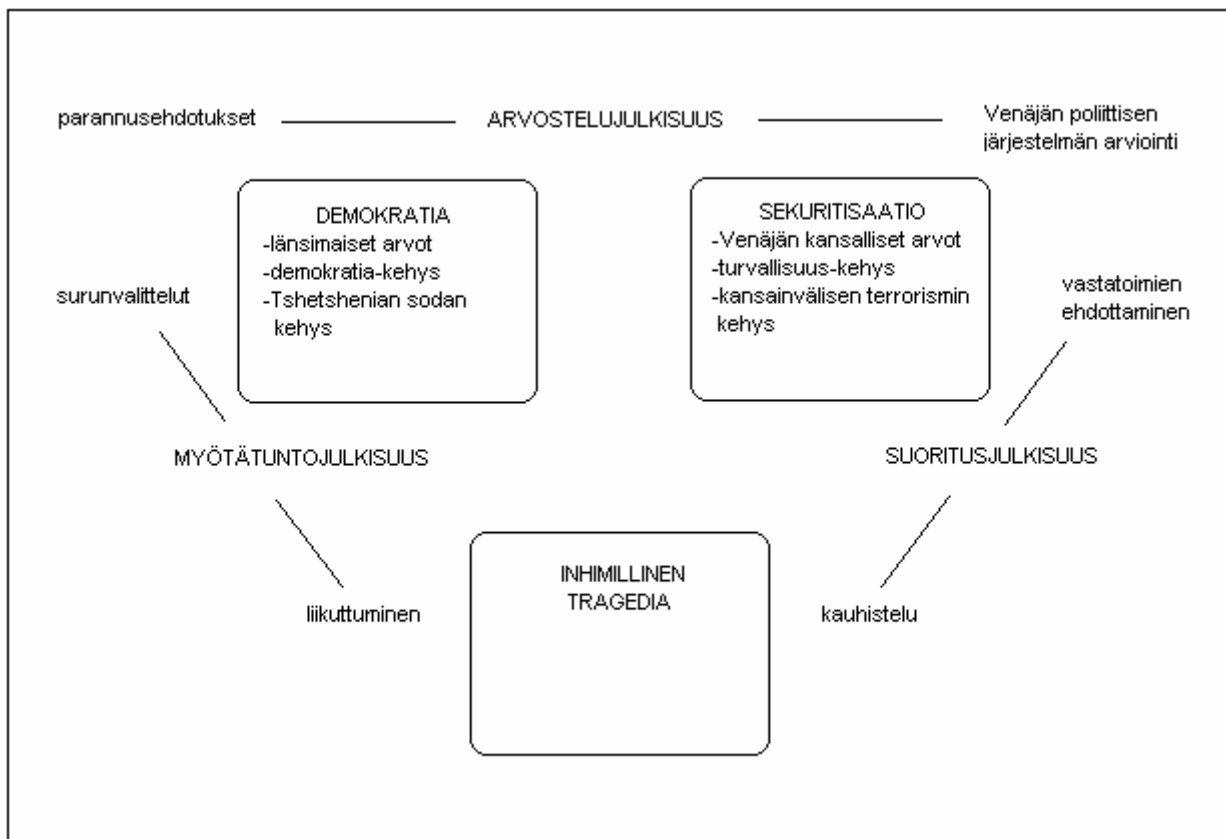
Kuten jo aiemmin kerroin, Raution mukaan tiedotusvälinejulkisuudesta on tullut suoritusjulkisuutta, joka muotoutuu ylhäältäpäin tapahtuvan hallinnan välineeksi. Valtiojohdon on pakko vastata terroriteon julkisuudessa asettamaan haasteeseen. Vastaus on usein kaksijakoinen. Toisaalta yritetään hallita sitä julkisuutta, jota terrorismi saa. Toisaalta yritetään palauttaa järjestys ja kuva järjestyksestä. (emt. 30.)

Beslanin koulukaappauksen ympärille muotoutuvassa julkisuudessa on osittain kyse juurista. Venäjän johto käyttää terrori-iskua hyväkseen rajoittaakseen kansalaistensa vapauksia tavalla, jota sen olisi ehkä muuten vaikea perustella kansalle. Putinin puheet turvallisuusorganisaation tiukentamisesta voi nähdä populistisena puheena oman uskottavuuden varjelemiseksi.

Turvallisuus-kehysten ja kansainvälisen terrorismin kehysten valitsemisessa voi siis olla kyse tietoisesta yrityksestä rakentaa jonkinlaista kontrollivaltiota terrorisminvastaisen sodan varjolla. Tästä samasta asiasta muuten Douglas Kellner syyttää rajusti Yhdysvaltojen presidentin George Bushin hallintoa teoksessaan *From 9/11 to Terror War: The Dangers of the Bush Legacy* (Kellner 2003).

Suoritusjulkisuuden lisäksi Beslanin koulukaappauksen julkisuus tuntuu pitävän sisällään myös jotakin muuta. Sen voi nähdä koostuvan myös ainakin kahdesta muusta julkisuuden muodosta, joita voisi kutsua vaikkapa arvostelujulkisuudeksi ja myötätuntojulkisuudeksi. Kehysten ja eri julkisuuden muotojen kokonaisuus on kuvattu seuraavalla sivulla olevassa kuvassa.

Kuva 7.1. Beslanin koulukaappauksen julkisuus

Kaksi kehysparia ja yksittäiseksi jäänyt inhimillisen tragedian kehys muodostavat kuvassa ikään kuin kolmion. Kolmion yhdessä kulmassa ovat Tšetšenian sodan kehys ja demokratia-kehys, joita yhdistävät länsimaiset arvot. Kutsuttakoon sitä vaikka demokratian kulmaukseksi.

Kolmion toisessa kulmassa ovat turvallisuus-kehys ja kansainvälisen terrorismin kehys, joita yhdistävät Venäjän johdon käyttämä sekuritisaation strategia ja Venäjän kansalliset arvot. Kutsuttakoon sitä lyhyesti sekuritisaation kulmaukseksi.

Kolmion kolmannessa kulmassa taas on inhimillisen tragedian kehys, joka rakentuu Beslanin koulukaappauksen uhrien kärsimysten ja heidän omaistensa huolen kuvauksesta.

Eri julkisuuden muodot eli suoritusjulkisuus, arvostelujulkisuus ja myötätuntojulkisuus sijoittuvat ikään kuin kolmion kulmien väliin jääville alueille.

Suoritusjulkisuus muodostuu sekuritisaation ja inhimillisen tragedian kehyksen väliin. Inhimillisen tragedian kehys kuvastaa suoritusjulkisuuden sitä osaa, jossa terroritekoa kauhistellaan julkisuudessa. Sekuritisaatio kuvastaa puolestaan suoritusjulkisuuden sitä osaa, jossa Venäjän johtajat pyrkivät vastaamaan julkisuudessa uskottavasti terroriteon asettamaan haasteeseen. Se kuvaa niitä vastatoimia, joita Venäjän johto esittää terrorismin torjumiseksi.

Arvostelujulkisuus taas muodostuu demokratian ja sekuritisaation kulmausten väliin. Sekuritisaation kulmaus kuvastaa arvostelujulkisuuden sitä osaa, jossa kuvaillaan, millaiseksi Venäjän poliittinen järjestelmä on muuttunut ja millaiseksi Venäjän johto on sitä Beslanin koulukaappauksen varjolla muuttamassa. Demokratian kulmaus taas kuvastaa arvostelujulkisuuden sitä osaa, jossa muun muassa suomalaislehtien toimittajat sekä eri länsimaiden edustajat, kuten EU:n ja Yhdysvaltojen johtajat arvostelevat Venäjän poliittisen järjestelmän epäkohtia ja ehdottavat järjestelmään länsimaisiin arvoihin perustuvia parannuksia.

Myötätuntojulkisuus muodostuu puolestaan demokratian ja inhimillisen tragedian kehysten väliin. Inhimillisen tragedian kehys kuvastaa myötätuntojulkisuuden sitä osaa, jossa koulukaappauksen uhrien kärsimykset tuodaan esille liikuttavasti. Demokratian kulmaus taas kuvaa myötätuntojulkisuuden sitä osaa, jossa eri toimijat osoittavat myötätuntoaan koulukaappauksen uhreille ja heidän omaisilleen.

Kaikissa julkisuuden muodoissa on vaarana, että niissä sorrutaan ylilyönteihin. Terrori-iskun kohteeksi joutuneen valtion vastatoimia voi ehkä tiettyyn määrään saakka pitää asiallisina vastauksina terroriteon aiheuttamaan uhkaan, mutta jossain kohdassa menee raja, jonka jälkeen vastatoimet muuttuvat kansalaisten vapauksien rajoittamiseksi terrorismin varjolla. Venäjän voi nähdä sortuneen tähän Beslanin ja muidenkin terrori-iskujen kohdalla.

Myös terroriteon kauheuksia voidaan sortua liioittelemaan. Johonkin mittaan saakka on asiallista kuvata terroriteon uhrien kokemia kärsimyksiä, mutta jossain vaiheessa asiallinen kuvailu saattaa muuttua mässäilyksi. Liioittelusta on havaittavissa merkkejä esimerkiksi silloin, kun toimittaja alkaa kolumnissaan puhua pedon luvuista ja muusta Ilmestyskirjaan liittyvästä. Myös suomalaislehtien lähes koko aukeaman kokoisia kuvia verisistä ja alastomista lapsista voi pitää kyseenalaisina ja jatkuvasta “kauhun”, “painajaisen”, “sekasorron”, “paniikin” ja “helvetin” toistelusta jää paha maku suuhun.

Vaaransa on myös myötätunnon osoituksissa. On tietysti täysin paikallaan, että eri toimijat esittävät julkisuudessa pahoittelunsa terroriteon uhreille, mutta missä menee raja, jonka jälkeen surunvalittelut muuttuvat surunvalittelijan itsetehostukseksi?

Yksi kiinnostava huomio on suomalaisten päättäjien sijoittuminen eri julkisuuden alueille. Presidentti Tarja Halonen ja pääministeri Matti Vanhanen ottavat kyllä osaa myötätuntojulkisuuteen.

Halonen keskusteli Putinin kanssa puhelimesta ja esitti surunvalittelun Beslanin johdosta. Vanhanen puolestaan sanoi kommentissaan, että erityisen kammottavaa on, miten lapset ovat joutuneet kohteeksi. (HS 4.9.2004.)

Suomalaisjohtajat eivät kuitenkaan osallistu arvostelujulkisuuteen, vaan jättävät Venäjän johdon toimien arvostelun suosiolla muille. Itse suomalaisvaikuttajien lisäksi tästä puutteesta voi tietysti arvostella myös tutkimiani lehtiä, joiden olisi pitänyt vaatia suomalaisilta johtajilta mielipi-

teitä myös Venäjän terrorisminvastaisiin toimiin. Nyt tätä keskustelua käydään lehdissä ikään kuin suomalaisten päiden ylitse muun muassa yhdysvaltalais- ja EU-johtajien sekä Venäjän kesken.

Myös arvostelujulkisuudessa on omat vaaransa. Tiettyyn mittaan saakka on erittäin aiheellista arvostella Venäjän poliittisen järjestelmän autoritarisoitumista ja Venäjän kansalaisten vapauksien rajoittamista. On kuitenkin vaarana, että terroriteon uutisoinnista tulee pelkkää vääränlaisena pidetyn yhteiskuntajärjestelmän kritiikkiä.

Roya Akhavan-Majid ja Jyotika Ramaprasad (2000) havaitsivat hieman tämällytyyppisen ilmiön kehysanalyysissään Kiinassa järjestetyn YK:n kansainvälisen naiskonferenssin uutisoinnista. Heidän tutkimuksessaan kävi ilmi, että yhdysvaltalaislehdissä konferenssista tuli oikeastaan pelkkää Kiinan ihmisoikeusloukkauksien arvostelua ja erityisesti naisten oikeuksiin liittyvät kysymykset jäivät huomiotta. Yhdysvaltalaislehdet ottivat kokouksen uutisoinnissa käyttöön saman kehyksen kuin monissa aiemmissa Kiinaa käsittelevissä uutisissaan.

Tutkimieni suomalaislehtien ei voi sanoa syyllistyneen tämänkaltaiseen yksisilmäisyyteen. Vaikka varsinkin Helsingin Sanomissa Venäjän poliittisen järjestelmän arvostelu saa merkittävän osan Beslanin koulukaappauksen uutisoinnissa, molempien tutkimieni lehtien uutisoinnissa tulee esille myös monia muita Beslanin koulukaappaukseen liittyviä aiheita.

Arvostelujulkisuudessa on kuitenkin vielä yksi sudenkuoppa, johon myös tutkimani lehdet sortuvat. Erityisesti Helsingin Sanomia voi arvostella siitä, että lehti päästää jotkut toimijat arvostelemaan rajusti Venäjän demokratian tilaa ja terrorisminvastaisia toimia arvostelijoita kyseenalaistamatta.

Tällaisten arvostelijoiden asema on erinomainen, koska heidän tehtävänsä on vain arvostella. Arvostelijoiden rooli on ihanteellinen myös siksi, että heidän tulokulmansa julkisuuteen on oikeastaan täsmälleen sama kuin lehden toimittajan. He vahvistavat toimittajan omaa mielipidettä, joten toimittaja tulee helposti nielleeksi niiden argumentit purematta.

Tiedotusvälineiden pitäisi ottaa syyniin myös nämä arvostelijat. Niiden pitäisi pohtia vakavasti, ovatko arvostelijat itse syyllistyneet johonkin sellaiseen, mikä vie pohjaa arvostelulta, eli yrittävätkö ne arvostelullaan vain kiillottaa omaa tahriintunutta kilpeään.

Voi ajatella, että Beslanin koulukaappauksen kaltainen kansainvälisesti laajaa näkyvyyttä saavuttava uutistapahtuma tarjoaa esimerkiksi EU:lle hyvän mahdollisuuden oman horjuvan identiteettinsä vahvistamiseen. Tiedotusvälineiden pitäisi olla valppaana, ettei identiteettiä vahvisteta arvostelemalla muita samalla kun omat villakoirat lakaistaan maton alle.

Tämä ei tarkoita sitä, ettei suomalainen toimittaja saisi arvostella sitä, että Venäjän johto rajoittaa kansalaistensa perusoikeuksia ja keskittää valtaa itselleen. Tällaista puolueettomuutta toimittajalta ei pidä vaatia. Toimittajan pitäisi kuitenkin muistaa tarkastella kriittisesti myös niitä toimijoita, jotka ovat hänen kanssaan samaa mieltä. Tällaista puolueettomuutta toimittajalta pitää vaatia.

Mielestäni Helsingin Sanomat ottaa koulukaappauksen yhteydessä liian itsestään selvänä länsimaiden puheet demokratiasta ja perusoikeuksien puolustamisesta ilman että pysähtyy pohtimaan, mitä kaikkea muun muassa Yhdysvallat ja EU ovat terrorismiin vedoten tehneet. Ne eivät ehkä ole sortuneet samoihin synteihin kuin Venäjä, mutta täysin puhdas ei niidenkään tili ole. Helsingin Sanomien Beslania käsittelevissä uutisissa näihin epäkohtiin ei riittävästi kiinnitetä huomiota. Tämä jättää monella muulla tavoin ansiokkaaseen Beslanin koulukaappauksen uutisointiin ikävän sokean pisteen.

Iltalehdessä tällaista epäkohtaa ei oikeastaan ole, mutta tämä ei johdu siitä, että Iltalehti tiedostaisi asian Helsingin Sanomia paremmin, vaan siitä, että Iltalehti jättää Venäjän poliittisen järjestelmän tarkastelun lähes kokonaan tekemättä. Sitä voi pitää vielä Helsingin Sanomien erhettä suurempana.

Tiedotusvälineillä on merkittävä asema turvallisuudesta ja demokratiasta käytävän keskustelun näyttämönä. Sen vuoksi tiedotusvälineille ei olisi haittaa eräänlaisesta jokapäiväisestä kehysanalyysistä. Niiden olisi hyvä entistä tarkemmin eritellä eri toimijoiden tapaa puhua turvallisuudesta ja demokratiasta esimerkiksi terrorismin yhteydessä ja tiedostaa, että näiden hieman yleviltä vaikuttavien termien käyttöön saattaa olla hyvinkin proosalliset syyt.

Lähdeluettelo

- AKHAVAN-MAJID, ROYA & RAMAPRASAD, JYOTIKA (2000). Framing Beijing. *Gazette* 62:1, 45–59.
- ALALI, A. ODASUO & EKE, KENOYE KELVIN (1991). *Media Coverage of Terrorism: Methods of Diffusion*. Newbury Park: Sage Publications.
- BELIN, LAURA (2004). Politics and the mass media under Putin. Cameron Ross (Ed.) *Russian Politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press. 133–154.
- BOWKER, MIKE (2004). Conflict in Chechnya. Cameron Ross (Ed.) *Russian Politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press. 255–268.
- BUZAN BARRY, WÆVER OLE & JAAP DE WILDE (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Lontoo: Lynne Rienner Publishers.
- D'ANGELO, PAUL (2002). News Framing as a Multiparadigmatic Research Program: A Response to Entman. *Journal of Communication* 52:4, 878–888.
- D'HAENENS, LEEN & VERELST, CHANTAL (2002). Portrayal of Indonesia's Reform in the Dutch Print Media. *Gazette* 64:2, 183–198.
- ELLIOT, DENI (2004). Terrorism, Global Journalism, and the Myth of the Nation State. *Journal of Mass Media Ethics* 19:1, 29–45.
- ENTMAN, ROBERT M. (2003). Cascading Activation: Contesting the White House's Frame After 9/11. *Political Communication* 20:4, 415–432.
- ENTMAN, ROBERT M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication* 43:4, 51–58.
- ENTMAN, ROBERT M. (1991). Framing U.S. Coverage of International News: Contrast in Narratives of the KAL and Iran Air Incidents. *Journal of Communication* 41:2, 6–27.
- EVANGELISTA, MATTHEW (2004). *Tšetšenian sodat: hajoaako Venäjä?* Helsinki: Like.
- FISKE, JOHN (1992). *Merkkien kieli: johdatus viestinnän tutkimiseen*. Tampere: Vastapaino.
- GAMSON, WILLIAM A. & MODIGLIANI, ANDRE (1989). Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach. *American Journal of Sociology* 95:1, 1–37.
- GAMSON, WILLIAM A. & LASCH, KATHRYN E. (1983). The Political Culture of Social Welfare Policy. S.E.Spiro & E. Yuchtman-Yaar (Eds.) *Evaluating the Welfare State: Social and Political Perspectives*. New York: Academic Press. 397–415.
- GOFFMAN, ERVING (1974). *Frame Analysis: An Essay on the Organisation of Experience*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- HOCKING, JENNIFER JANE (1992). Government's Perspectives. David L. Paletz & Alex P. Schmid (Eds.) *Terrorism and the Media* Newbury Park: Sage Publications, 86–104.

- HORSTI, KARINA (2005). Vierauden rajat: monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa. Tampere: Tampere University Press.
- HÖYSNIEMI, MATTI (2004). Euroopan unionin terrorismin vastainen toiminta ja sen normatiivinen turvallisuusperusta. Pro gradu -työ: Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos.
- IRVIN, CYNTHIA L. (1992). Terrorists' Perspectives: Interviews. David L. Paletz & Alex P. Schmid (Eds.) *Terrorism and the Media*. Newbury Park: Sage Publications. 62–85.
- JAKUBOWICZ, ANDREW & PALMER, ROB (2002). Framing Suharto. *Gazette* 64:2, 199–213.
- KARVONEN, ERKKI (2000). Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. *Tiedotustutkimus* 23:2, 78–84.
- KELLNER, DOUGLAS (2004). 9/11, Spectacles of Terror, and Media Manipulation. *Critical Discourse Studies* 1:1, 41–64.
- KELLNER, DOUGLAS (2003). From 9/11 to Terror War: The Dangers of the Bush Legacy Lanham: Rowman & Littlefield.
- KUNELIUS, RISTO (1999). Viestinnän vallassa: johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. Helsinki: WSOY.
- LAYTON, SUSAN (1997). A Russian Reverie: Chechnya's Literary Legacy. *History Today* 47:2, 6–9.
- PALETZ, DAVID L. & BOINEY, JOHN (1992). Researchers' Perspectives. David L. Paletz & Alex P. Schmid (Eds.) *Terrorism and the Media*. Newbury Park: Sage Publications. 6–28.
- PICARD, ROBERT G. (1993). Media Portrayals of Terrorism: Functions and Meaning of Coverage. Ames: Iowa State University Press.
- PIETILÄ, VEIKKO (1997). Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä: tutkimusalan kehitystä jäljittämässä. Tampere: Vastapaino.
- POLIKANOV & TIMMINS (2004). Russian foreign policy under Putin. Cameron Ross (Ed.) *Russian Politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press. 223–235.
- PROVIZER, NORMAN W. (1987) Terrorismi ja joukkotiedotuksen vastuu (suom. Heikki Luostarinen). *Tiedotustutkimus* 10:1, 35–44.
- RAUTIO, PAAVO (1989). Terrorismi: julkinen uskottavuuskoe. *Tiedotustutkimus* 12:3, 29–33.
- SCHMID, ALEX P. & DE GRAAF, JANNY (1982). Violence as Communication: Insurgent Terrorism and the Western News Media. London and Beverly Hills: Sage Publications.
- SEMETKO, HOLLI A. & VALKENBURG, PATTI M. (2000). Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News. *Journal of Communication* 50:2, 93–109.
- SERVICE, ROBERT (2002). Russia: Experiment with a People: From 1991 to the Present. London: Macmillan.

- TRENIN, DMITRI V. & MALAŠENKO, ALEKSEI V. (2004). *Russia's Restless Frontier: The Chechnya Factor in Post-Soviet Russia*. Washington (D.C.): Carnegie Endowment for International Peace.
- WAGNSSON, CHARLOTTE (2000). *Russian political language and public opinion on the West, NATO and Chechnya: Securitisation Theory Reconsidered*. Stockholm: University of Stockholm, Department of Political Science.
- VÄLIVERRONEN, ESA (1995). Metsä sairastaa: ympäristöuhkan määrittely sanomalehdessä. *Tiedotustutkimus* 18:4, 6–23.
- ZULAIKA, JOSEBA & DOUGLASS, WILLIAM A. (1996). *Terror and Taboo: The Follies, Fables, and Faces of Terrorism*. New York: Routledge.